

Nationell förvaltningsplan för varg

2012 – 2017

Naturvårdsverket
Tel: 010-698 10 00 Fax: 010-698 10 99
E-post: registrator@naturvardsverket.se
Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm
Internet: www.naturvardsverket.se

© Naturvårdsverket 2012

Förord

Vargen är en del av den svenska faunan och riksdagen har beslutat att arten ska finnas i så stort antal att den långsiktigt finns kvar i den svenska faunan. Det åligger Sverige även att i enlighet med art- och habitatdirektivet verka för att den svenska vargstammen uppnår en gynnsam bevarandestatus. Samtidigt påverkar vargen vardagen för många människor som lever och verkar i dess närhet och synen på dess förekomst är idag mycket polariserad.

Naturvårdsverket fastställde år 2000 ett nationellt åtgärdsprogram för varg. Programmet fokuserade på bevarandeåtgärder för arten och reviderades 2003. Sommaren 2011 gav regeringen Naturvårdsverket i uppdrag att påskynda det av Naturvårdsverket inledda arbetet att utarbeta en förvaltningsplan för varg. Enligt regeringens uppdrag skulle förvaltningsplanen fastställas senast den 1 juni 2012.

I den förvaltningsplan som nu fastställs redovisas vilka politiska målsättningar som gäller för vargstammen, vilka förvaltningsåtgärder som planeras vidtas för att nå målen samt hur uppföljningen planeras ske. Dessutom redovisas vargstammens utveckling och status, vargens betydelse för människor, hur förvaltningen är organiserad och vilka juridiska ramar som gäller för den samt vilken forskning som bedrivs om varg.

När denna första version av förvaltningsplanen för varg fastställs pågår fortfarande remissbehandlingen av den senaste rovdjursutredningens slutbetänkande¹. Tidigare har utredningens delbetänkande remissbehandlats men något politiskt ställningstagande har inte gjorts. Båda dessa betänkanden innehåller flera förslag med mycket stor betydelse för förvaltningen av de stora rovdjuren, bland annat förslag om nivåer för gynnsam bevarandestatus samt ansvar för målens utformning för rovdjursstammarnas utveckling.

Under arbetets gång har samråd skett med berörda myndigheter och intresseorganisationer. Av samråden har det framgått att flera berörda organisationer och myndigheter har invändningar mot den förvaltningsplan som nu fastställs. När politiska ställningstaganden till den senaste rovdjursutredningen har gjorts avser Naturvårdsverket att, efter ytterligare samråd med berörda aktörer, utveckla och komplettera planen.

Stockholm i maj 2012

¹ SOU 2012:22

Innehåll

FÖRORD	4
INNEHÅLL	5
SAMMANFATTNING	7
Politiska målsättningar	7
Adaptiv förvaltning	7
Delmål	8
ROVDJURSPOLITIKENS MÅLSÄTTNINGAR	10
Mål för vargstammens utveckling	11
Mål för förvaltningens inriktning	14
Naturvårdsverkets sammanfattning av politikens målsättningar	15
ÖVERGRIPANDE PRINCIPER FÖR FÖRVALTNINGSARBETET	16
Ekosystembaserad förvaltning	16
Adaptiv förvaltning	16
FÖRVALTNINGENS DELMÅL FÖR ATT NÅ POLITIKENS MÅLSÄTTNINGAR	18
Långsiktigt livskraftig stam med gynnsam bevarandestatus	18
God samexistens mellan människa och varg	19
FÖRVALTNING FÖR ATT NÅ MÅLEN	22
Genetisk förstärkning av vargstammen	24
Skadeförebyggande åtgärder och ersättning för skador	29
Skadeförebyggande jakt - skyddsjakt	34
Populationsreglerande jakt - licensjakt	37
Åtgärder mot illegal jakt	39
Regionalt ansvar för förvaltningen	41
Kommunikation och delaktighet	44
Samverkan med Norge och Finland	49
UPPFÖLJNING AV FÖRVALTNINGEN OCH KUNSKAPSFÖRSÖRJNING	51
Övervakning av vargstammens status	51
Forskningsfinansiering och forskningsuppdrag	56
DEN SVENSKA VARGSTAMMEN	59
Vargstammens utveckling och storlek	59
Vargstammens utbredning	61

Vargstammens genetik	64
Vargstammens status	65
MÄNNISKAN OCH VARGEN	68
Människors inställning till varg och vargförekomst	68
Skador orsakade av varg	70
Vargens påverkan på viltstammarna	74
Rovdjursturism	76
FÖRVALTNINGENS RAMAR	77
Internationella konventioner	77
EU-lagstiftning	78
Svensk lagstiftning	80
FÖRVALTNINGENS ORGANISATION	84
Aktörer och deras ansvar	84
FORSKNING	91
Forskning på varg	91
Forskning kring varg- och rovdjursförvaltning	93
Människors rädsla för varg och björn	94
Attityder till varg och rovdjursförvaltning	94
KÄLLFÖRTECKNING	96
BILAGA 1	97
Sammanställning över styrande och vägledande dokument för vargförvaltningen	97
BILAGA 2	100
Övriga underlag	100

Sammanfattning

Vargen är en del av den svenska faunan och riksdagen har beslutat att arten ska finnas i så stort antal att den långsiktigt finns kvar i den svenska faunan. Det åligger Sverige även att i enlighet med art- och habitatdirektivet verka för att den svenska vargstammen uppnår en gynnsam bevarandestatus. Samtidigt påverkar vargen vardagen för många människor som lever och verkar i dess närhet och synen på dess förekomst är idag mycket polariserad. Denna förvaltningsplan är ett led i arbetet att hantera de utmaningar som förvaltningen av vargstammen står inför.

Politiska målsättningar

Den svenska rovdjurspolitiken styrs huvudsakligen av riksdagsbesluten om en sammanhållen rovdjurspolitik 2001 och om en ny rovdjursförvaltning 2009. Besluten är styrande för förvaltningen av bland annat varg. De politiska målsättningarna i riksdagsbesluten kan sammanfattas med att

- det ska finnas en långsiktigt livskraftig vargstam med gynnsam bevarandestatus och
- det ska råda en god samexistens mellan människa och varg.

Vad dessa målsättningar mer konkret innebär i fråga om vargstammens storlek och utbredning samt dess genetiska status är ännu inte fastställt. Den senaste rovdjursutredningen har bland annat föreslagit tidpunkt när vargstammen ska ha nått gynnsam bevarandestatus, referensvärden för vargstammens storlek samt mål för en minskad inavelsgrad. Dessa parametrar är avgörande dels för den färdriktning som planen bör ange, dels för de åtgärder som behöver vidtas. Planen kommer därför att kompletteras när den politiska behandlingen av den senaste rovdjursutredningen har avslutats.

Adaptiv förvaltning

Förvaltningen av vargstammen är komplex och beroende av faktorer som är svåra att förutse. Förvaltningen behöver därför vara adaptiv. Det innebär att delmål sätts upp och nödvändiga åtgärder vidtas för att uppnå de övergripande målen. Utvecklingen övervakas och utvärderas sedan löpande och nödvändiga justeringar i förvaltningsarbetet görs. En fungerande adaptiv förvaltning förutsätter också att ny kunskap erhålls och görs tillgänglig.

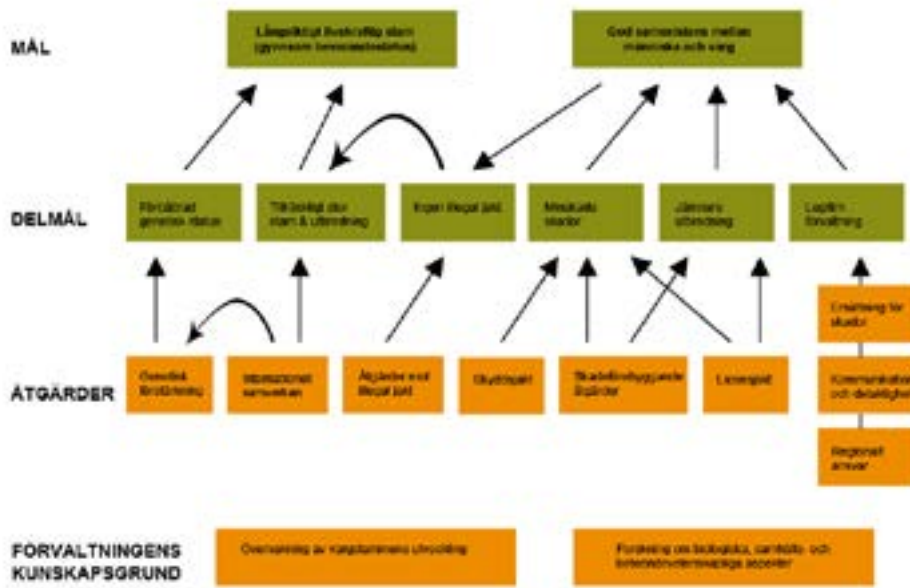

Figur 1. Schematisk beskrivning av den adaptiva vargförvaltningen

Delmål

Naturvårdsverket har i förvaltningsplanen brutit ned rovdjurspolitikens övergripande målsättningar för vargförvaltningen till sex olika delmål (se figur 2). Att det saknas konkreta målnivåer och referensvärden för den svenska vargstammen gör att de delmål som sätts upp i denna förvaltningsplan snarare anger riktningen, exempelvis förbättrad genetisk status och minskade skador, än konkreta målnivåer.

För att nå delmålen krävs ett antal aktiva förvaltningsåtgärder. I stort innebär planerade åtgärder att det förvaltningsarbete som redan sker idag fortsätter. Den samlade förvaltningen av vargstammen (figur 2) består av de övergripande målen, delmålen och olika planerade åtgärder som syftar till att nå de övergripande målen. För att möjliggöra en ekosystembaserad adaptiv förvaltning sker även en kontinuerlig kunskapsuppbyggnad genom forskning på vargförvaltning, vargen, dess konkurrenter och bytesdjur samt uppföljning genom löpande övervakning av den svenska vargstammen.

Figur 2. Schematisk bild över hur planerade åtgärder kopplar till mål och delmål

Rovdjurspolitikens målsättningar

Rovdjurspolitiken styrs huvudsakligen av 2001 års riksdagsbeslut om en sammanhållen rovdjurspolitik och 2009 års riksdagsbeslut om en ny rovdjursförvaltning. Riksdagsbesluten styr förvaltningsarbetet, men även beslutens förarbeten, till exempel de aktuella propositionerna, utgör viktig vägledning.

Riksdagen beslutade den 29 mars 2001 om en sammanhållen rovdjurspolitik och beslutet utgör fundamentet i den svenska rovdjurspolitiken. I propositionen Sammanhållen rovdjurspolitik (prop. 2000/01:57, bet. 2000/01:MJU9, rskr 2000/01:174) presenterar regeringen en rovdjurspolitik som ska säkerställa att björn, varg, järv, lo och kungsörn långsiktigt ska finnas kvar i den svenska faunan. Propositionen föregicks av Rovdjursutredningen som arbetade under 1998-1999 och presenterade ett delbetänkande i maj 1999 Skydds jakt på varg (SOU 1999:50) och slutbetänkandet i januari 2000 Sammanhållen rovdjurspolitik (SOU 1999:146).

Den 21 oktober 2009 beslutade riksdagen om en ny rovdjursförvaltning och beslutet innebär en vidareutveckling av den svenska rovdjurspolitiken. I propositionen En ny rovdjursförvaltning (prop. 2008/09:210, bet 2009/10:MJU8, rskr 2009/10:7) presenterar regeringen en förvaltning av rovdjuren som innebär en ökad regionalisering med lokalt inflytande. Förslagen innebar bland annat att Naturvårdsverket får delegera beslut om skydds- och licensjakt till länsstyrelserna, att särskilda viltförvaltningsdelegationer etableras vid länsstyrelserna, att tre rovdjursförvaltningsområden etableras och att Naturvårdsverket fastställer miniminivåer för rovdjursstammarna inom varje förvaltningsområde. Vidare presenterar regeringen nya målsättningar för vargstammens utveckling. Målsättningarna innebar bland annat en tillfällig begränsning av vargstammens tillväxttakt och åtgärder för att stärka vargstammens genetiska status. Propositionen föregicks av Utredningen om de stora rovdjuren som arbetade under 2006-2007 och presenterade sitt slutbetänkande Rovdjuren och deras förvaltning (SOU 2007:89) i december 2007.

Regeringen beslutade i juni 2010 att tillsätta en utredning som skulle utvärdera de långsiktiga målen för stammarna av de stora rovdjuren, analysera utfallet av den regionaliserade förvaltningen, analysera behov av ytterligare åtgärder för att förbättra vargstammens genetiska status samt ge förslag på åtgärder i övrigt som förbättrar samexistensen mellan människa och rovdjur. Utredningen presenterade i april 2011 delbetänkandet Rovdjurens bevarandestatus (SOU 2011:37) och i april 2012 slutbetänkandet Mål för rovdjuren (SOU 2012:22).

Mål för vargstammens utveckling

Övergripande mål

2001 års riksdagsbeslut om en sammanhållen rovdjurspolitik hade det övergripande målet ”att svenska staten skall ta ansvar för att arterna björn, järv, lo, varg och kungsörn skall finnas i så stora antal att de långsiktigt finns kvar i den svenska faunan och även kan sprida sig till sina naturliga utbredningsområden. I likhet med de 15 nationella miljökvalitetsmålen är ambitionen att detta övergripande mål skall nås inom en generation.”

Det nuvarande systemet med miljökvalitetsmål infördes genom att riksdagen antog propositionen Svenska miljömål – Miljöpolitik för ett hållbart samhälle (prop. 1997/98:145). En utgångspunkt var det övergripande målet för miljöpolitiken – att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta. I den propositionen finns inget tydligt svar på frågan vad begreppet en generation innebär. Som skäl till sin bedömning angav den dåvarande regeringen tidsintervallet ”omkring 2020–2025” (s. 19–20). Den senaste rovdjursutredningen föreslår att vargstammen ska ha uppnått en gynnsam bevarandestatus senast 2024.

Regeringen har i augusti 2011 i svaret på EU-kommissionens motiverade yttrande över den svenska vargförvaltningen angivit att det ”[inte] råder ... någon tvekan om att svensk vargpolitik syftar till att uppfylla art- och habitatdirektivets krav på gynnsam bevarandestatus för varg”².

Etappmål

2001 års riksdagsbeslut om en sammanhållen rovdjurspolitik innebar att nationella etappmål infördes:

”För varg och järv bör etappmål slås fast. Med etappmål avses delmål för stammarnas tillväxt mot en nivå där artens fortsatta existens i Sverige kan anses långsiktigt säkrad. När etappmålet uppnåtts bör en förnyad bedömning göras om mål för arten. Innan etappmålet uppnåtts bör endast skydds jakt tillåtas och då i begränsad omfattning. Nivåerna och målen bör anges som antalet föryngringar.”³

² Svar på motiverat yttrande angående Sveriges underlåtenhet att uppfylla sina skyldigheter enligt artiklarna 12 och 16 i direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (KOM:s ref SGGrefte(2011) 0/9725, ärendenummer 2010/4200) 2011-08-17 Punkt 4

³ S. 27 i propositionen. Inga ändringar i riksdagens utskottsberedning och votering.

För varg fastställde riksdagsbeslutet att:

”Etappmålet för vargstammen i Sverige skall vara 20 föryngringar per år, vilket motsvarar totalt ca 200 individer. Då detta etappmål uppnåtts skall en grundlig utvärdering av vargförekomstens effekter genomföras. Därefter beslutas om ett eventuellt nytt etappmål eller en miniminivå.”⁴

I december 2008 meddelade Naturvårdsverket regeringen att den svenska vargstammen passerat etappmålet på 20 årliga föryngringar, som därmed hade uppnåtts.

Populationsmål

För att en art ska anses ha uppnått gynnsam bevarandestatus krävs bland annat att ett referensvärde för gynnsam population har uppnåtts. Med referensvärde avses den populationsstorlek som bedöms vara minimum för att på lång sikt garantera artens livskraftighet. Att vargstammen ska uppnå gynnsam bevarandestatus innebär därmed att populationen minst ska uppgå till referensvärdet för gynnsam population. Då den svenska vargstammen är en del av en gemensam svensk-norsk vargpopulation är det antalet vargar i dessa två länder sammantaget som ska nå upp till referensvärdet.

Enligt den senaste rovdjursutredningens delbetänkande Rovdjurens bevarandestatus går det inte att utifrån dagens kunskap ange en nivå för populationsstorleken som med säkerhet kommer att gälla över en längre tidsperiod. Hur stor den skandinaviska vargpopulationen behöver vara på längre sikt hänger nära samman med hur stort genetiskt utbyte som kan upprätthållas med vargpopulationen i Finland och Ryssland. Det hänger också samman med hur stort genflödet är vidare österut och hur vargpopulationen i Finland och Ryssland utvecklas.

Utredningen föreslår att referensvärdet för den skandinaviska vargpopulationen bör vara 500 vargar och att 450 vargar bör anges som ett provisoriskt referensvärde för Sverige samt att en ny bedömning bör göras 2019.

Utredningens delbetänkande är endast ett förslag som idag saknar formell status. Delbetänkandet har remissbehandlats, men regeringen har ännu inte gått vidare i hanteringen av förslaget och remissutfallet.

Referensvärdet för den skandinaviska vargpopulationen, Sveriges andel av populationen och tidpunkten när referensvärdet ska uppnås är faktorer som påverkar vilken takt för stammens tillväxt som förvaltningen bör eftersträva.

⁴ S. 38 i propositionen. Inga ändringar i riksdagens utskottsberedning och votering.

Utbredningsmål

Riksdagen beslutade 2001 att vargen ska tillåtas sprida sig över landet. Vidare innebar beslutet att målet för vargstammens utbredning *”skall vara att stammen på naturlig väg sprider sig över landet, men att dess förekomst i renskötseområdet i huvudsak begränsas till de områden utanför renskötselns åretruntmarker där den gör minst skada”*. I propositionen En ny rovdjursförvaltning angav regeringen att målet för vargstammens utbredning i landet *”även i fortsättningen [bör] vara begränsad till områden utanför renskötselns åretruntmarker. Enstaka invandrande vargar bör accepteras inom renskötseområdet under en period under förutsättning att de inte etablerar sig där och bildar revir.”*⁵

I propositionen angavs även att det är *”viktigt att vargen tillåts sprida sig i landet för att minska koncentrationen i de mellersta delarna av Sverige där det i dag finns flest vargrevir.”*⁶

För att en art ska anses ha uppnått gynnsam bevarandestatus krävs att ett referensvärde för gynnsam population har uppnåtts. Ett referensvärde för artens utbredningsområde är det område som krävs för att arten ska kunna uppnå gynnsam bevarandestatus. Den senaste rovdjursutredningen föreslog som referensvärde för utbredningsområdet i Skandinavien hela den boreala regionen förutom Gotland. Utredningen påpekade att referensvärdet inte innebär att det behöver vara stationär förekomst inom hela detta område och menade ett krav på stationär förekomst till stor del inte behöver gälla renskötseområdet. Utredningen bedömde dock att renskötseområdet måste räknas in i referensvärdet för att möjliggöra invandring av vargar österifrån.

Genetiska mål

Riksdagen godkände 2009 mål för vargstammens utveckling som innebar att *”Sverige får en livskraftig vargstam med en god genetisk status”*.

Riksdagsbeslutet innebär att *”etappmålet kompletteras med kraftfulla åtgärder som stärker populationens genetiska status”*. Vidare anges att *”högst 20 individer som ökar den genetiska variationen i den svenska vargpopulationen ska införlivas i populationen under de närmaste fem åren fram till 2014”* samt att *”införlivandet av de genetiskt friska individerna i första hand sker genom att underlätta för naturligt invandrade vargar, t.ex. genom att flytta individer från renskötseområdet till populationen utanför renskötseområdet, och i andra hand genom aktiv utplantering av vargar som hämtas från genetiskt friska populationer med östligt ursprung”*.

⁵ S. 11 i propositionen

⁶ S. 11 i propositionen

Den senaste rovdjursutredningen menar att det avgörande problemet för vargens bevarandestatus i Sverige är den mycket höga inavelsgraden. Utredningen anger att läget är allvarligt, men att det kan förbättras. Utredningen menar att målsättningen bör vara att minska inavelsgraden från dagens cirka 30 procent till under 10 procent.

Mål för förvaltningens inriktning

Regionalt ansvar för och lokalt inflytande över rovdjursförvaltningen

Regeringen angav följande i propositionen En ny rovdjursförvaltning:

”Det regionala ansvaret för förvaltningen av rovdjur och annat vilt behöver stärkas och det lokala inflytandet över förvaltningen behöver öka. Det har stor betydelse för acceptansen för rovdjursförvaltningen att det finns möjligheter till ett verkligt inflytande över förvaltningens riktlinjer och principer.”⁷

Förslag i propositionen som ledde till ett ökat regionalt ansvar och lokalt inflytande var den utökade delegeringen av beslut om jakt till länsstyrelserna och etableringen av partssammansatta viltförvaltningsdelegationer vid länsstyrelserna.

Adaptiv förvaltning

Regeringen angav i propositionen En ny rovdjursförvaltning att rovdjursförvaltningen ska präglas av ett s.k. adaptivt arbetssätt:

”Stora rovdjurs antal och utbredning ändras ständigt. Etablering av rovdjur i helt nya områden går långsamt och rovdjursstammarnas utveckling är beroende av ett stort antal olika faktorer som är svåra att förutsäga. Rovdjursförvaltningen måste därför präglas av ett arbetssätt där förvaltningens åtgärder ständigt anpassas till det som sker i naturen, s.k. adaptiv förvaltning.”⁸

Skador

Dagens svenska system för ersättning av viltskador baseras till stora delar på regeringens proposition Om jakt och viltvård (prop. 1991/92:9). I propositionen gör det ansvariga statsrådet följande övervägande:

”Respekten för naturen och dess givna regler måste prägla synen på konflikter mellan olika mänskliga aktiviteter och viltet. Detta innebär att viltskador inte helt kan undvikas. En alltför hög grad av tålighet kan emellertid inte krävas av dem

⁷ S. 25 i propositionen

⁸ S. 24 i propositionen

*som drabbas av skador. Principen bör dock vara att viltskador skall förebyggas.”*⁹

I propositionerna Sammanhållen rovdjurspolitik och En ny rovdjursförvaltning anges att respektive regering anser att denna princip fortfarande ska gälla.¹⁰

Naturvårdsverkets sammanfattning av politikens målsättningar

För att underlätta arbetet med förvaltningsplanen och tydliggöra vilka förvaltningsåtgärder som genomförs för att uppnå olika delar av rovdjurspolitikens målsättningar har Naturvårdsverket inom ramen för arbetet med förvaltningsplanen valt att på ett övergripande sätt sammanfatta politikens målsättningar.

Den svenska rovdjurspolitiken har målsättningen att arterna långsiktigt ska finnas kvar i landet samt att en gynnsam bevarandestatus ska uppnås. Målsättningen kan sammanfattas på följande sätt:

Det ska finnas en långsiktigt livskraftig vargstam med gynnsam bevarandestatus

Riksdagsbesluten saknar tydliga övergripande målsättningar för samexistensen mellan människa och varg. De ovan citerade utdragen ur propositionerna och de åtgärder som beskrivs i propositionerna visar emellertid sammantaget att det finns en övergripande målsättning om en god samexistens mellan stora rovdjur och människan.

Det ska råda en god samexistens mellan människa och varg

⁹ S. 43 i propositionen

¹⁰ S. 60 respektive s. 39 i propositionerna

Övergripande principer för förvaltningsarbetet

Ekosystembaserad förvaltning

De stora rovdjurens expansion ställer nya krav på den samlade viltförvaltningen. Eftersom stora rovdjur och deras bytesdjur påverkar varandras förekomst kan rovdjursförvaltningen inte isoleras från annan viltförvaltning utan måste ske i form av en ekosystembaserad förvaltning. En fungerande förvaltning kräver en grundläggande förståelse för hur systemet med de förvaltade resurserna fungerar. Denna förståelse omfattar bland annat kunskap om samspelet mellan stora rovdjur, konkurrenter och bytesdjur. Vidare finns det ett behov av kunskap om vilka förändringar som sker på grund av naturliga variationer och vilka förändringar som orsakats av förvaltningsåtgärder.

Adaptiv förvaltning

Även om en fungerande ekosystembaserad förvaltning förutsätter en grundläggande förståelse för systemet som förvaltas kan inget förvaltningssystem vara så precist att det i detalj kan förutse hur detta dynamiska och komplexa system kommer att utvecklas. Av detta skäl krävs det en adaptiv förvaltning som kontinuerligt inhämtar ny kunskap om rovdjuren, bytesdjuren och även kontinuerligt utvärderar effekterna av genomförda förvaltningsåtgärder samt återför vunna erfarenheter in i den framtida förvaltningen.

En adaptiv och flexibel förvaltning definierar först övergripande mål för de områden som ska förvaltas. I nästa steg beslutar förvaltningen om delmål och åtgärder för att uppnå de övergripande målen. Under förvaltningsarbetet sker en löpande övervakning av utvecklingen och återkommande justeringar av förvaltningsarbetet. Sådana justeringar kan ske om planerade åtgärder inte visade sig ha avsedd effekt, om omvärldsfaktorer förändras eller om ny kunskap tillkommer. Figur 1 åskådliggör dynamiken i den adaptiva förvaltningen.

Figur 1. Schematisk bild över den adaptiva förvaltningen

Det är Naturvårdsverkets utgångspunkt att vargförvaltningen ska vara adaptiv.

Förvaltningens delmål för att nå politikens målsättningar

Naturvårdsverket har delat upp de övergripande målsättningarna i rovdjurspolitiken till ett antal delmål för förvaltningsarbetet. Även om delmålen här sammanställts och formulerats av Naturvårdsverket återfinns flertalet av delmålen som målsättningar i tidigare riksdagsbeslut eller förarbeten till riksdagsbesluten.

Till varje delmål anges hur uppföljningen av arbetet mot delmålet och de övergripande målsättningarna ska ske. För vissa delmål saknas absolut kunskap om situationen som ska följas upp. För dessa används indikatorer för att bedöma hur arbetet mot delmålet fortskrider.

Långsiktigt livskraftig stam med gynnsam bevarandestatus

För politikens målsättning om en långsiktigt livskraftig vargstam med gynnsam bevarandestatus kan följande delmål sättas upp.

Förbättrad genetisk status

Det främsta hindret för att den svenska vargstammen ska nå en gynnsam bevarandestatus och att dess långsiktiga förekomst i landet ska säkras är att stammen är isolerad och starkt inavlad. Det krävs därför både kort- och långsiktiga åtgärder som innebär att nya obesläktade vargar introduceras i stammen och reproducerar sig.

En konkretisering av delmålet skulle kunna formuleras som att inavelsgraden till ett visst år ska ha minskat till en viss procentsats¹¹.

UPPFÖLJNING AV DELMÅLET

Eftersom delmålet inte har konkretiserats går det inte att fastställa hur delmålet ska följas upp. Om delmålet formuleras som att inavelsgraden ska minska till en viss nivå är det inte rimligt att beräkna inavelsgraden hos samtliga vargar och det är därför inte möjligt att följa upp delmålet utan att använda indikatorer. En lämplig indikator är genomsnittlig inavelsgrad för avkomma från alla föryngringar under ett år i den skandinaviska vargpopulationen.

¹¹ Delmålet konkretiseras när ett politiskt ställningstagande gjorts till den senaste rovdjursutredningen

Inavelsgraden bland avkommorna kan årligen följas upp med hjälp av data från den löpande övervakningen av vargstammens genetiska status. Naturvårdsverket kommer under 2013 fastställa detaljerna i hur den genomsnittliga inavelsgraden ska beräknas.

Tillräckligt stor stam och utbredning

Utöver den genetiska situationen påverkas vargens bevarandestatus även av antalet vargar och deras utbredningsområde, som därför minst bör uppgå till ett fastställt referensvärde för populationen respektive utbredningsområdet. Sådana fastställda referensvärden saknas idag.

UPPFÖLJNING AV DELMÅLET

Eftersom det saknas fastställda referensvärden för populationen och utbredningsområdet går det för tillfället inte att fastställa hur delmålet ska följas upp. Eftersom den pågående övervakningen av vargstammens storlek och utbredning genererar data om såväl antal individer föryngringar, familjegrupper och revirmarkerande par som stammens utbredning kan det förväntas vara tillräckligt för att följa upp delmålet.

God samexistens mellan människa och varg

För politikens målsättning om en god samexistens mellan människa och varg kan följande delmål sättas upp.

Minskade skador

De skador vargen åsamkar främst rennäring, fåravel, fåbodbruk och löshunds jakt är de viktigaste källorna för konflikter mellan människa och varg. Minskade skador är därför ett viktigt delmål för att uppnå en god samexistens mellan människa och varg.

En konkretisering av delmålet bör formuleras som till exempel att antalet vargangrepp på fårbesättningar ska minska med en viss procentsats till ett visst år¹².

UPPFÖLJNING AV DELMÅLET

Då skador kan mätas på olika sätt är det inte möjligt att följa upp delmålet utan att använda indikatorer. Följande indikatorer kan användas.

- Antal vargangrepp på andra tamdjur än hund och ren
- Antal vargangrepp på får
- Antal vargangrepp på tamdjur på skogs-/fjällbete utan stängsel
- Antal vargangrepp på hund

¹² Delmålet konkretiseras när ett politiskt ställningstagande gjorts till den senaste rovdjursutredningen

De fyra indikatorerna kan årligen följas upp med hjälp av Viltskadecenters sammanställning av viltskadestatistik. Antalet angrepp ett visst år påverkas i relativt stor utsträckning av slumpmässig mellanårsvariation. Av detta skäl bör uppföljningen ske genom att det genomsnittliga antalet angrepp för de föregående tre åren beräknas.

Då ersättningen för vargens skador på rennäringen sker i form av ersättning för olika sorters förekomst av varg saknas det statistik över det totala antalet vargangrepp på ren.

Jämnare utbredning

Den svenska vargstammen är idag koncentrerad till ett relativt begränsat område i mellersta Sverige och dess spridning till andra delar av landet, främst södra Sverige går långsamt. Den långsamma spridningen påverkar möjligheterna att minska vargförekomsten i de delar av landet där vargstammen är som tätast.

En konkretisering av delmålet bör formuleras som till exempel antalet län i de mellersta och södra rovdjursförvaltningsområdena med revirmarkerande par av varg senast ett visst år ska ha ökat till ett visst antal samt att antalet revirmarkerade par av varg i de län med tätast vargstam senast ett visst år ska ha minskat till ett visst antal. Det bedöms inte möjligt att konkretisera delmålet förrän ett referensvärde för populationen fastställts¹³.

UPPFÖLJNING AV DELMÅLET

Då jämnare utbredning är svår att mäta är det inte möjligt att följa upp delmålet utan att använda indikatorer. Följande indikatorer kan användas.

- Antal län med revirmarkerande par av varg i de mellersta och södra rovdjursförvaltningsområdena
- Antal revirmarkerande par av varg per län i mellersta och södra rovdjursförvaltningsområdet
- Antal revirmarkerade par av varg i de län som har tätast vargstam.

Indikatorerna följas upp med hjälp av resultatet från den årliga övervakningen av vargstammens storlek och utbredning.

Ingen illegal jakt

Illegal jakt efter varg är, i likhet med annan kriminell verksamhet, oacceptabel. Även om den illegala jakten efter varg inte förhindrat den svenska vargstammens mångåriga tillväxt är den i sig tecken på att god samexistens saknas.

¹³ Delmålet konkretiseras när ett politiskt ställningstagande gjorts till den senaste rovdjursutredningen

INDIKATORER FÖR UPPFÖLJNING AV DELMÅLET

Det ligger i den illegala jaktens natur att den är svår att mäta. Därför är det inte möjligt att följa upp delmålet utan att använda indikatorer. Följande indikatorer kan användas.

- Uppskattad dödlighet orsakad av illegal jakt.
- Antal anmälda brott avseende illegal rovdjursjakt

Indikatorn uppskattad dödlighet orsakad av illegal jakt kräver långa tidsserier och bör därför inte följas upp årligen. En uppföljning planeras att initieras senast 2016. Indikatorn anmälda brott avseende illegal rovdjursjakt kan årligen följas upp med hjälp av data från Brottsförebyggande rådet (BRÅ).

Legitim förvaltning

En legitim förvaltning är en förvaltning som uppfattas som rättmätig eller berättigad av allmänheten och berörda intressegrupper. Legitimitet i förvaltningen är en förutsättning för att det ska finnas förtroende för de åtgärder som genomförs. Legitim förvaltning av varg är därför ett viktigt delmål för att nå en god samexistens mellan människa och varg.

INDIKATORER FÖR UPPFÖLJNING AV DELMÅLET

Det är inte möjligt att med ett absolut mått mäta en förvaltnings legitimitet. Därför är det inte möjligt att följa upp delmålet utan att använda indikatorer. Följande indikatorer kan användas:

- Andel av den svenska befolkningen som uppger sig förstå och vara nöjda med förvaltningen av vargstammen i landet
- Andel av människor som lever inom vargrevir som uppger sig förstå och vara nöjda med förvaltningen av vargstammen i länet/regionen

Indikatorerna kan följas upp genom upprepade attitydundersökningar.

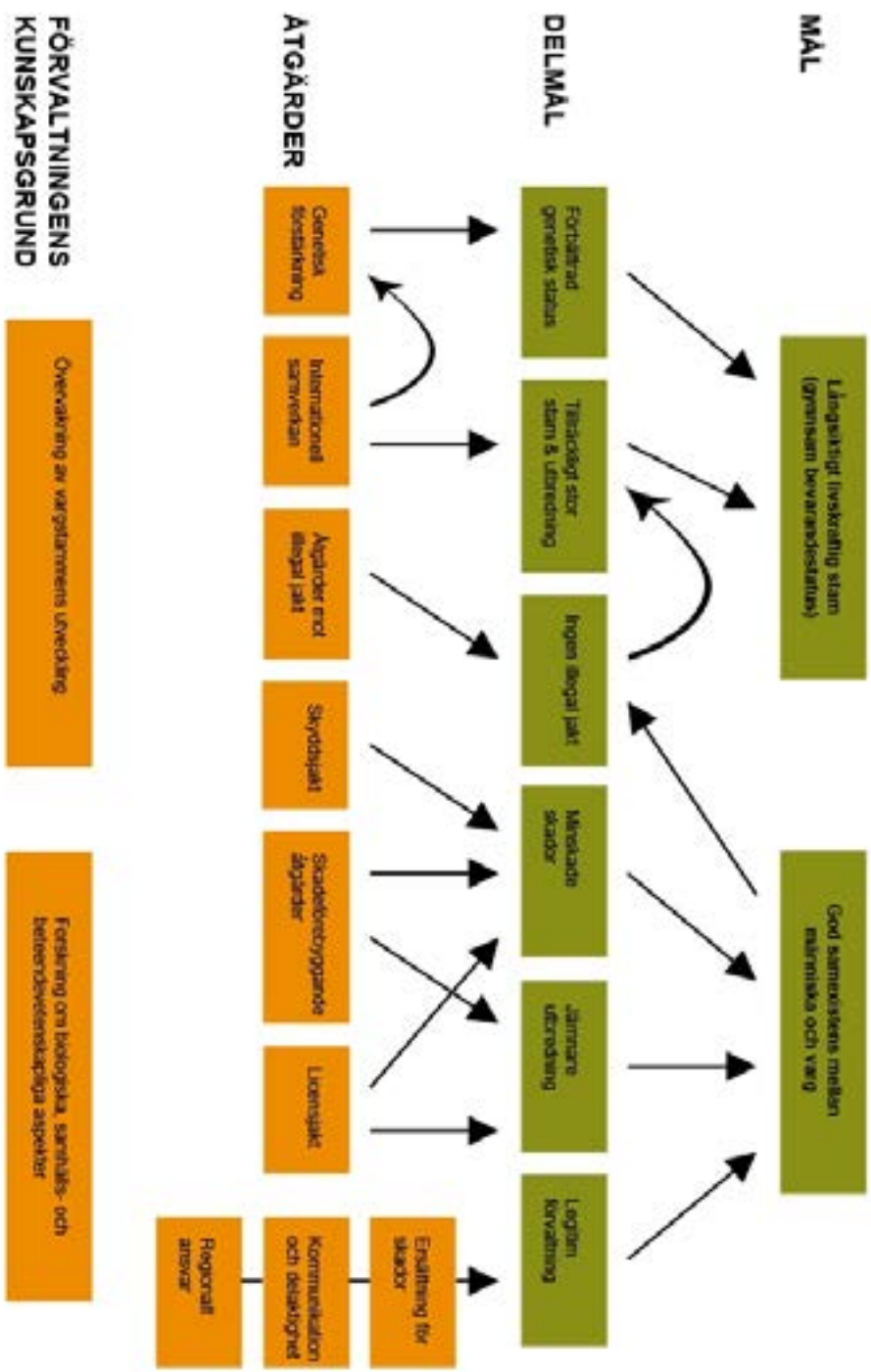
Förvaltning för att nå målen

I detta kapitel redovisas vilka förvaltningsåtgärder som genomförs för att nå rovdjurspolitikens övergripande målsättningar och förvaltningens delmål. I stort innebär beskrivningen en redogörelse för det förvaltningsarbete som redan sker idag och som planeras fortsätta. I de fall kompletterande åtgärder planeras redovisas dessa särskilt.

Sammanfattningsvis krävs följande åtgärder för att uppnå målen för vargförvaltningen:

- Genetisk förstärkning av vargstammen
- Skadeförebyggande åtgärder
- Skadeförebyggande jakt - skyddsjakt
- Populationsreglerande jakt – licensjakt
- Åtgärder mot illegal jakt
- Regionalt ansvar för förvaltningen
- Kommunikation och delaktighet
- Samverkan med Norge och Finland

Av figur 2 framgår hur åtgärderna i första hand förväntas påverka de olika delmålen och, indirekt, de övergripande målen.

Figur 2. Schematisk bild över hur planerade åtgärder kopplar till mål och delmål

Genetisk förstärkning av vargstammen

Den svenska vargstammen härstammar från fem individer, så kallade founders, och de skandinaviska vargarna är i genomsnitt något mer inavlade än avkommor efter syskonparning (Sand et al. 2010). För att uppnå målet om en vargstam med god genetisk status är det därför nödvändigt att nya gener tillförs vargstammen genom naturlig invandring eller aktiva åtgärder. Syftet är att fram till 2017 minska inavelsgraden för att på längre sikt kunna uppnå målet om vargstam med god genetisk status.

Underlättande av naturlig invandring

Två genetiskt viktiga vargar har under den senaste femårsperioden vandrat in till den skandinaviska halvön och reproducerat sig vid sammanlagt sex tillfällen. Ett stort antal avkommor till dessa vargar är idag etablerade i egna revir och många av avkommorna har i sin tur producerat andragenerationsavkommor till de invandrade vargarna. Efter 2000 har sammanlagt minst 12 genetiskt viktiga individer invandrat till Skandinavien och två av dessa har kommit in i reproduktion.

I första hand bör en god genetisk status långsiktigt upprätthållas genom naturlig invandring av vargar från Finland och Ryssland. Vargar bör själva kunna ta sig genom renskötselområdet med så liten påverkan på renskötseln som möjligt.

Samarbetet om förvaltning av stora rovdjur mellan Sverige, Norge och Finland som i augusti 2011 formaliserades i en överenskommelse mellan ländernas regeringar har inriktningen att inkludera Ryssland. Regeringssamarbetet utgör grunden för ett fördjupat myndighetssamarbete med Ryssland. Naturvårdsverket har vintern 2011/2012 inlett ett samarbete om den genetiska förstärkningen med det ryska Miljö- och naturresursministeriet samt med Moskvas djurpark.

Flytt av invandrad varg

Finsk/ryska vargar som invandrat till Sverige eller Norge kan flyttas från områden där de riskerar att orsaka allvarlig skada för rennäringen till vargstammen i Mellansverige. Sådana flyttar har under 2011 och första halvåret 2012 genomförts vid sammanlagt fyra tillfällen. En förutsättning för flyttar av invandrade vargar är att de kan genomföras på ett djurskydds- och smittskyddsmässigt acceptabelt sätt. Utsläpp av flyttade vargar sker i de utsättningsområden som länsstyrelserna har pekat ut som lämpliga.

Införsel och utsättning av varg

Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Statens veterinärmedicinska anstalt redovisade i december 2010¹⁴ följande möjliga åtgärder, utöver naturlig invandring, för genetisk förstärkning av den svenska vargstammen:

- Utsättning av valpar från djurparksvargar.
- Utsättning av valpar efter östliga vilda vargar som infångats och förts in till djurpark i Sverige där föryngring skett.
- Utsättning av valpar från vilda föräldrar i Finland.
- Införsel av vuxen vild varg från Finland.
- Införsel av vuxen vild varg med östligt ursprung från Norge.
- Inseminering av en varghona i djurpark med spermier från en vild varg i annat land.

Naturvårdsverket och Jordbruksverket har fram till december 2012 ett pågående regeringsuppdrag att genomföra åtgärderna ovan¹⁵. Mot bakgrund av riksdagens beslut att högst 20 vargar som ökar den genetiska variationen i den svenska vargstammen ska införlivas i stammen fram till 2014 avser Naturvårdsverket och Jordbruksverket att fortsätta arbetet med att genomföra åtgärderna fram till 2014.

UTSÄTTNING AV VALPAR

Lyckade försök med flytt av vargvalpar mellan flera djurparker i Sverige och Norge har genomförts¹⁶ och utsättning av djurparksvalpar i vilda revir planeras ske 2013. Utsättningen planeras att genomföras i de revir som länsstyrelserna har pekat ut som lämpliga.

Utsättningen av valpar genomförs genom att vilda vargtikar inledningsvis förses med en GPS-sändare. För det krävs att snö- och väderförhållandena är sådana att tikarna kan lokaliseras och sövas med hjälp av helikopter. GPS-sändaren används sedan för att lokalisera tiken och lyan vid tiden för valpning. För att utsättning av valpar ska kunna ske krävs att skillnaden i ålder mellan de vilda valparna och djurparksvalparna understiger åtta dagar.

Antalet vargar i svenska och norska djurparker är begränsat och därmed också det genetiska underlaget. För att utöka underlaget har ett samarbete med ryska myndigheter inletts i syfte att flytta ryska djurparksvalpar till svenska djurparker. De flyttade djurparksvalparna kommer i de svenska djurparkerna att fungera som avelsdjur för framtida utsättning av valpar i vilda revir.

¹⁴ Genetisk förstärkning av den svenska vargstammen – Svar på uppdrag om rutiner för införsel och utplantering av varg i Sverige.

¹⁵ Regeringskansliets dnr M2011/573/Nm

¹⁶ Svenska djurparksföreningen 2011, Valputbyten hos varg (*Canis lupus lupus*) i skandinaviska djurparker.

INFÖRSEL AV VARGAR FRÅN FINLAND

Enligt finska myndigheter är den finska vargstammen, och därmed antalet föryngringar, för närvarande för liten för att det ska finnas utrymme för utförsel av valpar till Sverige. Sverige har erbjudits vuxna vilda vargar från finska renskötseområdet i samband med skyddsjaktsituationer. Före införsel krävs dock en karantän på 6 månader i Finland, vilket inte varit möjligt att åstadkomma. Om förutsättningarna ändras kan det bli aktuellt att flytta finska vargar till Sverige.

ARTIFICIELL INSEMINERING

Artificiell inseminering av tikar i svenska djurparker med sperma från vargar med östligt ursprung bedöms av Sveriges lantbruksuniversitet som en möjlig åtgärd¹⁷. Svenska djurparksföreningen anser dock att metoden är orimligt komplicerad och kostsam. Dessutom menar föreningen att metoden skulle innebära oönskade störningar hos djurparksvargarna. För närvarande är det därför inte aktuellt att fortsätta arbetet med artificiell inseminering av svenska djurparkstikar.

Kompensationsåtgärder vid utsättning av varg

Då möjligheten att bevilja skyddsjakt efter en genetiskt viktig varg är mer begränsad kan det vid flytt och utsättning av vargar finnas behov av kompensationsåtgärder i berörda områden. Det gäller i synnerhet i renskötseområdet och i områden där en flyttad varg etablerat revir. På uppdrag av regeringen har Naturvårdsverket utarbetat ett förslag till möjliga kompensationsåtgärder¹⁸. Några av åtgärderna kräver politiska beslut och är därför för närvarande inte möjliga. Tills vidare kan följande åtgärder komma att vidtas vid flytt och utsättning av varg:

- Naturvårdsverket reserverar särskilda medel som kan ges till berörd länsstyrelse i renskötseområdet om en invandrad varg etablerar sig. Medlen ska möjliggöra att vargen ska kunna följas i fält och för att informationsinsatser ska kunna genomföras. Dessa medel bör kunna möjliggöra att berörda samebyar tillsammans med länsstyrelsen kan delta i bevakningen av vargen.
- Naturvårdsverket reserverar särskilda medel ur viltskadeanslaget för förebyggande åtgärder i län där en flyttad varg etablerar sig.
- Vid ett eventuellt beslut om licensjakt kan en större tilldelning ske i län där valpar har satts ut eller där en flyttad varg har etablerat sig.

¹⁷ Sveriges lantbruksuniversitet, 2011, Att utföra artificiell insemination på vargtikar i svenska djurparker.

¹⁸ Kompensationsåtgärder vid införsel och utsättning av varg. Redovisning av regeringsuppdrag 2011-05-18.

Uppföljning

Samtliga vuxna vargar som vandrar in spontant och upptäcks i Sverige eller som förs in som vuxna förses med GPS-sändare. Tack vare sändarmärkning är rörelsemönster och reviretablering hos vuxna vargar relativt enkla att följa upp. Innan flytt kan genomföras tas även prover för DNA-analys. Märkning eller DNA-analys gör det möjligt att utvärdera flytten och se om och i så fall var flyttade vargar etablerar revir och ingår i reproduktionen.

Valpar som sätts ut kan på grund av sin ringa storlek för närvarande inte märkas med GPS-sändare. Däremot kommer de att chipmärkas. DNA-prover tas före utsättning och under inventeringen kan insamling av spillning intensifieras i berörda revir för att följa upp resultatet av utsättningen.

De flyttade vargarna och utsatta valpars bidrag till populationen följs upp via ordinarie inventeringsverksamhet. Resultatet redovisas i samband med rapporteringen av inventeringsresultatet.

Risikanalyt

MINSKAD SPONTAN INVANDRING

En situation där vargstammarna minskar i Norge, Finland och Ryssland kan leda till en minskad spontan invandring. Om Naturvårdsverket inte kan hitta lösningar tillsammans med Sametinget och rennärigen för att underlätta för spontan invandrade vargar att ta sig igenom renkötselområdet kommer genetisk förstärkning med mänsklig assistans behöva bli en permanent åtgärd.

BRIST PÅ MARKÄGARES OCH JAKTRÄTTSHAVARES MEDGIVANDE

Kravet på såväl markägares som jakträttshavares medgivande vid utsläpp av varg i 41 § jaktförordningen har visat sig försvåra utsättning av vuxna vargar. I fråga om utsättning av vargvalpar kan kravet innebära ännu större svårigheter. Detta eftersom det då inte är möjligt att välja utsättningsplats eftersom den är beroende av var lyan är belägen. Om markägaren eller jakträttsinnehavaren där den sändarmärkta vargtiken har sin lya inte ger sitt godkännande, kan inte valputsättning ske där. Hur framgångsrikt arbetet med att sätta ut valpar blir är därmed beroende av de enskilda berörda markägarna och jakträttshavarnas inställning. Även den allmänna opinionen påverkar eftersom den kan skapa ett tryck på dessa.

BEROENDE AV GOD SNÖTILLGÅNG

En snöfattig vinter kan innebära att vilda tikar inte kan sändarmärkas vilket medför att flytt av valpar inte kan genomföras. Ett litet antal märkta vilda tikar minskar också sannolikheten för att det ska finnas tillgängliga vilda tikar vars valpningsstid sammanfaller med djurparkstikarnas.

HÖG DÖDLIGHET VID VALPFLYTT

Om huvudsakligen valpar används för genetisk förstärkning riskerar insatserna att få mer begränsad effekt eftersom valpar naturligt har en hög dödlighet och slumpmässiga faktorer kan göra att få valpar överlever och går in i reproduktion.

FLYTTADE VARGAR STANNAR INTE

Det finns en risk att vargar som flyttas söderut från norra Sverige åter vandrar norrut. Det kan därför krävas åtgärder som minskar den så kallade hominginstinkten vid flytt av vuxna vargar.

Bristanalys

Som konstaterats ovan har markägarnas och jakträttshavarnas inställning en avgörande betydelse för utsättningen av valpar i vilda revir. Det är därför av största vikt öka kunskapen om att en genomförd genetisk förstärkning inte innebär fler vargar utan snarare en större flexibilitet i förvaltningen.

För att spontant invandrade vargar ska nå den mellansvenska vargstammen och ingå i reproduktionen krävs att de kan passera renskötselområdet utan att bli föremål för skydds jakt. Det krävs därför en dialog med Sametinget och rennärningen för att försöka hitta lösningar. Alla involverade parter behöver också veta hur spontant invandrade ska hanteras ur både praktiskt, ekonomiskt och smittskyddshänseende.

För att förbättra möjligheterna att genomföra lyckade flyttar av varg bör en utvärdering av redan genomförda flyttåtgärder ske. För att undvika att flyttade vargar återvänder kan det krävas åtgärder för att minska den så kallade hominginstinkten.

Tidigare identifierade kompensationsåtgärder för områden där genetiskt viktig varg etablerar sig bedöms inte tillräckliga. Som ett led i att utveckla nya kompensationsåtgärder bör möjligheten att upprätta naturvårdsavtal med markägare och jakträttshavare undersökas.

Kompletterande åtgärder

Utöver vad som redovisas ovan planeras följande kompletterande åtgärder:

- Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Statens veterinärmedicinska anstalt ska senast 2012 ha upprättat nödvändiga rutiner för snabb identifiering och fortsatt hantering av invandrade vargar.
- Naturvårdsverket och Jordbruksverket kommer senast 2012 att utvärdera de åtgärder som genomförts i myndigheternas uppdrag att genomföra åtgärder för

utsättning av varg. Utvärderingen kommer att inkludera karantänskrav och genomförda flyttar. Utvärderingen kommer ligga till grund för genomförandet av framtida flyttar.

- Naturvårdsverket och Jordbruksverket kommer under 2013 att upprätta ett femårigt handlingsprogram som bland annat kan innehålla:

- Rutiner för hantering av spontant invandrade vargar
- Mål för utplacerade valpar
- Mål för minskad inavelsnivå
- Mål för import av vargar för valpning i djurpark
- En rutin för uppföljning av utplanterade individer
- Rutiner för information och dialog samt en redogörelse för rollfördelning

- Naturvårdsverket avser att senast 2013 undersöka möjligheten att upprätta särskilda naturvårdsavtal mellan staten och markägare/jakträttshavare/sameby i områden där genetiskt viktiga vargar etablerar sig.

- Naturvårdsverket kommer senast 2012 inleda en dialog med Sametinget och rennäringens organisationer om möjligheterna till naturlig invandring av varg genom renskötselområdet i Sverige.

- Naturvårdsverket kommer genomföra en fördjupad undersökning för att utveckla kompensationsåtgärder i områden där flyttad genetiskt viktig varg etablerar sig eller där valp sätts ut.

Skadeförebyggande åtgärder och ersättning för skador

Syftet med det skadeförebyggande arbetet är att minska skadorna av fredat vilt, skapa större tolerans för rovdjur, som exempelvis varg, samt underlätta rovdjurens spridning. Arbetet bedrivs dels genom rådgivning om och utveckling av skadeförebyggande åtgärder, dels genom ett särskilt bidrags- och ersättningssystem¹⁹ för skador orsakade av fredat vilt.

¹⁹ Systemet regleras av viltskadeförordningen (2001:724) och förordningen (2007:481) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder. Förordningarna kompletteras av Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2008:16) om bidrag och ersättningar för viltskador enligt 11 och 12 §§ viltskadeförordningen (2001:724), Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2012:1) om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2007:42) om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar och Sametingets föreskrifter (STFS 2007:9) om bidrag och ersättning för rovdjursförekomst i samebyar.

Verksamheter med fritt betande tamdjur, främst rennärning och fåboddrift, är särskilt skadeutsatta och svåra att skydda mot rovdjursangrepp. För dessa verksamheter samt löshunds jakt finns det ett särskilt stort behov av att vidareutveckla skadeförebyggande åtgärder.

Nyetablering av varg söder om det nuvarande mellansvenska huvudutbredningsområdet har i flera fall lett till ett förhållandevis stort antal angrepp på fårbesättningar. Dessa angrepp har sedan ofta lett till skydds jakt efter vargen. Skadeförebyggande åtgärder i områden utanför vargens huvudutbredningsområde, där vargetablering kan förväntas, är därför av stor betydelse för att möjliggöra rovdjurspolitikens intentioner om att vargen ska tillåtas sprida sig i landet för att minska koncentrationen i de delar av Sverige där det i dag finns flest vargrevir.

Rådgivning, utveckling och utvärdering

Skadeförebyggande åtgärder består dels av permanenta åtgärder för att långsiktigt minska risken för rovdjursskador, dels av så kallade akuta åtgärder för att minska risken för ytterligare skador direkt efter ett angrepp. Åtgärderna i den första gruppen är sådana som kan planeras in i det långsiktiga förvaltningsarbetet.

På uppdrag av Naturvårdsverket publicerar Viltskadecenter råd och information om vilka åtgärder som är lämpliga att vidta vid olika typer av verksamheter. Det sker i form av faktablad, broschyrer och rapporter som är tillgängliga för myndigheter, organisationer och enskilda. Centret håller även utbildningar i skadeförebyggande åtgärder, exempelvis stängsling.

För hägnade djur finns det idag en väl fungerande förebyggande åtgärd i form av rovdjursavvisande stängsel. Det behövs dock metodutveckling för bland annat stängsling mot vatten.

För verksamheter med fritt betande tamdjur, till exempel rennärning och fåboddrift, är utvecklingsbehovet för skadeförebyggande åtgärder avsevärt större än för verksamheter med hägnade djur. Sametinget är ansvarig myndighet för viltskador på ren och har utförligt sammanställt olika skadeförebyggande åtgärder för rennärningen. De beskrivna åtgärderna är åtgärder som innebär särskilda renskötselåtgärder, till exempel flytt av renar, sändarmärkning av renar och kalvning i hägn. Vidare beskriver Sametinget åtgärder som direkt berör rovdjuren, till exempel sändarmärkta rovdjur, flytt av rovdjur och olika former av jakt.²⁰

Viltskadecenter bedriver ett flertal projekt med målet att utveckla och utvärdera skadeförebyggande åtgärder. Det handlar bland annat om att minska risken för

²⁰ Sametinget, 2012

angrepp på jakthundar och djur på fritt bete. Viltskadecenter gör även prognoser om skaderisker för kommande år.

Rovdjursakutgrupper

Under åren 2006 till 2010 fick länsstyrelserna i Dalarna och Värmlands län medel för att etablera och driva så kallade rovdjursakutgrupper. Akutgruppernas uppdrag var främst att snabbt rycka ut vid rovdjurangrepp eller oro för angrepp vid förekomst av rovdjur.²¹ Verksamheten har utvärderats av Naturvårdsverket²². Ett resultat av utvärderingen är att medlen från och med 2011 fördelas till samtliga berörda länsstyrelser.

Viltskadeersättningssystemet

Viltskadeersättningssystemet innehåller två komponenter, medel för skadeförebyggande åtgärder och ersättning för redan inträffade skador.

MEDEL FÖR SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

Med undantag för renägare kan enskilda tamdjursägare som bedriver näringsverksamhet ansöka om bidrag för skadeförebyggande åtgärder hos länsstyrelsen. Bidrag får endast beviljas till åtgärder som har dokumenterad skadeförebyggande effekt eller till utveckling av åtgärder som bedöms kunna ge tillräckliga skadeförebyggande effekter²³.

Samebyar kan ansöka om bidrag för skadeförebyggande åtgärder hos Sametinget. Bidrag ska beviljas endast för åtgärder som normalt inte ingår i renskötseln. Bidragsbeloppet dras av från den ersättningen för rovdjursförekomst som samebyn är berättigad till (se nedan).

Medel för bidrag till förebyggande åtgärder på blocklagd mark, det vill säga jordbruksmark som är registrerad för miljöstöd, beviljas av medel från Jordbruksverket som ett miljöstöd inom Landsbygdsprogrammet. Medel till förebyggande åtgärder på icke-blocklagd mark beviljas ur Naturvårdsverkets viltskadeanslag.

ERSÄTTNING VID SKADA

Under förutsättning att det inte varit möjligt att förebygga eller förutse skadan eller om särskilda skäl föreligger får länsstyrelsen lämna ersättning för skador

²¹ Beslutet om medel för akutgrupper återfinns i regleringsbrevet till Sametinget år 2006 vari man kan läsa att rovdjursakutgruppernas uppgift är att omgående vidta åtgärder för att minimera skadeverkningar vid förekomst av stora rovdjur, upprätta en effektiv kontaktväg till Naturvårdsverket, verkställa beslut om skydds jakt eller bortdrivande av stora rovdjur, tillhandahålla information om ersättningar vid skador orsakade av stora rovdjur, samt informera om länsstyrelsens arbete med stora rovdjur på lokal nivå.

²² Naturvårdsverkets rapport 6330 (2010).

²³ 6 § Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2008:16)

orsakade av bland annat varg. Vid skador på tamdjur baseras ersättningen på rekommendationer från Viltskadecenter enligt vilket ersättning i de flesta fall motsvarar marknadsvärdet av djuret. Det bör påpekas att det finns ett stort behov av att öka kunskapen om sekundära skador av rovdjursangrepp. Sådana skador inkluderar bland annat förlorad arbetsinkomst, minskad avelsproduktion och problem med samling av spridda djur. Många drabbade djurägare anser att deras kostnader för sekundära skador inte blivit ersatta.

Ersättning till samebyarna sker som ersättning för rovdjursförekomst, dvs. för antalet rovdjur inom en sameby. Ersättningen ges utan ansökan. Ersättningen är i form av ett schablonbelopp och i fråga om varg grundar den sig på antalet föryngringar eller regelbunden eller tillfällig förekomst inom samebyns betesområde. Ersättningssystemet kan anses vara riskbaserat genom att det är risken för rovdjursangrepp som ersätts snarare än faktiska angrepp. Särskild ersättning kan även ges om ett eller flera rovdjur inom ett begränsat område dödar eller skadar ett stort antal renar, så kallat massdödande.

Prioritering av medel för skadeförebyggande åtgärder

Länsstyrelsen planerar utifrån resultatet av rovdjursinventeringen för användningen av de medel som länsstyrelsen årligen tilldelas²⁴.

Bidrag till skadeförebyggande åtgärder ska användas på ett sådant sätt att de i största möjliga omfattning reducerar ett befintligt eller förväntat antal angrepp, samtidigt som en spridning till och etablering av vargar i nya områden tillåts. Som stöd för denna prioritering har Naturvårdsverket utarbetat en vägledning om förebyggande åtgärder i särskilt tamdjurstäta områden²⁵.

Enligt Naturvårdsverkets vägledning bör medel till permanenta åtgärder främst prioriteras till åtgärder i områden med mindre än 50 fårbesättningar per 10 kvadratmil. Detta eftersom förutsättningarna för etablering av varg bör vara mer gynnsamma i områden med låg täthet av fårbesättningar. I övrigt bör medel till förebyggande åtgärder prioriteras till:

1. Akutåtgärder direkt efter ett konstaterat angrepp
2. Akuta och permanenta åtgärder till får/getbesättningar som är belägna i områden med återkommande eller fast förekomst av revirmarkerande rovdjur.
3. Permanenta åtgärder i tamdjursbesättningar som har haft angrepp av rovdjur vid minst ett tillfälle under de senaste tre åren

²⁴ 3 § Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2008:16)

²⁵ Vägledning – Prioritering av förebyggande åtgärder vid rovdjursangrepp i särskilt tamdjurstäta områden 2011-04-14. Vägledningen är framtagen efter samråd med Jordbruksverket och Viltskadecenter

4. Permanenta åtgärder i får/getbesättningar inom 100 km från ett befintligt vargrevir.

Statistik över beviljade bidrag och inträffade skador

Viltskadecenter publicerar årligen statistik över beviljade bidrag, inträffade skador och utbetald ersättning avseende skador som orsakats av fredade arter på andra tamdjur än ren.

Bristanalys

En av vargförvaltningens stora utmaningar är att bibehålla höga ambitioner för det skadeförebyggande arbetet i mellersta Sverige och samtidigt öka motsvarande arbete i de områden i södra Sverige där framtida etablering av varg kan förväntas. En ökning av skadeförebyggande åtgärder i södra Sverige motverkas av att det är den enskilde brukarens initiativ att vidta skadeförebyggande åtgärder medan brukarens intresse av att vidta skadeförebyggande åtgärder är relativt lågt så länge en etablerad vargstam saknas i regionen.

En annan stor utmaning är de skador som både invandrade vargar och vargar av skandinaviskt ursprung kan orsaka i renskötseområdet. Skador i renskötseområde är på grund av vargförekomstens och renskötseins karaktär ofta svårare att förutse och förebygga än skador på tamdjur utanför renskötseområdet. En omständighet som motverkar skadeförebyggande åtgärder är att viltskadeförordningen anger att bidrag för att förebygga rovdjursskada på ren ska räknas av från ersättning för rovdjursförekomst. I praktiken innebär denna regel att inga renskötselföretag ansöker om bidrag för skadeförebyggande åtgärder. Såväl Sametinget som den senaste rovdjursutredningen har föreslagit förändrade regelverk som möjliggör bidrag till skadeförebyggande åtgärder i renskötseområdet och identifierat behov till budgetförstärkningar²⁶ för detta ändamål.

Naturvårdsverket har genom framförallt uppdragsverksamheten vid Viltskadecenter aktivt arbetat med skadeförebyggande frågor och vägledning. Ett viktigt dokument är Naturvårdsverkets vägledning för prioritering av förebyggande åtgärder vid rovdjursangrepp i särskilt tamdjurstäta områden. Det är angeläget att myndigheternas bidragsgivning för skadeförebyggande åtgärder i dessa områden följs upp.

Kompletterande åtgärder

Det skadeförebyggande arbetet fortsätter enligt vad som beskrivits ovan men med följande kompletterande åtgärder:

²⁶ Sametinget och rovdjursutredningen förslår att 5,1 mkr respektive 5 mkr årligen avsätts för bidrag till skadeförebyggande åtgärder.

- Naturvårdsverket kommer senast 2014 låta göra en uppföljning av viltskadeanslaget mot bakgrund av bland annat den ökande vargstammen och ambitionen att vargstammen ska spridas över landet.

Skadeförebyggande jakt - skyddsjakt

Skador av varg ska i första hand förhindras genom skadeförebyggande åtgärder som exempelvis rovdjursavvisande stängsel. Det är dock inte alltid möjligt att inom rimliga gränser förebygga och undvika skador. Därför är det i vissa fall nödvändigt att bedriva skyddsjakt efter vissa individer som orsakar eller riskerar att orsaka allvarliga skador för tamdjursägare. Om jakten riktas mot rätt individ är den en effektiv skadeförebyggande åtgärd.

Beslut om skyddsjakt

Naturvårdsverket får på eget initiativ eller efter ansökan av den som riskerar att drabbas av skada besluta om skyddsjakt efter varg²⁷. Förutsättningarna för ett sådant beslut är att det inte finns någon annan lämplig lösning på problemet, att skyddsjakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde samt att något av de skäl som anges i 23 a § jaktförordningen föreligger.

Naturvårdsverket får överlämna rätten att besluta om skyddsjakt till länsstyrelsen under vissa förutsättningar²⁸. Se avsnittet om regionalt ansvar för förvaltningen.

Naturvårdsverket och norska Direktoratet for naturforvaltning har en överenskommelse om att informera sin motpart när skyddsjakt är aktuell i ett gränsöverskridande revir av en vargflock eller ett vargpar.

Genetiskt viktiga individer

Inom befintliga revir är den genetiska statusen för de revirhävdande djuren i de allra flesta fall känd. I de fall angrepp på tamdjur har skett utanför kända revir och det kan röra sig om en genetiskt viktig individ tas spillningsprover eller liknande för att genom DNA-analys fastställa vargens genetiska härkomst. Det kan innebära en förlängning av handläggningstiden för skyddsjaksärenden.

Stor restriktivitet gäller för skyddsjakt i de fall det rör sig om en genetiskt viktig individ. Exempelvis har en invandrad varg vid flera tillfällen flyttats som alternativ till skyddsjakt.

²⁷ 23 b § jaktförordningen (1987:905)

²⁸ 24 § jaktförordningen

Jaktens genomförande

Den beslutande myndigheten fastställer vilka villkor som ska gälla för jakten²⁹. Det gäller exempelvis antalet djur som får fällas, vilka metoder som får användas, inom vilken tid och vilket område jakt får ske samt vilken kontroll som ska ske. För att jakten ska bli effektiv får myndigheten medge undantag från vissa förbud och bestämmelser som gäller vid jakt. Exempelvis kan användning av motorfordon tillåtas. Jakten kan också tillåtas pågå utanför ordinarie jakttid på dygnet och med hjälp av belysning. Om djuret är försett med sändare kan sändarens positioner användas och bidra till att skyddsjakten kan genomföras effektivare med minskad risk för ytterligare skador.

Jakten leds av en jaktledare som utses av länsstyrelsen. I vissa fall deltar personal från länsstyrelsen i genomförandet av jakten³⁰.

Annan avlivning av varg

Även polismyndigheten får låta avliva ett vilt djur som orsakar avsevärd skada eller antas vara farligt för människors säkerhet om det inte finns någon annan tillfredsställande lösning³¹.

Det finns även vissa möjligheter för den enskilde tamdjursägaren att utan beslut från myndighet döda varg om den angriper tamdjur eller om det finns skälig anledning att befara ett sådant angrepp³². Det är dock enbart tillåtet om det inte går att skrämja bort vargen eller på något annat lämpligt sätt avbryta angreppet.

Vidare ger jaktlagstiftningen möjlighet att avliva frilevande vilt som är så skadat att det av djurskyddsskäl snarast bör avlivas³³. Det har hänt att varg som skadats allvarligt i trafikolycka eller som varit mycket kraftigt skabbangripen har avlivats med stöd av denna bestämmelse.

Rapportering och utvärdering

Samtliga beslut om skydds jakt som länsstyrelserna fattar samt utfallet av beviljade skydds jakter ska rapporteras till Naturvårdsverket. Samtliga fall där

²⁹ 9 b § jaktförordningen

³⁰ Den senaste rovdjursutredningen (SOU 2012:22) anser att länsstyrelserna på lämpligt sätt bör verkställa och utföra beslutad skydds jakt efter bland annat varg. För att täcka kostnaderna bör länsstyrelserna kunna begära extra medel från ett nationellt anslag. Förslaget kräver ett politiskt ställningstagande innan det kan genomföras.

³¹ 9 § jaktlagen

³² 28 § jaktförordningen

³³ 40 b § jaktförordningen.

enskilda personer fäller varg på eget initiativ vid angrepp på tamdjur eller av djurskyddsskäl ska rapporteras till polismyndigheten.³⁴

Naturvårdsverkets bedömer fortlöpande hur möjligheten att på eget initiativ döda rovdjur vid angrepp på tamdjur påverkar vargens bevarandestatus. Hittills har Naturvårdsverket gjort bedömningen att bestämmelserna inte har påverkat vargstammens utveckling negativt.

Vargar som fälls vid skydds jakt skickas till Statens veterinärmedicinska anstalt. Det ger myndigheter och forskare underlag för analyser av vargstammens status och utveckling.

Bristanalys

Naturvårdsverkets delegering av rätten att besluta om skydds jakt efter varg skedde första gången 2010. Under våren 2012 har Naturvårdsverket tagit fram särskilda riktlinjer för beslut om skydds jakt efter bland annat varg. Det är viktigt att en uppföljning av riktlinjernas tillämpning görs och att behov av vidareutveckling identifieras.

Naturvårdsverket har inte tagit fram någon sammanhängande och allmänt tillgänglig IT-lösning för att registrera beslut om jakt och djur som fällts vid jakt. Den nationella registreringen av jaktbeslut sker på en tekniskt enkel nivå. För att ha en överblick över gällande beslut och länsstyrelsernas handlingsutrymme att ta skydds jaktbeslut har rovdjursförvaltningsområdena tagit fram egna regionala lösningar. Bristen på en gemensam registrering av myndighetsbeslut om jakt efter varg har lett till merarbete i form av parallella databaser och en bristande tillgänglighet för allmänheten.

Idag sker en registrering av djur som fällts vid skydds- och licensjakt i den nationella databasen Rovdjursforum. Då registreringen av fällda djur sker i en del av databasen som är utformad för registrering av observationer av djur fungerar denna lösning inte tillfredsställande. Statens veterinärmedicinska anstalt har på verkets uppdrag tagit fram en databas som webbpublicerar övergripande information om skydds- och licensjakt efter bland annat varg.

Det finns ett behov av en analys av effekten av skydds jakt som skadeförebyggande åtgärd.

³⁴ Den senaste rovdjursutredningen har föreslagit att sådana anmälningar istället ska ske till länsstyrelsen.

Kompletterande åtgärder

Behovet av skydds jakt hanteras enligt vad som beskrivits ovan men med följande kompletterande åtgärder:

- Naturvårdsverket kommer att följa upp och vid behov vidareutveckla de riktlinjer för länsstyrelsernas handläggning av skydds jakt ärenden som tas fram under 2012.
- Naturvårdsverket ska senast 2013 ha en anpassad IT-lösning för registrering av vargar fällda vid skydds jakt. IT-lösningen ska ge överblick över skydds jakt beslut samt deras utfall. Relevanta delar av databasen ska senast 2014 vara tillgängliga för allmänheten och tillgängliggöra information om vargar som fällts i såväl Sverige som Norge.
- Naturvårdsverket avser att senast 2014 initiera en studie av den samlade effekten av skydds jakt efter stora rovdjur.

Populationsreglerande jakt - licensjakt

Populationsreglerande jakt i syfte att reglera stammens täthet, storlek och tillväxt, det vill säga licensjakt, är en viktig komponent i den aktiva förvaltningen i syfte att ge människor och berörda näringar tid att genomföra skadeförebyggande åtgärder. Jakten kan också bidra till att minska konflikterna mellan varg och människa i de regioner där vargens förekomst är tät och på så sätt medverka till att acceptansen för vargen som art i den svenska faunan och förtroendet för den beslutade rovdjurspolitiken ökar. Jakten kan reglera vargstammens numerär, täthet, utbredning och/eller tillväxt i olika delar av landet i syfte att nå en jämnare fördelning av vargstammen. Bland annat kan jakten användas som förebyggande verktyg för att minska behovet av skydds jakt.

Under förutsättning att vargstammen har nått gynnsam bevarandestatus eller att åtgärder för att genetiskt förstärka vargstammen har genomförts i tillräcklig omfattning kommer en populationsreglerande licensjakt att genomföras i områden med höga koncentrationer av varg.

Den senaste rovdjursutredningen gör i delbetänkandet *Rovdjurens bevarandestatus* bedömningen att den primära bevarandeåtgärden för vargen måste vara att minska inavelsgraden genom invandring, utplantering eller på annat sätt³⁵. Vidare anger utredningen att den skandinaviska vargpopulation i ett andra steg, när inavelsgraden har sänkts, bör öka i storlek³⁶. Naturvårdsverket

³⁵ SOU 2011:37 Sid. 47

³⁶ SOU 2011:37 Sid. 33

avser att undersöka det bevarandebiologiska behovet och de juridiska förutsättningarna för att underlätta den genetiska förstärkningen genom selektiv, riktad och populationsreglerande jakt. En sådan jakt skulle därmed kunna utgöra en komponent i den genetiska förstärkningen för att åtgärderna ska få en snabbare effekt i populationen. Undersökningen ska omfatta såväl förutsättningarna för att utifrån genetisk status rikta jakten mot särskilda revir, som att reglera stammens storlek för att öka den genetiska förstärkningens effekt.

Licensjakten kommer enbart ske under strängt kontrollerade former, på sådant sätt och i sådan omfattning att den inte påverkar förutsättningarna för vargstammen att nå en gynnsam bevarandestatus.

Beslut om licensjakt

Naturvårdsverket får fatta beslut om licensjakt under förutsättning att det inte finns någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för vargen^{37 38}. I enlighet med EU-domstolens praxis bör det även innebära att jakt kan medges om den inte förhindrar återställandet av gynnsam bevarandestatus³⁹. Jakten måste dessutom vara lämplig med hänsyn till stammens storlek och sammansättning och ske selektivt och under strängt kontrollerade former⁴⁰.

Naturvårdsverket planerar att på samma sätt som vid skyddsjakt överlämna rätten att besluta om licensjakt till länsstyrelsen om förutsättningarna för ett sådant överlämnande är uppfyllda⁴¹. I syfte att säkerställa att jakten inte påverkar förutsättningarna för vargstammen att nå en gynnsam bevarandestatus kommer Naturvårdsverket att i delegeringsbeslutet begränsa det totala antalet vargar som får fällas. Av samma skäl kan sådan jakt inte tillåtas i revir med genetiskt viktiga individer.

Den beslutande myndigheten fastställer vilka villkor som ska gälla för jakten⁴². Det gäller exempelvis antalet djur som får fällas, vilka metoder som får användas, inom vilken tid och vilket område jakt får ske samt vilken kontroll som ska ske. Naturvårdsverket utarbetar föreskrifter och annan vägledning till stöd för länsstyrelsernas beslut om jakt. Naturvårdsverket har en dialog med norska Direktoratet for naturforvaltning för att likrikta regelverket för licensjakt efter arten i de två länderna.

³⁷ 23 d § jaktförordningen

³⁸ 23 e § jaktförordningen anger att ett beslut om licensjakt "i fråga om jakt efter varg under 2012 endast [får] avse jakt som är nödvändig för att förebygga eller minska riskerna för skador av varg".

³⁹ C-342/05 Punkt 29

⁴⁰ 23 d § jaktförordningen

⁴¹ 24 b § jaktförordningen

⁴² 9 b § jaktförordningen

Rapportering och utvärdering

Samtliga beslut om licensjakt som länsstyrelserna fattar samt utfallet av beviljade jakter ska rapporteras till Naturvårdsverket.

Flådda kroppar av vargar som fälls vid licensjakt skickas till Statens veterinärmedicinska anstalt. Det ger myndigheter och forskare underlag för analyser av vargstammens status och utveckling.

Bristanalys

Naturvårdsverket har meddelat föreskrifter för länsstyrelsernas beslut om licensjakt efter björn och för motsvarande beslut om licensjakt efter lodjur. För att möjliggöra ett framtida regionaliserat ansvar för beslut om licensjakt efter varg bör föreskrifter för länsstyrelsens beslut om licensjakt efter varg tas fram.

Tidigare beskrivna brist vad gäller registrering av beslut om skydds jakt gäller även i fråga om beslut om licensjakt.

Kompletterande åtgärder

Behovet av licensjakt kommer att hanteras enligt vad som beskrivs ovan men med följande kompletterande åtgärder:

- Naturvårdsverket avser att 2012 inleda arbetet med att utveckla former för en mer selektiv licensjakt och att ta fram föreskrifter för länsstyrelsernas beslut om licensjakt efter varg. Bland annat kommer möjligheten att rikta jakten mot revir med särskilt låg genetiskt status och effekterna av en sådan jakt att undersökas.
- Naturvårdsverket ska senast 2013 ha en anpassad IT-lösning för registrering av vargar fällda vid licensjakt. IT-lösningen ska ge överblick över beslutade licensjaksbeslut samt deras utfall. Relevanta delar av databasen ska senast 2014 vara tillgängliga för allmänheten och tillgängliggöra information om vargar som fällts i såväl Sverige som Norge

Åtgärder mot illegal jakt

Den senaste rovdjursutredningen anger att en omfattande illegal jakt på de stora rovdjuret alltjämt pågår och att denna jakt står för en stor del av arternas dödlighet. En rapport från vargforskningsprojektet SKANDULV visar på en minskning i såväl all dödlighet som dödligheten på grund av illegal jakt mellan studieperioderna 1998-2005 och 2006-2011. Den totala årliga dödligheten i den skandinaviska vargpopulationen minskade från 31 till 17 procent medan dödligheten orsakad av illegal jakt minskade från 16 till 8 procent. I den svenska

delen av den skandinaviska populationen minskade dödligheten orsakad av illegal jakt enligt studien från 17 till 3 procent.⁴³ Det bör påpekas att vargstammen vuxit kraftigt mellan studieperioderna och att den illegala jakten i absoluta tal, dvs. räknat i antal illegalt dödade vargar, inte minskat på motsvarande sätt som dödligheten orsakad av illegal jakt, som uttrycks som en andel av den totala stammen. Det kan noteras att den illegala jakten under båda tidsperioder utgjorde cirka halva den totala dödligheten.

I propositionen En ny rovdjursförvaltning menade regeringen att den illegala jakten bör motverkas genom ökad lokal delaktighet i rovdjursförvaltningen och genom förbättrad information.

Förändrad lagstiftning

Försök till grovt jaktbrott och försök till grovt jakthäleri avseende de stora rovdjuren är sedan den 1 juli 2011 kriminaliserade. Denna förändring i lagstiftningen ger polis och åklagare utökade möjligheter att i ett tidigare skede ingripa för att beivra de grova jaktbrotten.

Krav om skadestånd vid illegal jakt

Den senaste rovdjursutredningen har förordat att staten bör föra talan om skadestånd i de fall grova jaktbrott mot de stora rovdjuren har begåtts. Naturvårdsverket har under 2012 fört statens talan om skadestånd vid en domstolsprövning av ett fall av illegal jakt efter järv. Det innebär en återgång till tidigare praxis.

Samverkan mellan berörda aktörer

Samtliga tre rovdjursutredningar har framfört att samarbetet mellan länsstyrelser, polismyndigheter och åklagarmyndigheter behövde förstärkas. Ett led i detta arbete är att samverkansgruppen mot illegal jakt på stora rovdjur etablerats efter initiativ från Världsnaturfonden. Gruppen består av representanter för ovan nämnda myndigheter samt Världsnaturfonden, Naturvårdsverket, Statens Veterinärmedicinska Anstalt, Statens kriminaltekniska laboratorium, Naturhistoriska riksmuseet och Viltskadecenter. Gruppens syfte är att öka samverkan mellan berörda myndigheter och att öka kunskapen om detta problemfält. Gruppen har arrangerat nationella seminarier om arbetet mot illegal jakt på stora rovdjur åren 2005, 2007 och 2011.

Riskanalys

Det har de två senaste åren skett en ökad polarisering i vargfrågan. Denna ökade polarisering undergräver förvaltningens legitimitet och riskerar att leda till bland annat ökad illegal jakt efter varg. Ökad illegal jakt skulle kunna försvåra

⁴³ Liberg et al. 2011

vargförvaltningen genom att minska handlingsutrymmet för att bevilja skyddsjakt, minska spridning av varg till nya områden i södra Sverige samt motverka naturlig invandring av genetiskt viktiga vargar.

Kompletterande åtgärder

Utöver vad som beskrivits ovan planeras följande kompletterande åtgärder:

- Naturvårdsverket kommer att senast 2016 initiera en uppföljning av tidigare studier av förekomsten av illegal jakt på varg i Sverige.

Regionalt ansvar för förvaltningen

Riksdagens beslut om Sammanhållen rovdjurspolitik 2000/01 innebar att länsstyrelserna fick ett utökat ansvar och i praktiken blev ansvariga för rovdjursinventering och övrig rovdjursförvaltning i sina respektive län. Det regionala ansvaret utvecklades ytterligare genom riksdagsbeslutet om En ny rovdjursförvaltning 2009. Sverige delades upp i tre rovdjursförvaltningsområden, viltförvaltningsdelegationer och samverkansråd inrättades på länsstyrelserna och beslutanderätten i vissa frågor regionaliserades med ett ökat utrymme för regionala avvägningar, framför allt för de rovdjursarter som uppnått gynnsam bevarandestatus.

Viltförvaltningsdelegationer

I samband med regionaliseringen upprättades en viltförvaltningsdelegation vid var och en av de 21 länsstyrelserna i Sverige. Den regionala viltförvaltningsdelegationen är ett beslutande organ inom länsstyrelsen för samverkan i frågor som rör viltförvaltningen inom länet. Delegationens åtaganden och beslutsmandat styrs av förordningen för viltförvaltningsdelegationer (SFS 2010:1474) samt den regionalt beslutade arbetsordningen.

Viltförvaltningsdelegationen ska bland annat besluta om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen inom länet, för licensjakt och skyddsjakt inom länet, och för bidrag och ersättning enligt viltskadeförordningen. Vidare ska delegationen fastställa de regionala rovdjursförvaltningsplanerna för länen.

Delegationen leds av landshövdingen och har i övrigt en bred representation med regional förankring från intresseorganisationer och politiker

Naturvårdsverket bistår vid kompetensutvecklingsinsatser som länsstyrelserna anordnar för delegationerna. Verket har även under uppstartsfasen 2010-2011

finansierat ett utbildningsprogram för att främja dialogen inom delegationerna, ”Dialog för viltförvaltningsdelegationer”. Programmet utvecklades från utbildningsprogrammet ”Dialog för Naturvården” och har syftat till att främja dialogkompetensen för statligt anställda inom naturvårdssektorn.

Regionala förvaltningsplaner

Länsstyrelsen ska upprätta en rovdjursförvaltningsplan för länet⁴⁴. Planen ska gälla i högst fem år och beskriva målsättningar och rutiner för länsstyrelsens förvaltningsarbete⁴⁵.

Delegering av beslut om skydds- och licensjakt

I samband med riksdagens beslut om en sammanhållen rovdjurspolitik gavs Naturvårdsverket möjligheten att överlämna rätten att besluta om skyddsjakt efter enstaka djur av björn och lodjur till länsstyrelser i län med fast stam av den aktuella arten. Riksdagsbeslutet om en ny rovdjursförvaltning innebar att Naturvårdsverket fick utökade möjligheter att överlämna, delegera, beslutsrätten till länsstyrelsen.

I propositionen om en ny rovdjursförvaltning konstaterar regeringen att det främst är ytterligare delegering av beslut om jakt och skyddsjakt efter rovdjuren som har efterfrågats i kraven på en regionaliserad rovdjursförvaltning. Vidare konstaterar regeringen att kommissionens riktlinjer för förvaltning av stora rovdjur på populationsnivå anger att alla beslut bör fattas på lägsta effektiva nivå.

Naturvårdsverkets delegering av rätten att besluta om skydds- och licensjakt styrs av jaktförordningen. En förutsättning för att verket ska kunna delegera beslutsrätten till ett län är att det finns en reproducerande stam⁴⁶ av den aktuella arten i länet.

För arter där det finns fastställda miniminivåer för län och rovdjursförvaltningsområden kan verket delegera rätten att besluta om jakt utan att ange ett högsta antal djur som får fällas med stöd av delegeringsbeslutet. En förutsättning för sådan delegering utan ”tak” är att stammen för arten överstiger miniminivån i såväl aktuellt län som rovdjursförvaltningsområde. För varg saknas såväl nationella som regionala miniminivåer. Av detta skäl måste Naturvårdsverket i delegeringsbeslutet ange ett högsta antal djur som får fällas med stöd av berörda länsstyrelser delegeringsbeslut. Sedan 2010 har

⁴⁴ 7 § förordning (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn.

⁴⁵ 9 § Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2010:1) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn.

⁴⁶ Med reproducerande stam avses att en föringring av arten har skett tre år i rad inom ett område.

Naturvårdsverket fortlöpande delegerat rätten att besluta om skydds jakt efter varg till länsstyrelser med en reproducerande stam av arten.

Det bör påpekas att även om rätten att besluta om skydds jakt är delegerad så gäller samma juridiska förutsättningar för att skydds jakt ska kunna medges.

Naturvårdsverket bedömer fortlöpande om möjligheten att jaga rovdjur med stöd av länsstyrelsens beslut om jakt försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde, eller annars nyttjas i stor omfattning⁴⁷.

Inriktningar och regionala nivåer för varg

I förordning (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn beskrivs framtagandet av miniminivåer för förekomsten av björn och lodjur i län och rovdjursförvaltningsområden. Vidare beskrivs framtagande av så kallade inriktningar och regionala nivåer för varg. Begreppen inriktningar och regionala nivåer för förekomst av varg återfinns inte i regeringens proposition om en ny rovdjursförvaltning och deras praktiska konsekvenser för det dagliga regionala förvaltningsarbetet är otydliga.⁴⁸ Arbetet med inriktningar och regionala nivåer för varg kommer att inledas med en process där Naturvårdsverket tillsammans med länsstyrelserna och andra aktörer tydliggör begreppens innebörd.

Bristanalys

Enligt förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn ska det fastställas inriktningar och regionala nivåer för varg. Att fastställa inriktningar och regionala nivåer för förekomsten av varg kan underlätta för ett utökat regionalt ansvar för förvaltningen av varg. Då dessa begrepp är nya i förvaltningen och inte nämns i förarbeten till det senaste är det viktigt att en bred samrådsprocess är en del i att ta fram en beskrivning av hur begreppen ska tillämpas.

Kompletterande åtgärder

Utöver vad som beskrivits ovan planeras följande kompletterande åtgärder:

- Naturvårdsverket kommer att under 2012-2013 utveckla rutinerna för vägledning till den regionala nivån inom viltförvaltningen, samt genomföra konkreta vägledningsinsatser gentemot länsstyrelserna i aktuella frågor.
- Naturvårdsverket ska senast 2013 ha inlett en process om tillämpningen av begreppen inriktningar och regionala nivåer för varg och järv.

⁴⁷ 24 c § jaktförordningen

⁴⁸ Den senaste rovdjursutredningen (SOU 2012:22) anser att begreppen inriktningar och regionala nivåer för förekomst av varg och järv bör avskaffas.

Kommunikation och delaktighet

Öppenhet och god kommunikation i rovdjursförvaltningen underlättar för intressegrupper och intresserad allmänhet att få information om bland annat aktuell rovdjursförekomst och aktuella förvaltningsprojekt. Öppenhet och dialog ökar även förvaltningens legitimitet och möjliggör för intressegrupper och allmänhet att komma med relevanta inspel. Till exempel kan rapporter om tidigare okänd förekomst av rovdjur i ett område, eller synpunkter på och inspel i pågående förvaltningsprojekt komma myndigheterna tillhanda.

Nationell kommunikation

Naturvårdsverket informerar på nationell nivå bland annat om lagar, nya föreskrifter och om hur rovdjursförvaltningen fungerar. Detta görs via webb, trycksaker och andra kanaler. Naturvårdsverket tillhandahåller även kompetensutveckling och finansiellt stöd för arbete med information och dialog på regional nivå. Bland annat har Naturvårdsverket finansierat det nyligen avslutade kompetensutvecklingsprogrammet *Dialog för naturvården* som syftar till att utveckla den statliga naturvårdsförvaltningens kompetens i frågor som rör dialog, delaktighet, konflikthantering, m.m. Detta kompetensutvecklingsprogram har även funnits tillgängligt för de regionala viltförvaltningsdelegationerna.

Naturvårdsverket ger ut en månatlig lägesrapport om vad som är på gång inom rovdjursförvaltningen på nationell nivå. Innehållet i lägesrapporteringen utgår från Naturvårdsverkets uppdrag och roll. Även relevant information från andra statliga myndigheter kan omnämnas i lägesrapporten. Lägesrapporten skickas ut till myndigheter och andra relevanta mottagare inom förvaltningen. Allmänheten kan anmäla sig på Naturvårdsverkets hemsida och därigenom få rapporten skickad till sig.

Regional kommunikation

Påverkan och beslutsfattande över den statliga rovdjursförvaltningen ska i allt större omfattning ske lokalt och regionalt. Därmed ska även mycket av kommunikationen ske på regional nivå. En av Naturvårdsverkets uppgifter är att stödja länsstyrelserna i regionaliseringen av viltförvaltningen.

På regional nivå arbetar länsstyrelser, rovdjurscentra, Viltskadecenter och olika naturvårdsorganisationer med bland annat möten med allmänheten, informationsbroschyrer, arbete med skolbarn, utskick av nyhetsbrev och information via webb och andra fora.

Naturvårdsverket stöttar det regionala arbetet med rovdjursinformation genom att varje år fördela bidrag för rovdjursinformation till myndigheter och aktörer. Medlen fördelas till samverkansråden för de tre rovdjursförvaltningsområdena respektive de två rovdjurscentra Orsa Grönklitt och De 5 Stora Järvsö.

Länsstyrelserna gör bedömningen hur medlen på bästa sätt används på regional nivå.

De två rovdjurscentra tillhandahåller allmän och övergripande information om vargens biologi och aktuell vargförvaltning. De informerar skolklasser om rovdjur, anordnar seminarier och workshops för allmänhet och myndigheter, samt utbildar lärare i rovdjursbiologi och rovdjurspolitik. Syftet med det årliga bidragsstödet från Naturvårdsverket är att centren ska kunna producera lättillgänglig och objektiv information om de stora rovdjuren, däribland vargen.

Rapportering och kommunikation om vargars närvaro

Såväl länsstyrelserna som Naturvårdsverket tillgängliggör stora mängder information om rovdjurens förekomst och rovdjursförvaltningen via myndigheternas hemsidor.

Observationer av stora rovdjur registreras löpande i den nationella databasen Rovdjursforum. Rovdjursforum är ett verktyg för förvaltningen och saknar idag en publik del. En publik del för aktuella observationer av rovdjur som inte omfattas av sekretesslagstiftningen håller på att utvecklas. Till dess att denna del är färdig tillhandahåller många länsstyrelser databasen Rovobs.se, där allmänheten kan dela med sig av sina observationer av rovdjur i länet och där länsstyrelserna kan visa för allmänheten vilka observationer som har kvalitetssäkrats av länsstyrelsernas fältpersonal.

Det är även möjligt att under en viss tid av året följa sändarförsedda vargar på en särskild vargwebb som tillhandahålls av SKANDULV och Sveriges lantbruksuniversitet. Webben tillgängliggör information om inom vilket 10x10 km-område som en sändarförsedd varg rör sig. Det är alltså inte möjligt att se exakt var vargen eller vargarna befinner sig, men det ger en viss möjlighet att veta var man ska undvika att släppa sin jakthund vid jakt efter annat vilt. Webben öppnas i samband med höstens löshundsjakter och stängs åter inför vargens parnings- och föryngringsperiod.

Allra viktigast för information om vargars närvaro för att undvika skada och minska oro är dock länsstyrelsernas fältpersonal som i fält arbetar med inventering, besiktning av skador, förebyggande åtgärder, tillsyn och kommunikation kring de stora rovdjuren, däribland varg. Naturbevakarna har en mycket viktig roll i arbetet för en bra dialog med de olika intressegrupper som berörs av rovdjuren. Till exempel innebär besiktning av viltskador en direktkontakt med skadedrabbade tamdjursägare och naturbevakarna deltar ofta vid informationsmöten och liknande där det informeras om rovdjur och förvaltningen av dem. Länsstyrelsernas naturbevakare har en nyckelroll för att uppnå dialog och delaktighet i förvaltningen.

Dialog och delaktighet i förvaltningen

För att förbättra förutsättningarna för samexistens mellan varg och människor är det av avgörande betydelse att medborgare känner förtroende för myndigheterna och för de åtgärder som används vid förvaltningen av varg.

Det förutsätter en ökad lokal delaktighet i och förståelse för rovdjursförvaltningen genom att den statliga förvaltningen har förmågan och möjligheten att kontinuerligt engagera sig i dialog med olika aktörer. Dialog kring kontroversiella och konfliktfyllda frågor som förvaltningen av rovdjur förutsätter både en kommunikativ kompetens och tid för att engagera sig i de dialogprocesser som krävs.

Det finns idag tre viktiga formaliserade forum för dialog mellan olika intressegrupper och myndigheter i rovdjursförvaltningen; Rådet för rovdjursfrågor, vargkommittén och de regionala viltförvaltningsdelegationerna.

Rådet för rovdjursfrågor är ett rådgivande organ på nationell nivå som bistår Naturvårdsverket i genomförandet av rovdjurspolitiken. Rådet har funnits sedan 2002 och består av representanter för olika intressegrupper, bland annat jägarorganisationer, naturvårdsorganisationer, representanter för skogsbruk, rennäring och annan tamdjurshållning. Rådet sammanträder minst fyra gånger per år och kallas även in för överläggning och råd då särskilt viktiga eller akuta frågor diskuteras vid myndigheten.

Vargkommittén ska, med bred förankring, följa arbetet med utvecklingen av vargstammen och bistå regeringen i arbetet med att utveckla en hållbar rovdjurspolitik för varg i Sverige. Kommitténs uppgifter är att vid sidan av ansvariga myndigheter medverka i utarbetandet av denna förvaltningsplan för varg, samt följa resultatet av den senaste rovdjursutredningens arbete och verka för att berörda organisationer ges möjlighet att medverka i arbetet med att nå gynnsam bevarandestatus för vargen med hänsyn till berörda intressen, näringar och verksamheter samt rådande kunskapsläge.⁴⁹

Viltförvaltningsdelegationerna är organ inom länsstyrelserna för samverkan i frågor som rör viltförvaltningen inom länet. Delegationen ska bland annat besluta om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen inom länet, för licensjakt och skyddsjakt inom länet, och för bidrag och ersättning enligt viltskadeförordningen. Vidare ska delegationen fastställa de regionala rovdjursförvaltningsplanerna för länen. Landshövdingen är viltförvaltningsdelegationens ordförande och övriga ledamöter utgörs av politiska representanter samt representanter för olika intressegrupper.

⁴⁹ Kommittédirektiv. En nationell kommitté för hållbar rovdjurspolitik för varg. Dir. 2011:70

Utöver dessa formellt etablerade former för dialog sker ett löpande arbete på regional nivå med att skapa forum för dialog mellan allmänhet och regionala myndigheter. Många aktörer deltar och de regionala myndigheterna är en viktig del i detta arbete. Naturvårdsverkets roll i och med regionaliseringen av rovdjursförvaltningen är att stötta, vägleda och kompetensutveckla de regionala myndigheterna i dessa områden.

Regeringen anger i proposition En ny rovdjursförvaltning att en större delaktighet i rovdjursförvaltningen, inklusive medverkan i inventeringar och möjligheter att delta i jakt på populationer med gynnsam bevarandestatus bidrar till att öka toleransen för rovdjuren i människans närhet. Det är mycket viktigt att löpande stärka och vidareutveckla den lokala delaktigheten i rovdjursförvaltningen.

Dagens rovdjursförvaltning innebär flera möjligheter till olika sorters delaktighet. Tiotusentals människor har under de senaste åren deltagit i rovdjursförvaltningen genom att inventera, jaga rovdjur vid såväl förvaltnings- som skydds jakt och delta vid möten med representanter för ansvariga myndigheter.

Naturvårdsverket menar att det i dessa verksamheter finns möjligheter till förbättringar som kan leda till ökad delaktighet i, samt ge ökad förståelse för, rovdjursförvaltningen. Inventeringsverksamheten hyser goda möjligheter att skapa delaktighet och dialog med intresserade aktörer. Ett system där fler kan delta aktivt i inventeringsarbetet och få insyn i förvaltningen kan ge förvaltningen ökad legitimitet. Dessutom kan det bidra till att trovärdigheten ökar för de beståndsantal myndigheterna tar fram för rovdjuren. Dagens gemensamma inventeringsarbete i renskötselområdet bör framhållas och en kontinuerlig vidareutveckling av samarbetet är en viktig faktor för en framgångsrik framtida rovdjursförvaltning i renskötselområdet och för fortsatt dialog mellan myndigheter och samebyar.

Dialog och lokal delaktighet är grundegenskaper för en vargförvaltning med hög legitimitet. Naturvårdsverket menar att olika delar av den svenska rovdjursförvaltningen ständigt ska sträva efter att stärka dessa delar av förvaltningen.

Bristanalys

Trots omfattande informationsinsatser från Naturvårdsverket, länsstyrelser och andra aktörer råder en polarisering i synen på varg. Uppfattningen bland såväl Naturvårdsverket som berörda intresseorganisationer är att polariseringen ökar. Det är därför nödvändigt att nya former för kommunikation och delaktighet utformas och prövas.

Naturvårdsverket har i maj 2012 genomfört en webbkonsultation om vargförvaltning. Konsultationen har varit ett sätt att fånga upp förslag på åtgärder

för att bland annat minska skador orsakade av varg. Det är angeläget att vidareutveckla webbkonsultationer som verktyg för en lyssnande vargförvaltning.

Renskötselområdets betydelse för invandring av genetiskt viktiga vargar till den skandinaviska populationen och vargens potential att åsamka rennärigen stora skador gör att det finns ett stort behov av att vidareutveckla samverkan mellan rennärigen förtredare och berörda myndigheter.

Det saknas idag en strukturerad riskanalys av de konflikter som kan uppstå inom vargförvaltningen och en plan för hur dessa konflikter ska hanteras när de uppstår. Det finns ett behov att ta fram en konflikthanteringsplan för vargförvaltning som fyller detta behov.

Det saknas idag lättillgänglig kvalitetssäkrad information om antalet vargar och vargförnygringar i olika län. Det är i den regionaliserade rovdjursförvaltningen viktigt att på ett enhetligt sätt redovisa hur vargförekomsten fördelar sig mellan olika län.

Trots att observationer av stora rovdjur sedan 2003 registreras i den nationella databasen Rovdjursforum saknas det en publik del som tillgängliggör data som inte omfattas av sekretesslagstiftningen. Vidare är det en brist att information om jaktbeslut och jaktarnas utfall inte finns enkelt tillgänglig för allmänheten.

Kompletterande åtgärder

Arbetet med kommunikation i rovdjursförvaltningen kommer att bedrivas enligt vad som beskrivs ovan men med följande kompletterande åtgärder:

- Naturvårdsverket inleder under 2012 arbetet med att etablera webbkonsultationer för att rådfråga allmänheten och andra aktörer på ett mer lättillgängligt sätt.
- Naturvårdsverket tar under 2013 initiativ till återkommande samverkansmöten om rovdjursförvaltning mellan myndighets- och näringsrepresentanter i renskötselområdet.
- Naturvårdsverket, i samverkan med länsstyrelserna, ska senast 2013 sammanställa årliga artvisa rovdjursrapporter till allmänheten. Rapporterna kommer att utformas på ett lättillgängligt sätt och redovisa förekomst i såväl Sverige som Norge.
- Naturvårdsverket ska under 2013 utarbeta en konflikthanteringsplan för vargfrågan.
- Naturvårdsverket ska senast 2014 göra den inventeringsinformation som inte är sekretessbelagd i databasen Rovdjursforum tillgänglig för allmänheten i ett gemensamt svenskt-norskt system.

- Naturvårdsverket ska senast 2014 i databasform för allmänheten tillgängliggöra information om vargar som fällts vid skydds- och licensjakt.

Samverkan med Norge och Finland

De svenska och norska förvaltningsmyndigheterna har ett mer än 20-årigt nära samarbete. Under 00-talet har Finland i större utsträckning involverats i samarbetet, vilket bland annat resulterat i att den finländska varginventeringen redovisas tillsammans med resultaten från Sverige och Norge. Samarbete tar sig även uttryck i regelbundna nordiska förvaltarträffar som samlar representanter för Direktoratet for naturforvaltning i Norge, Jord- och skogsbruksministeriet i Finland och Naturvårdsverket i Sverige. En nyinrättad myndighet i Finland, Viltcentralen, kommer också att involveras i det fennoskandiska samarbetet.

Överenskommelse mellan Sverige och Norge om vargförvaltning

Sedan den 12 augusti 2011 finns det en politisk överenskommelse om förvaltning av genetiskt värdefulla vargar i den skandinaviska populationen⁵⁰.

Överenskommelsen redovisar en gemensam syn på vilka vargar som ska anses vara genetiskt värdefulla.

Vidare anges att samarbetet mellan länderna ska förstärkas ytterligare och att en gemensam plan ska tas fram som säkerställer hur den skandinaviska vargpopulationen ska uppnå gynnsam bevarandestatus/förekomma i livskraftigt bestånd i sitt naturliga utbredningsområde.

I överenskommelsen anges att detaljerade handlingsprinciper för djurparksvalpar och invandrade vargar i norra Norge ska utvecklas. Vidare ska de centrala förvaltningsmyndigheterna i enlighet med EU-kommissionens riktlinjer för förvaltning av stora rovdjur på populationsnivå utveckla gemensamma riktlinjer för:

1. kommunikation och information mellan länderna,
2. DNA-analyser,
3. sändarmärkning i förvaltningssyfte,
4. beståndsovervakning inklusive databaser,
5. behov av flytt av genetiskt värdefulla vargar,
6. forskning och forskningsfinansiering, samt
7. jakt.

⁵⁰ Överenskommelse mellan Sverige och Norge om förvaltning av genetiskt viktiga vargar i den skandinaviska vargpopulationen. Regeringskansliets dnr M2011/2777/Nm

Överenskommelse mellan Sverige, Norge och Finland om utvecklandet av samarbete om stora rovdjur

Sedan den 12 augusti 2011 finns det en politisk överenskommelse om utvecklat samarbete om stora rovdjur mellan Sverige, Norge och Finland⁵¹. Syftet med den mellanstatliga överenskommelsen om vargförvaltning är att ytterligare förstärka samarbetet mellan berörda myndigheter och även involvera behöriga ryska myndigheter. Vidare anges i överenskommelsen att de centrala myndigheterna i respektive land uppdras att tillsammans utarbeta innehåll och gemensamma riktlinjer för det fortsatta samarbetet om stora rovdjur.

Gemensamma förvaltningsåtgärder

Norge och Sverige har en likartad inventering av varg. Under 2012 har ett gemensamt arbete för att revidera regelverket för inventeringen av den skandinaviska vargstammen inletts.

Inventeringsresultat för den skandinaviska populationen redovisas årligen i detalj i en gemensam rapport där även resultat från Finland redovisas överskådligt.

Under 2012 har arbetet för att utveckla en gemensam svensk-norsk IT-plattform för rovdjursförvaltningen inletts. IT-plattformen kommer att baseras på det norska systemet Rovbase och samla information om bland annat rovdjurens förekomst.

Ländernas förvaltningsmyndigheter träffas regelbundet för avstämningar. Likaså träffas ländernas finansärer för rovdjursforskning vid behov för att identifiera forskningsbehov och samordna finansiering av större projekt.

Bristanalys

Den skandinaviska vargstammens genetiska status påverkas inte bara av den norska och finska förvaltningen utan också av den ryska. Överenskommelsen mellan Sverige, Norge och Finland identifierade därför att samarbetet med ryska myndigheter behöver förstärkas.

⁵¹ Överenskommelse mellan Miljödepartementet, Sverige och Miljöverndepartementet, Norge och Jord- och skogsbruksministeriet, Finland om utvecklat samarbete om stora rovdjur - björn, varg, lodjur och järv. Regeringskansliets dnr M2011/2778/Nm

Uppföljning av förvaltningen och kunskapsförsörjning

En ekosystembaserad adaptiv förvaltning av varg måste stå på en stabil kunskapsgrund. För att följa upp vargens bevarandestatus, och därmed förvaltningens effekt, behövs kunskap om vargstammens status och utveckling.

En annan viktig förutsättning för förvaltningen är högklassig kunskap om vargen, dess bytesdjur och vargförvaltning. Finansiering av forskning som säkerställer en ökad kunskap om dessa områden är ett viktigt verktyg för förvaltningen. Likaså är det viktigt att förvaltningen vid behov kan få vetenskapligt baserade kunskapsunderlag.

Följande åtgärder behövs för att möjliggöra en kontinuerlig uppföljning av uppfyllelsen av målen för förvaltningsarbetet och för att skapa en god kunskapsgrund för förvaltningsarbetet:

- Övervakning av vargstammens status
- Forskningsfinansiering och forskningsuppdrag

Övervakning av vargstammens status

Övervakningen av vargstammen, det vill säga inventering av vargstammens storlek och utbredning samt uppföljning och analys av dess genetiska status, utgör grunden för vargförvaltningen. Det övergripande syftet är att leverera underlag för övriga förvaltningsåtgärder, möjliggöra utvärdering av genomförda åtgärder samt följa upp politiska mål och internationella åtaganden.

Fältinventeringar av varg genomförs sedan slutet av 1970-talet årligen i både Sverige och Norge och DNA-analyser används numera rutinmässigt som en del av övervakningen. Sammantaget har detta bidragit till en unikt god kunskap om den svenska vargstammens storlek, utbredning, genetiska status och historik.

Eftersom övervakningen av den svenska vargstammens status håller en hög kvalitet fortsätter den i huvudsak på det sätt som sker idag och som beskrivs nedan. Vissa kompletterande åtgärder i syfte att bland annat ytterligare harmonisera de svenska och norska inventeringarna och att förbättra rapporteringen av resultaten planeras.

Inventering av vargstammens storlek och utbredning

Inventeringen syftar till att fastställa vargstammens storlek, utbredning och struktur. Bland annat fastställs i vilka revir som föryngringar har skett, antal och utbredning av familjegrupper, revirmarkerande par och övriga stationära vargar

samt antalet individer i familjegrupper och föryngringar. När det gäller renskötselområdet fastställs även antalet vargindivider som har förekommit i en sameby. Inventeringen bidrar även till att öka kunskapen om vargförekomsten i Skandinavien.

Eftersom inventeringen främst fokuserar på stationära, revirlevande, vargar görs beräkningar för att uppskatta den totala vargpopulationens storlek i Sverige. Beräkningen bygger på förhållandet mellan det totala antalet vargar och andelen vargar som lever i familjegrupper och par⁵².

Länsstyrelserna har det operativa ansvaret att, i samverkan med Viltskadecenter och i vissa fall i samarbete med intresseorganisationer, utföra det praktiska fältarbetet. Inventeringen dokumenteras i fält av personal som har genomgått en nationell inventeringsutbildning och är förordnad som inventerare, det vill säga har rätt att kvalitetssäkra informationen.

Inventeringen regleras av Naturvårdsverkets föreskrifter⁵³ och via beslut om bidragsfördelning⁵⁴. I föreskrifterna anges i detalj metoder och tiden för inventeringarnas genomförande, kriterier för resultattolkning samt dokumentationskrav.

Inventeringen sker årligen i hela landet och fastställandet av antalet föryngringar och annan förekomst görs under inventeringsperioden 1 oktober – 28/29 februari. Föryngringar kan även fastställas på barmark under perioden juli till september. Ett antal fältmetoder kan användas vid inventeringen, däribland synobservation av vargar, syn- eller hörobservation av valpar, spårning av vargar på snö, kontroll av lyor och rendezvous-platser samt DNA-analyser.

Resultatet av inventeringen lagras i den nationella rovdjursdatabasen Rovdjursforum.

Övervakning av vargstammens genetiska status

Vid länsstyrelsernas inventering samlas prover (spillning, hår eller blod) från varg. Prover tas även vid inträffade rovdjursangrepp och från döda vargar som SVA mottagit. Proverna DNA-analyseras vid Grimsö forskningsstation.

⁵² Enligt inventeringsresultaten från perioden 2000/01 – 2002/03 då även icke stationära vargar inventerades i Sverige levde mellan 77 procent och 83 procent av vargarna i Skandinavien i flockar eller par (Wabakken et al.. 2010).

⁵³ Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn

⁵⁴ För 2012 har Naturvårdsverket beslutat om en total bidrag på 25,5 Mkr för länsstyrelsernas arbete med inventering av stora rovdjur (exklusive björn). Utöver det tillkommer kostnader på 5,35 Mkr för DNA-analyser (björn, varg, järv och lodjur), och 1,5 Mkr för Jägareförbundets arbete med inventering.

DNA-analyserna syftar till att dokumentera förekomsten av varg och vargföringringar, att uppdatera den skandinaviska vargstammens släkträd samt att bedöma vargstammens genetiska status (släktskapskoefficient och inavelskoefficient). Vid analysen fastställs därför arttillhörighet, populationstillhörighet, kön, individ samt vid behov släktskap.

DNA-prover analyseras löpande under året med fasta inlämningstillfällen för prover. Dessutom har laboratoriet beredskap för akuta prover, det vill säga prover där det finns behov av att skyndsamt (inom 5 dagar) få kunskap om arten och dess ursprung (till exempel för att upptäcka genetiskt viktiga invandrade vargar i norra Sverige).

För att bestämma individ, ursprung och föräldraskap analyseras 32 mikrosatellitmarkörer med hjälp av PCR. Den resulterade genotypen jämförs och testas mot en befintlig databas över redan tillgängliga genotyper från den skandinaviska vargpopulationen⁵⁵.

Naturvårdsverket och Direktoratet for naturforvaltning i Norge har en överenskommelse om att skyndsamt informera den andra parten när en genetiskt viktig varg identifieras i den skandinaviska populationen. Myndigheterna har uppdragit respektive lands DNA-laboratorium att tillsammans ta fram en kalibreringsnyckel som möjliggör ett kontinuerligt utbyte av DNA-data samt lagring av data i en gemensam databas.

Rapportering

Viltskadecenter och Högskolan i Hedmark i Norge samordnar inventeringarna i de båda länderna och publicerar en gemensam skandinavisk inventeringsrapport. I rapporten redovisas även finska vargfamiljegrupper översiktligt.

I rapporten redovisas vargstammens storlek i Skandinavien och i respektive land. Utöver det redovisas en sammanställning av familjegrupper, revirmarkerande par och övrig stationär vargförekomst. Vidare presenteras detaljerad information om samtliga stationära förekomster av varg.

Naturvårdsverket och Direktoratet for naturforvaltning i Norge har beslutat att den skandinaviska inventeringsrapporten från och med 2012 ska publiceras senast 1 september. Beslutet innebär en snabbare rapportering av inventeringsresultaten och förutsätter vidareutvecklad samordning mellan länderna.

I en separat rapport publiceras från och med 2011 årligen en sammanställning av släkträdet över den skandinaviska vargpopulationen tillsammans med en

⁵⁵ Akesson, 2011.

redovisning av stammens inavelsgrad. Av rapporten framgår inavelskoefficienten för avkommorna till varje reproducerande par. Rapporten publiceras senast den 31 maj avseende föregående års föryngringar.

Övervakningens kvalitet

Viltskadecenter har på Naturvårdsverkets uppdrag ansvar för den nationella kvalitetssäkringen av fältinventeringens resultat. För kvalitetssäkringen använder Viltskadecenter, förutom data från länsstyrelsernas inventering, forskningsdata (DNA-analyser, dokumentation av föryngringar, GPS-positioner från märkta djur och liknande) från SKANDULV.

Viltskadecenter följer under inventeringssäsongen löpande upp inventeringsdata som registreras i den nationella rovdjursdatabasen Rovdjursforum och granskar om fältobservationer och länsstyrelsernas tolkning av resultaten uppfyller inventeringskriterierna. Vid behov bedömer Viltskadecenter vilka DNA-analyser som ska prioriteras för att komplettera fältinventeringen.

Tack vare en omfattande fältorganisation och att den skandinaviska vargstammens huvudsakliga utbredningsområde oftast är snötäckt under någon del av inventeringsperioden håller den svenska inventeringen hög internationell kvalitet. SKANDULV bedömer att resultaten för antal och utbredning av familjegrupper och föryngringar är de mest tillförlitliga, därefter resultat avseende antal och utbredning av revirmarkerande par.

En ökande vargstam innebär ett ökat resursbehov för inventeringen. Även uppföljningen av den genetiska förstärkningen kräver resurser. Av dessa skäl är det viktigt att hitta en avvägning mellan övervakningens kvalitet och dess kostnad.

Inventeringen ska fortsatt präglas av objektivitet, trovärdighet och hög precision samt så långt möjligt utföras med samma metodik i hela landet. Resultaten ska vidare vara direkt jämförbara mellan län och mellan år.

Riskanalys

Inventeringen av varg sker huvudsakligen genom spårning på snötäckt mark. Viltskadecenter har på regeringens uppdrag prövat metoder för barmarksinventering av varg, men metoderna är resurskrävande. Snöfattiga vintrar i framförallt södra Sverige försvårar en effektiv övervakning av vargstammen i dessa delar av landet.

En ökande vargstam innebär också att det krävs ökade resurser för att bibehålla nuvarande kvalitet på inventeringen.

Bristanalys

Sverige och Norge delar en gemensam skandinavisk vargpopulation och har likartade inventeringsregelverk. Vissa skillnader mellan ländernas regelverk återstår dock. Av detta skäl är ytterligare harmonisering av metoder och kriterier i inventeringen önskvärda.

Idag används två olika nationella databaser för registrering av inventeringsdata. Den svenska databasens plattform är föråldrad, vilket försvårat arbetet med att offentliggöra icke-känslig information om rovdjursförekomst. Att informationen inte är tillgänglig för allmänheten har bidragit till att en misstro mot myndigheternas dataunderlag och inventeringsmetodikens kvalitet har uppstått hos vissa grupper.

SKANDULV har rutiner för att mäta genomsnittlig inavelsgrad för avkomma från alla föryngringar i den skandinaviska populationen. Då inavelsgrad kan mätas på något olika sätt och uppgifter om inavelsgrad har blivit en viktig del av förvaltningens kunskapsunderlag är det viktigt att rutinerna formaliseras genom ett myndighetsbeslut.

SKANDULV, Statens veterinärmedicinska anstalt och Naturhistoriska riksmuseet har rutiner för att undersöka svenska vargar och registrerar hälsorelaterade uppgifter, som förekomst av till exempel missbildningar, kryptorchism och skabb. En gemensam revision av rutinerna är angelägen.

Kompletterande åtgärder

Övervakningen av den svenska vargstammens status fortsätter enligt vad som beskrivits ovan men med följande kompletterande åtgärder:

Inventering av vargstammens storlek och utbredning

- Metoder och kriterier för inventering av vargstammen i Sverige och Norge ska senast 2014 uppdateras och harmoniseras. Naturvårdsverket ska då ha reviderat Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn.

- Naturvårdsverket ska senast 2014 förnya IT-plattformen (nuvarande Rovdjursforum) för inventering i syfte att förbättra samverkan mellan aktörer i landet och i grannländer. En sådan IT-plattform kommer att vara gemensam för Sverige och Norge och basera sig på den norska databasen Rovbase.

- Naturvårdsverket ska senast 2016 följa upp hur de nya inventeringskriterierna tillämpas och uppfylls.

Övervakning av stammens genetiska status

- Naturvårdsverket ska senast 2013 ha fastställt detaljerade protokoll för hur genomsnittlig inavelsgrad för avkomma från alla föryngringar ska beräknas.

Övervakning av vargstammens allmänna hälsostatus

- Naturvårdsverket ska senast 2013, tillsammans med Jordbruksverket, Statens veterinärmedicinska anstalt och Naturhistoriska riksmuseet, samt med stöd av SKANDULV, revidera befintliga rutiner för övervakning av stammens allmänna hälsostatus. Övervakningen omfattar såväl förekomst av relevanta genetiska defekter och relevanta smittsamma sjukdomar hos svenska vargar.

Rapportering

- Den rapport om vargförekomst som Naturvårdsverket ska publicera tillsammans med länsstyrelserna ska från och med 2013 även innehålla en analys av inventeringsresultatets kvalitet, vargstammens genetiska utveckling samt effekten av genomförda åtgärder för att genetiskt förstärka vargstammen.
- Naturvårdsverket ska senast 2014 göra den inventeringsinformation som inte är sekretessbelagd i databasen Rovdjursforum tillgänglig för allmänheten.

Forskningsfinansiering och forskningsuppdrag

Vetenskapligt baserad kunskap från forskning är en väsentlig förutsättning för en långsiktigt hållbar förvaltning av varg. För att ständigt förbättras och för att anpassa sig till viltstammarnas förändringar har rovdjursförvaltningen behov av såväl ekologisk forskning om de stora rovdjursarterna och deras bytesdjur och roll i ekosystemet, som samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning om själva förvaltningen. En viktig uppgift för forskningen är att bidra till utvecklingen och kvalitetssäkringen av övervakningen av varg. På motsvarande sätt är det viktigt att data från övervakningen samlas på ett sådant sätt att det kan användas inom forskningen. Kunskapen och kompetensen inom forskningsprojekten är också en viktig resurs för vargförvaltningen på både lokal, regional och nationell nivå när det gäller att utreda olika specifika frågeställningar.

Forskningsfinansiering

Naturvårdsverket fördelar medel från Viltvårdsfonden till viltforskning. Anslaget för 2012 är 18 mkr. Forskningsmedlen ska användas i huvudsaklig överensstämmelse med Forskningsprogrammet "Forskning för hållbar förvaltning av vilt – ramprogram för perioden 2009-2014 för Naturvårdsverkets medel ur Viltvårdsfonden". Enligt regeringens beslut ska minst 4,5 mkr användas för forskning kring stora rovdjur. Under 2012 används ca 9 mkr av anslaget för forskning kring varg, björn, lodjur och järv och för forskning kring förvaltningen av densamma. Under 2012 har 1,9 mkr fördelats till SKANDULV för populationsekologisk forskning och 0,6 mkr för genetisk forskning kring varg.

Därutöver har 1,9 mkr fördelats till samhällsvetenskaplig forskning kring förvaltning av varg och övriga stora rovdjur.

Naturvårdsverket har sedan det Skandinaviska vargforskningsprojektet SKANDULV initierades 1999 varit den enskilt största finansiären av forskning kring varg i Sverige. SKANDULV finansieras gemensamt av Sverige och Norge och involverar flera olika vetenskapliga institutioner, discipliner och delprojekt. Bland svenska finansiärer som utöver Naturvårdsverket regelbundet eller ibland bidragit till den samlade forskningen kring varg kan bland annat nämnas Forskningsrådet för miljö och areella näringar (Formas), Världsnaturfonden och Svenska Jägareförbundet. I Norge är viktiga finansiärer Direktoratet för naturförvaltning, Norskt institutt for naturforskning (NINA) och Norges forskningsråd.

Grimsö forskningsstation vid Sveriges lantbruksuniversitet, NINA och Högskolan i Hedmark är de institutioner som närmast är involverade i SKANDULV. Vargens genetik studeras också vid Stockholms universitet. Samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning bedrivs från och till vid SLU i Umeå, Umeå universitet, Luleå tekniska universitet, Göteborgs universitet och Karlstad universitet. SLU i Uppsala och Linköpings universitet arbetar med varg och populationsmodeller.

För att vetenskapligt och relevansmässig granska och prioritera viltforskningsansökningar inom Viltvårdsfonden finns en rådgivande vetenskaplig kommitté för viltforskning (Viltkommittén).

Förutom enskilda forskningsprojekt har Naturvårdsverket finansierat större forskningsprogram som ”Adaptiv förvaltning av vilt och fisk”. Detta projekt samfinansierades med Miljöforskningsanslaget. Genom samordning av olika finansieringsformer kan större frågeställningar och mång- och tvärvetenskapliga projekt lättare adresseras.

Internationellt samarbete

För att säkra ett långsiktigt bevarande och nyttjande av flera viltarter, inte minst stora rovdjur, är det angeläget med ett internationellt samarbete inom både forskning och förvaltning. Viltkommittén har tagit initiativ till ett europeiskt nätverk för viltforskning och –förvaltning. Initiativet ska främja kunskapsutbyte och ge viltförvaltare nya informationskällor. Nätverket förväntas senast under 2013 få fasta organisatoriska former.

Sedan 1996 har Naturvårdsverket och Direktoratet för Naturförvaltning genom *Koordineringsgruppen för rovdjursforskningen i Fennoskandia* samarbetat kring finansiering av rovdjursforskning.

Kunskapsunderlag för förvaltningen

Naturvårdsverket lägger återkommande uppdrag att utreda förvaltningsrelevanta frågeställningar till forskare. Under de senaste åren har verket bland annat anlitat Stockholms universitet, Lunds universitet och Sveriges lantbruksuniversitet för att ta fram underlag för arbetet med att förbättra den svenska vargstammens genetiska situation. Verket har anlitat Sveriges lantbruksuniversitet för att ta fram underlag om lämpliga beskattningsnivåer och lämplig utformning av jakttider och liknande inför besluten om licensjakt efter varg åren 2010 och 2011. Vidare har verket 2010 anlitat Avdelningen för miljökommunikation vid Sveriges lantbruksuniversitet för att fram ett förslag till förankringsprocess som kan användas inför införsel och utplantering av varg i Sverige. Naturvårdsverket har även initierat ett projekt vid Sveriges lantbruksuniversitet som studerar människors attityder till varg, vargförvaltning och olika förvaltningsåtgärder.

Kompletterande åtgärder

Utöver vad som beskrivs ovan men med följande kompletterande åtgärder:

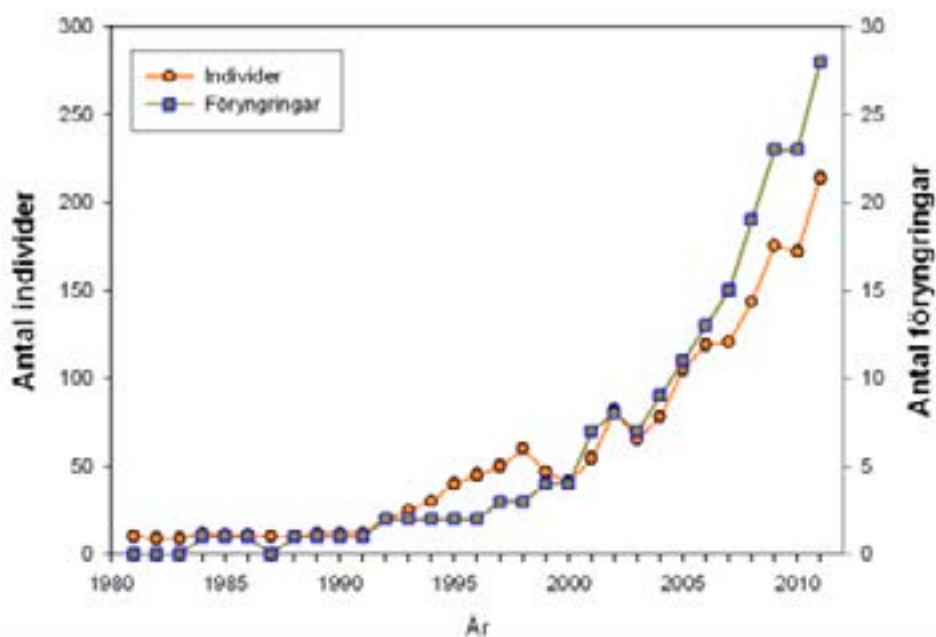
- Senast 2014 ska ett nytt ramprogram för perioden 2015-2019 för Naturvårdsverkets medel för viltforskning (bland annat forskning kring varg) fastställas.
- Under 2012 slutförs en utvärdering av viltforskningens nytta.

Den svenska vargstammen

Vargstammens utveckling och storlek

Vargen fridlystes 1966 i Sverige och 1972 i Norge. Fram till dess hade stammen minskat stadigt från mitten av 1800-talet. Vid fridlysningen fanns det troligen färre än tio individer kvar i Skandinavien. I och med föryngringen i det så kallade Nyskogareviret i norra Värmland 1983 återetablerade sig vargen i Sverige (Sand et al. 2010). Med undantag för ett år föddes det valpar i reviret varje år från 1983 till 1993. Populationen ökade dock inte och översteg inte 10 individer under hela 1980-talet.⁵⁶

Efter att en invandrad hane bildat revir i Gillhov i Jämtland under säsongen 1991/92 med en av avkommorna från Nyskogareviret började den svenska vargstammen att växa. Under perioden 1993-1995 bildades en ny flock varje år och från 1997 bildades flera flockar varje år.⁵⁷ Antalet föryngringar har i princip årligen ökat sedan 1996.

Figur 3. Antal stationära vargar och antal vargföryngringar i Sverige under vintern 1981 till vintern 2011.

Små populationer är ofta utsatta för slumpmässig påverkan på reproduktion och dödlighet, så kallad demografisk stokasticitet. Detta medför att populationens

⁵⁶ Sand et al. 2010

⁵⁷ Sand et al. 2010

storlek utvecklas något ryckigt mellan olika år. Ryckigheten minskar med ökande populationsstorlek. Den årliga tillväxten i den skandinaviska vargpopulationen baserat på antal individer kännetecknas delvis av en sådan ryckighet. Mellan inventeringssäsongerna 1999/2000 och 2009/2010 var den genomsnittliga tillväxten 17 procent men varierade mellan -14 procent och +30 procent. Tillväxten var positiv under alla år med undantag för säsongen 2002/03⁵⁸.

Vintern 2010/2011 registrerades 245-255 stationära vargar på den skandinaviska halvön. Dessa var fördelade på 31 familjegrupper, 27-30 revirmarkerande par och fem andra stationära djur. Föryngring kunde konstateras i alla 31 familjegrupperna. Av de stationära vargarna fanns 196-202 i Sverige, 22-25 i både Sverige och Norge och 27-28 i enbart Norge. Totalt beräknades den skandinaviska vargstammen uppgå till 289-325 individer under vintern 2010-2011⁵⁹.

Reproduktion och dödlighet

Normalt blir vargen köns mogen under sitt andra levnadsår, vid 22 månaders ålder, och kan föda valpar upp till minst 11 års ålder. I Skandinavien uppgick under perioden 1983-2009 det genomsnittliga antalet valpar i ett förstagångsreproducerande revir som överlevt till den första vintern till 3,6. Det har observerats kullar på upp till åtta valpar. Åldern hos reproducerande vargtikar verkar inte spela någon större roll för kullstorleken⁶⁰.

Från 1983 och fram till 2010 konstaterades sammanlagt 202 föryngringar på den skandinaviska halvön. Antalet föryngringar ökade från en år 1983 till 31 år 2010.

Den genomsnittliga årliga dödligheten för alla skandinaviska vargar under perioden 1999-2010 uppgick till $26,3 \pm 7,2$ procent. Beräkningen gjordes med hjälp av vargar försedda med radiosändare. Den högsta genomsnittliga årliga dödligheten, $70,2 \pm 12,6$ procent, hade de individer som lämnat föräldrareviren men ännu inte etablerat ett eget revir. De flesta vargar befinner sig dock i denna fas av livet under en betydligt kortare tid än ett år. Revirhävande vuxna individer hade under samma tidsperiod en total årlig dödlighet på 20,4 procent. Valpar, det vill säga individer under ett års ålder, hade lägst dödlighet, endast 5,3 procent. Denna dödlighet gäller dock från åtta månaders ålder, det vill säga den ålder vid vilken valpen som tidigast har märkts. Den högsta dödligheten hos valparna inträffar troligen under de första levnadsmånaderna.⁶¹

⁵⁸ Sand et al. 2010

⁵⁹ Wabakken et al. 2011

⁶⁰ Sand et al. 2010

⁶¹ Sand et al. 2010

Dödligheten i vargpopulationen orsakas av flera faktorer. Trafik, legal jakt och naturliga orsaker, så som sjukdomar, revirstrider, olyckor och liknande, stod för ungefär hälften av den totala dödligheten för den skandinaviska vargstammen under perioden 1998 – 2010. Den andra hälften bedöms ha orsakats av illegal jakt⁶².

Data från sändarmärkta djur visar på en minskning i såväl all dödlighet som dödligheten på grund av illegal jakt mellan studieperioderna 1998-2005 och 2006-2011. Den totala årliga dödligheten minskade från 31 till 17 procent medan dödligheten orsakad av illegal jakt minskade från 16 till 8 procent. Det bör påpekas att vargstammen vuxit kraftigt mellan studieperioderna och att den illegala jakten i absoluta tal, dvs. räknat i antal illegalt dödade vargar, inte minskat på motsvarande sätt som dödligheten orsakad av illegal jakt, som uttrycks som en andel av den totala stammen. Det kan noteras att den illegala jakten under båda tidsperioder utgjorde cirka halva den totala dödligheten.⁶³

Vargstammens utbredning

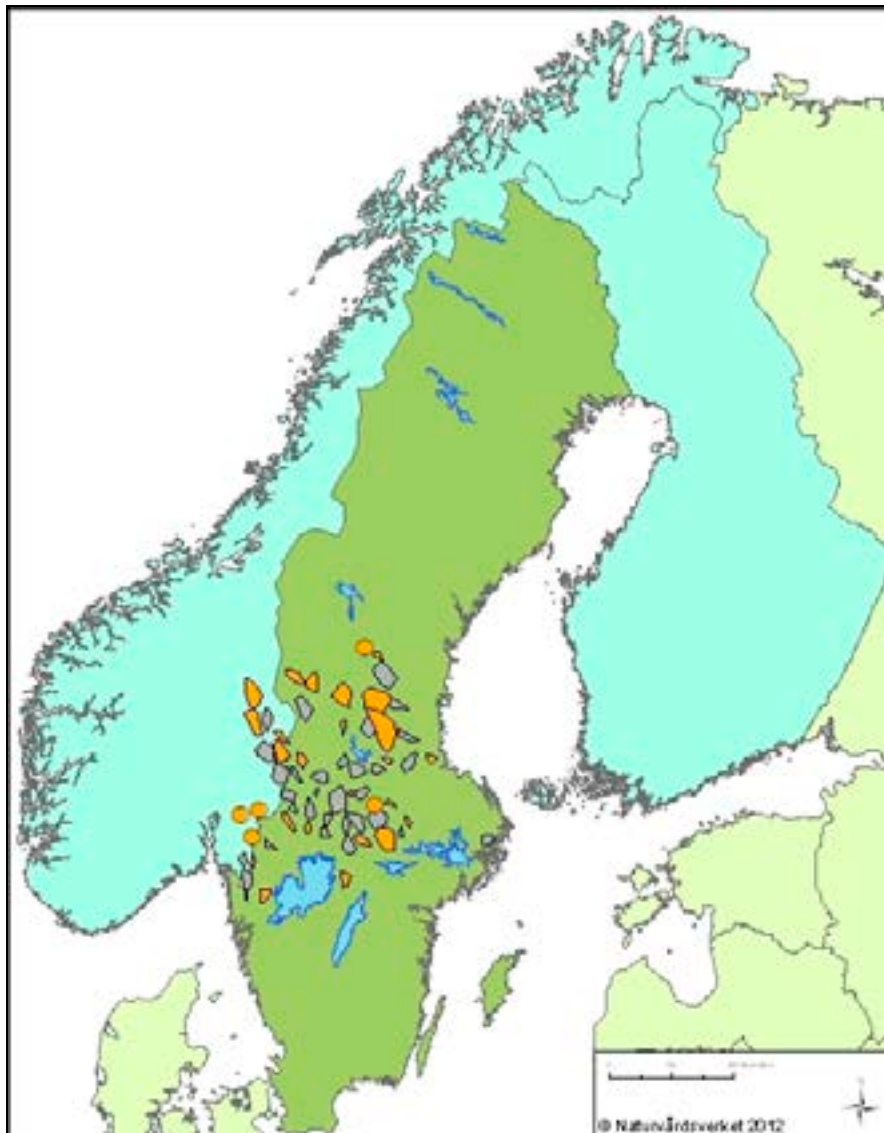
Vargen är en generalist som, förutom människan och rödräven, är det landdäggdjur som har den största geografiska utbredningen. En förutsättning för permanent vargförekomst är att det finns tillräckligt med föda i området. Enligt SKANDULV finns det över hela Skandinavien tillräckligt med vilda bytesdjur för att försörja vargar om man räknar med revir lika stora som idag, det vill säga i genomsnitt 1000 km².⁶⁴

Den svenska vargstammen utgör, tillsammans med den norska, en skandinavisk vargpopulation som i förvaltningshänseende bör betraktas som en helhet. Den har sin huvudsakliga utbredning i delar av Mellansverige och sydöstra Norge. I Sverige är det sex län (Dalarna, Gävleborg, Värmland, Örebro, Västra Götaland och Västmanland) som har huvuddelen av reviren. Samtliga revir ligger helt eller delvis i Mellersta rovdjursförvaltningsområdet. Vargstammen har trots sin ökning fortsatt att vara koncentrerad till Mellansverige och endast en mindre ökning av utbredningsområdet har skett de senaste åren.

⁶² Sand et al. 2010

⁶³ Liberg et al. 2011

⁶⁴ Sand et al. 2010

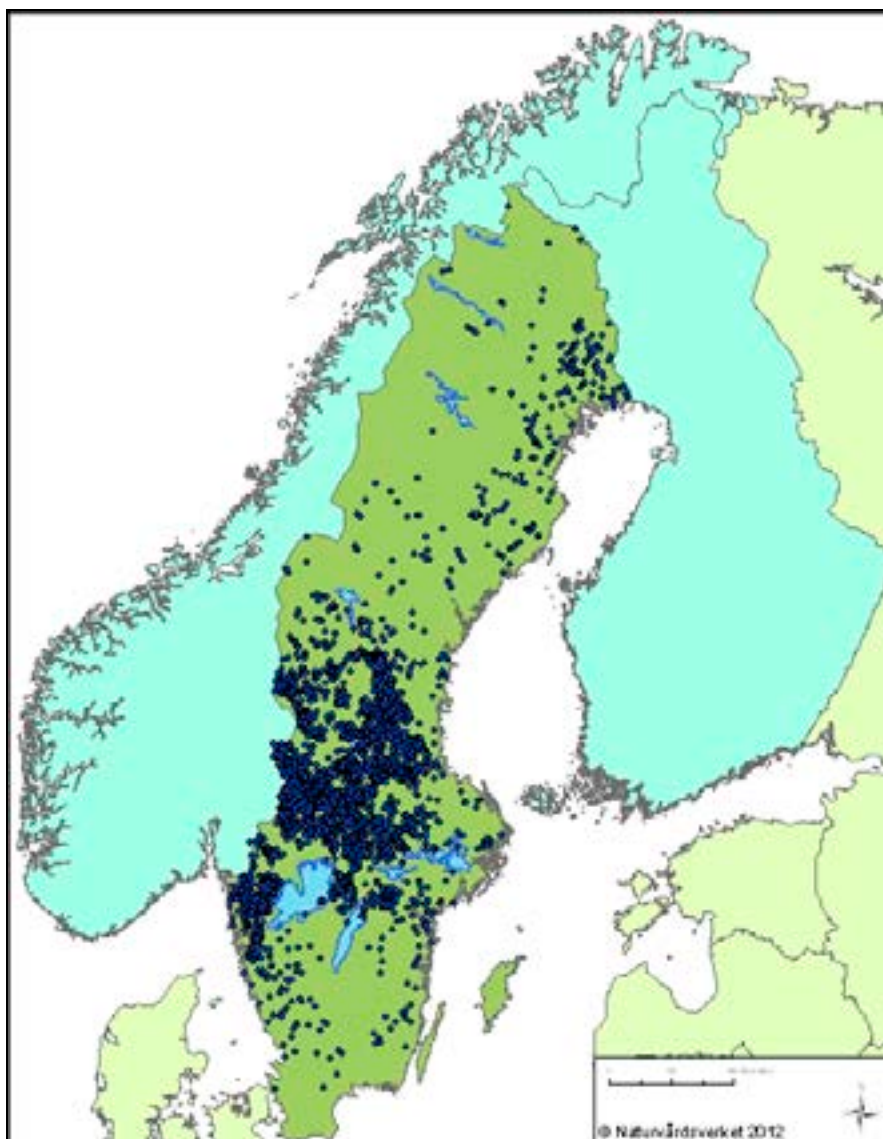

Figur 4. Vargrevir i Skandinavien säsongen 2010/2011. Revir där föryngring skett år 2010 är gråfärgade och revir utan föryngring är orangefärgade.

I en population med den täthet som den skandinaviska populationen har lämnar de flesta ungvargar föräldraflocken redan innan de blir könsmogna eller strax därefter, och det finns sällan mer än en vuxen hona per flock. Av sammanlagt 19 vargar som märktes vid en ålder av 7-9 månader utvandrade 15. Den genomsnittliga åldern för utvandringen var 1,3 år för tikar och 1,1 år för hanar. I Skandinavien var under perioden 1991-2005 det genomsnittliga avståndet från födelsereviret till etablering av eget revir 126 km för tikar och 167 km för hanar⁶⁵.

⁶⁵ Sand et al. 2010

En vandrande varg söker ett eget revir och en partner. Det medför att vargar kan vandra långt innan de etablerar sig och blir stationära i ett område⁶⁶. Det återspeglas av att enstaka vargar sedan 2004 har observerats i samtliga län utom Gotland.

Figur 5 Kvalitetssäkrade observationer av varg i Sverige under de fem senaste inventeringsperioderna.

Dokumenterade utvandringsavstånd (ej nödvändigtvis till etablering) för varg i Skandinavien varierar från 80 till 1100 km med ett genomsnittligt

⁶⁶ Sand et al. 2010

utvandringsavstånd på 313 km⁶⁷. Den långa vandringsförmågan är en av förutsättningarna för att genflödet mellan de skandinaviska och finsk-ryska populationerna ska fungera.

Vargstammens genetik

Den skandinaviska vargpopulationen är relativt liten och isolerad från andra populationer. Genetiskt sett bygger den på endast fem individer; det ursprungliga paret i Nyskoga (1983), hanen i Gillhov-reviret (1991), hanen i Kynna-reviret (2008) och hanen i Galven-reviret (2008). Under perioden 1977 till 2000 har det konstaterats att minst sju vargar har invandrat från den finsk-ryska populationen till Skandinavien men att endast tre alltså har reproducerat sig. Efter 2000 har ytterligare minst 12 individer invandrat till Skandinavien, men endast två av dessa har kommit in i reproduktion.

En liten och isolerad population som den skandinaviska berörs av två typer av genetiska risker. Den ena är långsiktig och består av att små populationer genom en slumpmässig process, så kallad genetisk drift, hela tiden tappar genetisk variation. Detta långsiktiga problem kan mötas genom förvaltningsåtgärder som tar längre tid att genomföra, till exempel att underlätta invandring. Det andra problemet, risk för så kallad inavelsdepression, är mer akut eftersom att det kan slå igenom inom en relativt kort tidsperiod. Detta akuta genetiska problem kan mötas med att antalet individer i en population är tillräckligt stort i förhållande till den befintliga genetiska variationen, till exempel genom att befrämja tillväxt och överlevnad.⁶⁸

Tack vare prover från döda och radiomärkta vargar finns det ett näst intill komplett stamträd för den skandinaviska vargstammen. Från 1983 och fram till och med år 2011 har det bildats minst 111 olika ynglande par i den skandinaviska vargpopulationen. För 106 av dessa par har inavelskoefficienten hos avkommorna kunnat beräknas. Inavelskoefficienten visar hur stor sannolikheten är för att en viss individ som ärvt en viss allel⁶⁹ från sin ena förälder ska ärva samma allel även från den andra⁷⁰.

Att två invandrade hanvargar kom in i reproduktion 2008, en i Kynnaviret i Norge och en i Galvenreviret i Sverige, sänkte åtminstone tillfälligt inavelsnivån något. Trots detta var den genomsnittliga inavelskoefficienten 0,27 bland avkommor i reproducerande revir under 2010⁷¹. (Åkesson, e-post 2012). Som

⁶⁷ Sand et al. 2010

⁶⁸ Sand et al. 2010

⁶⁹ En av två eller flera alternativa former av en gen (arvsanlag)

⁷⁰ Sand et al. 2010

⁷¹ Åkesson 2011

jämförelse kan nämnas att syskonparning och kusinparning leder till inavelskoefficienter på 0,25 respektive 0,0625.

Det har visat sig att kullstorleken för förstagångsfödande tikar är korrelerad till inavelsgraden. Ju högre inavelskoefficient är, desto mindre är kullstorleken. Den minskade kullstorleken för par med hög inavelskoefficient kan vara ett tecken på en pågående inavelsdepression.

En annan indikation på en pågående inavelsdepression kan vara att fem av 49 undersökta vargskelett från den nuvarande vargpopulationen hade mer allvarliga defekter på kotorna vilket kan jämföras med ett historiskt material från samma population (0 procent defekter på 25 undersökta vargar) och med ett material från den finska vargpopulationen (1,3 procent defekter på 74 undersökta vargar)⁷². Dessutom har det i den skandinaviska populationen noterats förekomst av missbildningar i hjärt-kärlsystemet hos två vargar och ärftliga problem med testiklarna hos fyra vargar.

Vargstammens status

Artens status på de nationella och globala rödlistorna

På den svenska rödlistan återfinns vargen i rödlistekategorin starkt hotad (EN), enligt kriteriet D som innebär att antalet könsmogna individer i landet bedömts vara mindre än 250 (Gärdenfors 2010).

Då vargen har ett relativt stort utbredningsområde och en stabil populationstrend klassificeras arten numera som livskraftig (LC - least concern) på Internationella Naturvårdsunionens (IUCN:s) globala rödlista. Klassificeringen innebär att arten inte är globalt hotad eller rödlistad. I IUCN's rödlistadatabas anges följande:

*“Although the Grey Wolf still faces some threats, its relatively widespread range and stable population trend mean that the species, at global level, does not meet, or nearly meet, any of the criteria for the threatened categories. Therefore, it is assessed as Least Concern (LC). However, at regional level, several wolf populations are seriously threatened”*⁷³

Artens status i förhållande till art- och habitatdirektivet

Vargen är listad både i bilaga 2 och 4 i art- och habitatdirektivet⁷⁴. Detta innebär att särskilda bevarandeområden ska pekas ut för arten i vilka den har ett särskilt starkt skydd. Vargen omfattas också av det strikta artskydd som gäller generellt i

⁷² Sand et al. 2010

⁷³ <http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/details/3746/0>

⁷⁴ Genomfört genom bilaga 1 i artskyddsförordningen där bilaga 2-arter är markerade med ett B och bilaga 4-arter är markerade med N.

landskapet. Syftet med åtgärderna i direktivet är att bibehålla eller återställa en gynnsam bevarandestatus.

Begreppet gynnsam bevarandestatus är centralt i art- och habitatdirektivet. Det definieras i artikel 1 i direktivet. En arts bevarandestatus är summan av de faktorer som påverkar den berörda arten och på lång sikt kan påverka den naturliga utbredningen och mängden hos dess populationer inom medlemsstaternas europeiska territorium.

Bevarandestatusen anses gynnsam när:

1. den berörda artens populationsutveckling visar att arten på lång sikt kommer att förbli en livskraftig del av dess livsmiljö,
2. artens naturliga utbredningsområde varken minskar eller sannolikt kommer att minska inom en överskådlig framtid och
3. det finns, och sannolikt kommer att fortsätta att finnas, en tillräckligt stor livsmiljö för att artens populationer ska bibehållas på lång sikt⁷⁵.

Enligt direktivets artikel 17 ska medlemsstaterna vart sjätte år rapportera genomförandet av direktivet. Rapporteringen omfattar bland annat en bedömning av bevarandestatusen för de arter som är listade i bilaga IV till direktivet, dvs. bland annat varg. Nästa rapporteringsår är 2013.

Medlemsstaterna ska även ange referensvärden för utbredningsområde och populationsstorlek för dessa arter. Dessa referensvärden får inte sättas lägre än utgångsläget när direktivet trädde i kraft. För Sveriges del innebär det inträdet i EU den 1 januari 1995. Referensvärdet för utbredningsområdet är det område som krävs för att arten ska kunna uppnå gynnsam bevarandestatus. Det ska vara tillräckligt stort för att tillåta långsiktig överlevnad av arten. Referenspopulation är den populationsstorlek som bedöms vara minimum för att på lång sikt garantera artens livskraftighet. I kapitlet rovdjurspolitikens målsättningar redovisas de förslag till referensvärde för utbredningsområde samt referenspopulation som den senaste rovdjursutredningen lämnat.

EU-kommissionen har tagit fram två olika riktlinjer för medlemsländernas rapportering av arternas bevarandestatus: dels generella riktlinjer för bedömning av och rapportering enligt direktivets artikel 17⁷⁶, dels riktlinjer för

⁷⁵ Artikel 1.i

⁷⁶ Assessment and reporting under Article 17 of the Habitats Directive. Explanatory Notes & Guidelines for the period 2007-2012. Final draft. July 2011.

populationsbaserade förvaltningsplaner för stora rovdjur⁷⁷. I delbetänkandet Rovdjurens bevarandestatus redogörs ingående för de olika riktlinjerna⁷⁸.

Sårbarhetsanalyser

Sårbarhetsanalys är en sammanfattande benämning på olika analyser av populationers utdöenderisk och/eller av hur snabbt populationer förlorar genetisk variation. Utifrån valda ingångsvärden, antingen i termer av utdöenderisk under en viss tid eller i termer av förlust av genetisk variation, för vad som bedöms vara en livskraftig population, så kan sårbarhetsanalysen användas för att uppskatta vilken populationsstorlek som uppfyller de valda ingångsvärdena. På så vis kan sårbarhetsanalys vara till hjälp ett tydligt mål för bevarandet av en population ska sättas. Sårbarhetsanalyser kan också användas för att bedöma hur olika förvaltningsstrategier, till exempel jaktuttag vid olika populationsstorlekar, kan påverka utdöenderisk och/eller förlust av genetisk variation.

Valet av ingångsvärden vid analyser av livskraftig populationsstorlek styr i hög utsträckning sårbarhetsanalysens resultat. Ofta använda kriterier är t.ex. ”högst 5 procent utdöenderisk inom 100 år” eller ”genetiskt effektiv populationsstorlek minst 500 individer”. Ofta används en kombination av ett kriterium som gäller utdöenderisk och ett kriterium som gäller förlust av genetisk variation. EU-kommissionens riktlinjer för populationsbaserad förvaltning av stora rovdjur ger viss vägledning för vilka kriterier som bör användas vid sårbarhetsanalyser, bland annat förordas en utdöenderisk på högst 10 procent över en 100-årsperiod.

⁷⁷ Guidelines for Population Level Management Plans for Large Carnivores. 2008 A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared by the European Commission. Compiled by J. Linnell, V. Salvatori and L. Boitani.

⁷⁸ Rovdjurens bevarandestatus. SOU 2011:37. S. 20 ff.

Människan och vargen

Vargen har genom tiderna varit kontroversiell, vilket kan härledas till de skador på tamdjur som vargen orsakar, konkurrens om det jaktbara viltet samt rädsla och oro.

Under flera år har det funnits en polarisering mellan olika intressen – alltifrån intressen som vill ha många vargar till de som anser att det inte ska finnas varg överhuvudtaget i Sverige. Under 2011 och 2012 har polariseringen ökat ytterligare som en följd av en brist på förutsebarhet på kort sikt i den svenska rovdjurspolitiken. Detta har lett till att arbetet med att förankra vissa förvaltningsåtgärder, till exempel behov av genetisk förstärkning eller jakt har försvårats. Målet med en förvaltningsplan är att människor ska förstå och känna en förutsebarhet i det samlade arbetet med förvaltning av vargstammen i Sverige. Detta ger, tillsammans med en legitimitet i vargförvaltningen, förutsättningar för att fler människor ska kunna acceptera vargen som en naturligt förekommande art bland andra arter i den svenska faunan

Människors inställning till varg och vargförekomst

Enligt attitydundersökningar som gjordes i Sverige 2004 och 2009 var vargen den minst populära arten av de stora rovdjuren⁷⁹. Mellan undersökningarna ökade vargens popularitet på riksnivå medan den minskade något i flera rovdjurslän. I exempelvis Dalarnas och Gävleborgs län uppgav färre än 60 procent att de gillade vargen medan motsvarande siffra i Stockholms län var drygt 80 procent.

Attitydundersökningarna visar att en majoritet av befolkningen på nationell nivå och länsnivå accepterar de nationella mål om rovdjurens förekomst som riksdagen beslutat. Dock finns det i rovdjurslänen stora minoriteter, och lokalt även majoriteter, som vill minska målen för bland annat varg. I studien ingår två län med etablerad förekomst av varg; Dalarna och Gävleborgs län. Studien visar att det i ett flertal kommuner⁸⁰ med vargförekomst finns en majoritet av befolkningen som vill minska det nationella målet för varg. I Gävleborgs län hade det mellan undersökningarna skett en statistiskt säkerställd ökning av andelen av befolkningen som vill minska det nationella målet för varg. Även resultaten för Dalarna län tyder på en ökning av denna andel, men förändringen är inte statistiskt säkerställd.

⁷⁹ Sandström & Ericsson. 2009

⁸⁰ Kommunerna Ovanåker och Ljusdal i Gävleborgs län samt kommunerna Älvdalen, Vansbro, Rättvik, Mora och Malung i Dalarnas län.

Avståndet till närmaste vargrevir har betydelse för inställningen till varg. Den positiva attityden ökar med avståndet från reviret⁸¹. Det gäller även lokalt på så sätt att människor som bor inom ett vargrevir har en mer negativ attityd än människor som bor alldeles utanför reviret.

De negativa konsekvenser som förekomst av varg kan orsaka är mer märkbara för dem som lever eller verkar i de områden där det förekommer varg. För dessa människor kan förekomsten av varg innebära att vardagen och livskvaliteten påverkas negativt. Exempel på detta är oro för angrepp på tamdjur, sorg och känsla av maktlöshet när tamdjur dödats, oro för barns säkerhet, olustkänsla när vargar uppträder nära bebyggelse och försämrade möjligheter till att bedriva fritidsintressen som hundaktiviteter och jakt. Det senare har betydelse eftersom jakten har en kulturell och social betydelse och är en viktig del av människors livsstil. Här finns också ekonomiska värden som påverkas negativt genom till exempel minskat jaktuttag och minskade arrendeintäkter.

Hur man upplever närvaron av varg skiljer sig från person till person och är beroende av den enskildes situation. Det är därför viktigt att påpeka att det finns många människor som lever i vargens närhet och som inte upplever varg som något negativt. Det finns även de som anser att vargen är en tillgång i ett land som Sverige.

För att öka acceptansen för vargen och förbättra förutsättningarna för samexistens mellan varg och människor är det av avgörande betydelse att medborgare känner förtroende för förvaltningen och för de åtgärder som vidtas. För detta krävs att de människor som påverkas av förekomsten av varg får komma till tals och vara med och utforma förvaltningen inom de ramar som lagstiftningen och politiken medger.

Rädsla och oro

Näst björn och vildsvin är vargen det djur som svenskarna uppger sig vara mest rädda för. Enligt en attitydundersökning som genomfördes under 2009 uppgav 25 procent av de svarande att de var rädda för varg. Det kan jämföras med 44 procent och 33 procent i fråga om björn respektive vildsvin. Rädslan är kopplad till förekomsten. Bland annat uppgav en större andel av invånarna i Dalarnas och Gävleborgs län att de var rädda för varg jämfört med invånarna i exempelvis Västernorrlands och Stockholms län⁸².

Enligt en annan studie om människors rädsla för rovdjur skiljer sig rädslan för björn från rädslan för varg. Rädslan för björn är starkare kopplad till hur man uppfattar björnen som art medan rädslan för varg har en starkare koppling till

⁸¹ Karlsson & Sjöström. 2007

⁸² Ericsson et al. 2010

bristande tilltro till myndigheternas agerande. Trots skillnaderna visade studien att oavsett om personen i fråga är rädd för björn eller varg så störs han eller hon lika mycket av sin rädsla i sin vardag. Slutsatsen av studien är att åtgärder för att minska rädsla för varg i första hand bör vara inriktade på att skapa förtroende för förvaltande myndigheter⁸³.

Skador orsakade av varg

I modern tid har inga skador på människor av varg dokumenterats i Sverige, Norge eller Finland.⁸⁴ I andra länder finns dock exempel på attacker, med skadade och ibland dödade människor som följd.

I Sverige sker årligen ett antal angrepp på tamdjur. Dessa angrepp ger upphov till både primära skador i form av dödade, skadade eller saknade djur och sekundära skador i form av till exempel extraarbete, stressade och oroliga djur och förlorad arbetsinkomst.

Rennäring

Vargen är det rovdjur som kan orsaka mest skada för rennäringen. Utöver att vargen dödar och skadar renar skapar den betydande merarbete eftersom renhjordar många gånger splittras vid vargens jakt. Vargens närvaro gör att renarna stressas och renhjordarna blir svåra att hantera. Det kan medföra att renarna får sämre betesro vilket i sin tur leder till sämre kondition.⁸⁵ Vargens skador för renskötseln är skäl till att rennäringens organisationer inte accepterar vargetablering i renskötselområdet.⁸⁶ Sammantaget är dock antalet renar som dödas av björn och lodjur mycket större eftersom dessa arter förekommer i mycket större antal än varg inom renskötselområdet.

Ersättning till samebyarna för skador på ren ges utan ansökan och är tänkt att kompensera samebyarna för de skador som rovdjuren antas åsamka rennäringen. Ersättningen är i form av ett schablonbelopp och i fråga om varg grundar den sig på antalet föryngringar eller regelbunden eller tillfällig förekomst inom samebyns betesområde. För inventeringssäsongen 2010/2011 betalade Sametinget sammanlagt ut 2,4 miljoner kr i sådan ersättning⁸⁷.

⁸³ Johansson et al. 2011

⁸⁴ Sand et al. 2010

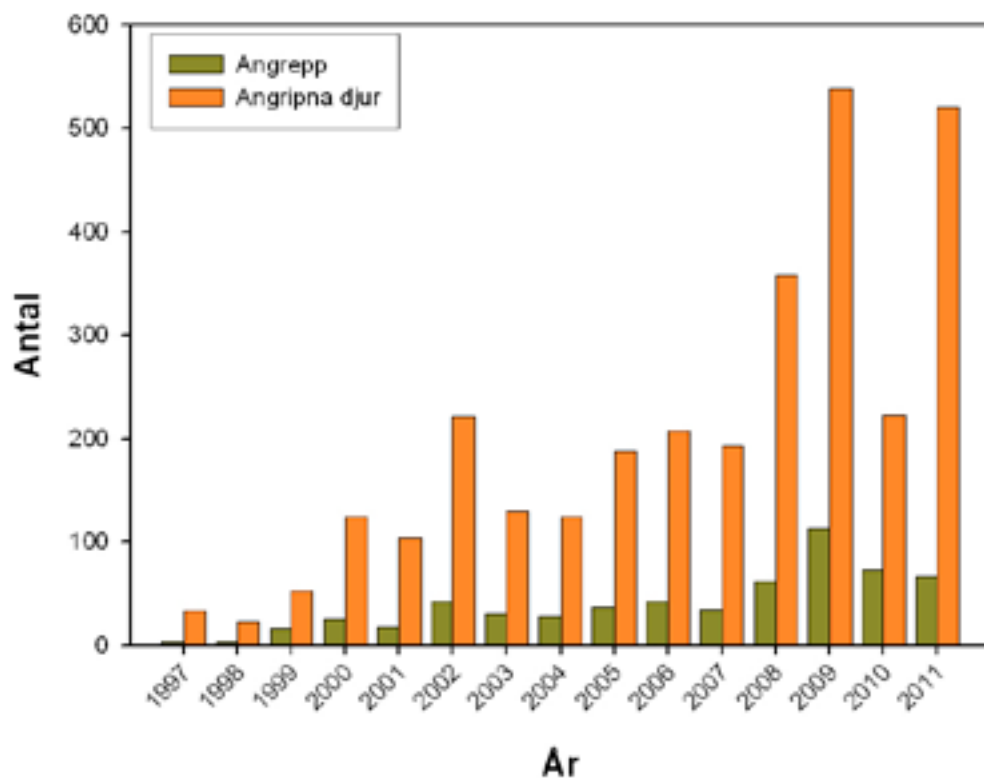
⁸⁵ Rovdjuren och deras förvaltning (SOU 2007:89). S. 161.

⁸⁶ Sametinget Rapport Regeringsuppdrag "Utförning av ett förvaltningsverktyg..." JO2010/2752

⁸⁷ S. Forsmark, Sametinget, e-postmeddelande, april 2012.

Skador på andra tamdjur än ren

Viltskadecenter publicerar årligen statistik över inträffade skador av rovdjur på andra tamdjur än ren. Av statistiken framgår att angrepp av varg till allra största delen sker på får och hundar. Enstaka angrepp sker på nöt och getter.

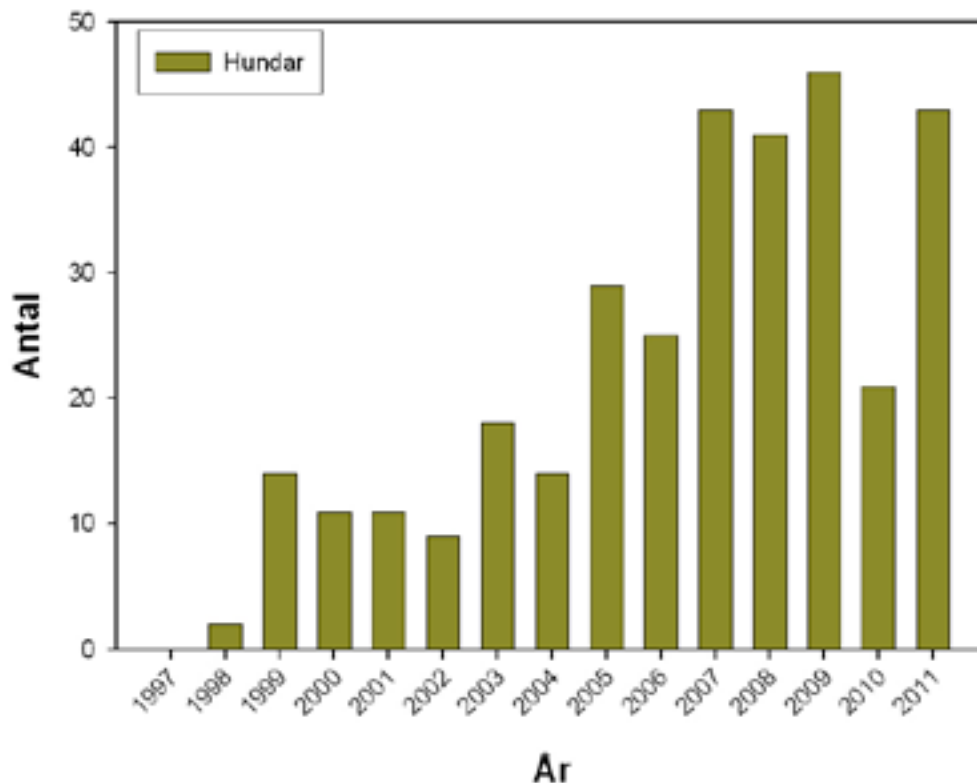
Figur 6. Antal angrepp och antal angripna tamdjur (exklusive renar och hundar) under perioden 2003 – 2011.

Antalet angrepp på får ökar med en växande vargstam och under 2011 var vargen den rovdjursart som stod för flest antal angrepp på får⁸⁸.

Sammanlagt under åren 2007 - 2011 har det dokumenterats 281 varganger på andra tamdjur än ren och hund. Totalt angreps 1623 djur vid dessa angrepp.

Även antalet angrepp på hundar ökar med en växande vargstam

⁸⁸ Karlsson et al. 2011

Figur 7. Antal angripna hundar under perioden 2003 – 2011.

Sammanlagt under åren 2007 – 2011 har 194 hundar angripits varav 126 har dödats⁸⁹.

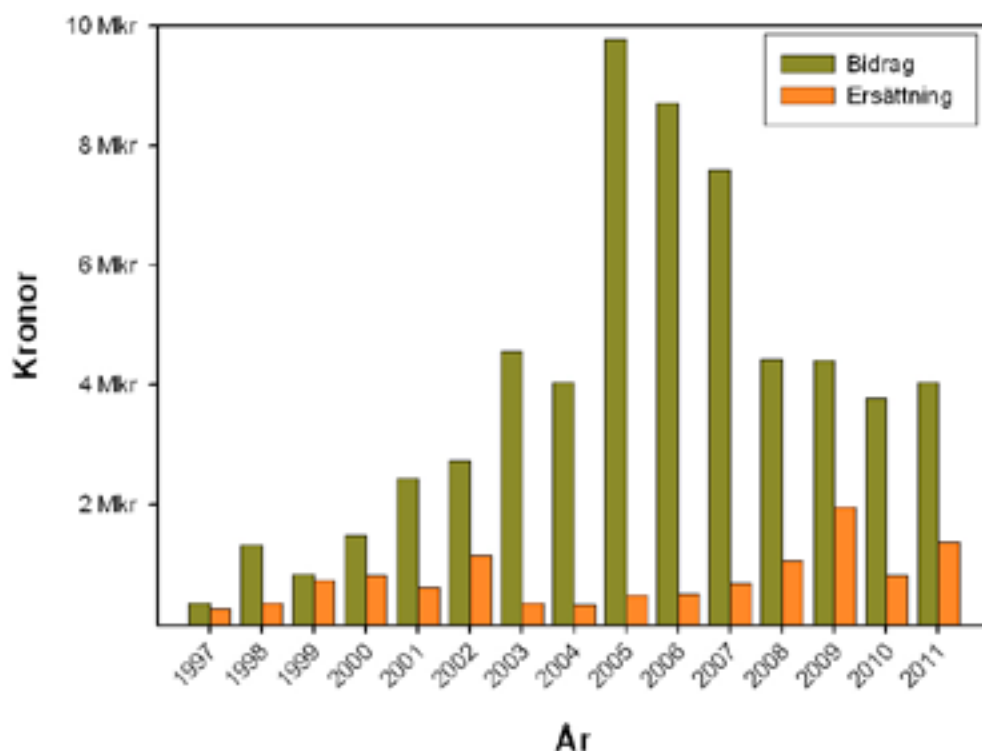
Vargangrepp på andra tamdjur än ren har dokumenterats i alla län utom Norrbottens och Gotlands, med de högsta antalen angrepp och angripna djur koncentrerade till Dalarnas, Värmlands och Västra Götalands län.

Skador på tamdjur kan till viss del förebyggas genom permanenta skadeförebyggande åtgärder för att långsiktigt minska risken för rovdjursskador och genom så kallade akuta åtgärder för att minska risken för ytterligare skador direkt efter ett angrepp. Åtgärderna i den första gruppen är sådana som kan planeras in i det långsiktiga förvaltningsarbetet. Exempel på sådana åtgärder är rovdjursavvisande stängsel, nattfälla och förbättrad kadaverhantering. Akuta åtgärder kan vara tillfälliga rovdjursstängsel, tillfälligt ökad tillsyn, skrämme och lapptyg⁹⁰.

⁸⁹ Viltskadestatistik för åren 2007 – 2011

⁹⁰ Lapptyg är en lång lina med tyglappar. Effekten av lapptyg är tidsbegränsad men erfarenheten är att vargar inte vågar passera lapptyget på i genomsnitt sex veckor.

Enskilda tamdjursägare som bedriver näringsverksamhet kan ansöka om bidrag för skadeförebyggande åtgärder hos länsstyrelsen. Under 2011 beviljade länsstyrelserna totalt bidrag för 3 177 000 kr från Landsbygdsprogrammet och 867 000 kr från Viltskadeanslaget för att förebygga rovdjursskador. Under samma tid beviljade länsstyrelserna ersättning för skador av rovdjur på totalt cirka 1,5 miljoner kr. Av dessa utgjorde 961 000 kr ersättning för skador av varg. Beviljade bidrag och ersättningar för tamdjur framgår av figur 8.

Figur 8. Utbetalda bidrag för rovdjursskadeförebyggande åtgärder från viltskadeanslaget och ersättningar för vargangripna djur (exklusive renar) under perioden 2003-2011.

FÄBODBRUK

Fäbodbruk innebär att djuren under sommarhalvåret delvis betar fritt i skog eller fjäll, vilket gynnar den biologiska mångfalden. I fäbodbruket hålls flera utrotningshotade lantraser t.ex. fjällkor, rödkullor och äldre lantraser av får och getter, vilka har ett skyddsanspråk. Fäbodbruket bidrar även till sysselsättning i inom såväl näringen som turistnäringen.

Att djuren betar fritt gör att förutsättningarna liknar rennäringens så till vida att djuren är mer utsatta för angrepp av rovdjur än hägnade djur.

Vargangrepp mot tamdjur inom fåbodbruket uppvisar en stor variation. Inom vissa vargrevir förekommer inga angrepp och inom andra revir angrips tamdjur. Länsstyrelserna har här en viktig roll med sin samlade regionala överblick och kan ge råd och stöd till fåbodbrukarna. Det kan till exempel röra sig om lämplig tid för betessläpp eller tidpunkt för när djuren tas från fåboden.

Angrepp av till exempel varg leder förutom till primära skador som dödade och skadade djur också till sekundära skador i form av merarbete för att till exempel hitta saknade djur. Andra negativa konsekvenser som beskrivits av företrädare för fåbodbruket är stressade och svårhanterliga djur, minskade betesområden, ökad åtgång av vinterfoder och merarbete i form av bevakning och stängsling.

I Viltskadecenters statistik särredovisas antalet angrepp på djur på fåbodbete. Under 2010 och 2011 inträffade sammanlagt tio respektive åtta angrepp av varg på djur på fåbodbete.

Vargens påverkan på viltstammarna

I de områden där varg etablerar sig påverkas möjligheterna till jakt negativt. Förutom att det vid löshunds jakt finns risk för att hundar angrips och dödas av varg påverkar förekomsten av varg möjligheterna till jakt genom dess inverkan på viltstammarnas storlek. Vargens påverkan innebär både att enskilda jägare får sämre möjligheter till jakt och att markägare och viltbrukare kan få sämre inkomster från arrenden, jaktarrangemang, köttförsäljning och liknande.

Älg är vargens huvudsakliga bytesdjur inom dess nuvarande utbredningsområde i Sverige. I enstaka sydliga revir har rådjur visat sig vara det viktigaste bytesdjuret. Andra arter som kronhjort, dovhjort och vildsvin skulle också kunna utgöra en viktig del av födan. Hittills har dock dessa arters utbredningsområde inte sammanfallit med vargens i större utsträckning. Utöver klövvilt äter vargen även bär, skogsfågel och mindre däggdjur⁹¹.

Studier har gjorts där kön och ålder på vargdödade älgar har fastställts. Resultatet visade att kalvar och ettåringar utgjorde 80 procent av de dödade älgarna. Andelen dödade kalvar skilde sig dock mellan olika revir och varierade från 39 procent till 93 procent⁹².

Vid studier som gjorts på vargens predationstakt⁹³ har älgar dödat med i genomsnitt cirka fyra dagars mellanrum. Intervallet var betydligt kortare under i

⁹¹ Sand et al. 2010

⁹² Sand et al. 2010

⁹³ Dvs. antalet bytesdjur som dödas per tidsenhet.

synnerhet början av sommaren då kalvarna är små. Beräkningar utifrån predationstakten under sommar och vinter visar att inom ett vargrevir är den totala predationen sannolikt 100-140 älgar per år⁹⁴.

Varegens påverkan på älgstammen inom ett revir påverkas av predationstakten och revirets storlek samt älgstammens täthet och produktion⁹⁵. Beräkningar från SKANDULV visar att vid en älgtäthet på omkring 10 älgar per 1 000 hektar minskar det möjliga jaktuttaget till cirka 2,3 älgar per 1000 hektar vid genomsnittliga förhållanden i fråga om vargarnas revirstorlek och älgstammens produktionsförmåga. Vid en täthet av omkring 5 älgar per 1 000 hektar tar vargen hela eller större delen av den årliga produktionen i älgstammen. Slutsatsen av beräkningarna är att förekomsten av varg under vissa förutsättningar kan ha stor inverkan på möjligheten till jakt på den lokala älgstammen⁹⁶.

En studie har även gjorts på antalet fällda älgar under fem år före respektive fem år efter att vargar etablerat revir inom ett visst område. Enligt studien sjönk antalet fällda älgar med 44 procent inom vargreviren medan motsvarande siffra i områden utan vargar var en sänkning med 22 procent⁹⁷.

En empirisk studie från Mellansverige⁹⁸ har visat att i områden som haft vargrevir under minst tio år har den årliga älgavskjutningen varit högre (ca 5,8 älgar per 10 000 hektar) än i områden utan vargrevir (ca 4,13 älgar per 10 000 hektar). Älgtätheterna i studieområdet var 6 – 25 älgar per 1000 hektar. Författarna förklarar detta med adaptiv lokal älgförvaltning. En för stor minskning i jaktuttaget i inledningskedet ledde till en ökad älgstam som i sin tur möjliggjorde ökad avskjutning senare. Om en vargetablering på grund av en för återhållsam älgbeskattning leder till en ökning i den lokala älgstammen kan en indirekt konsekvens av etableringen bli ökade älgbetesskador för skogsbruket. Sådana situationer bör kunna hanteras inom ramen för den nya älgförvaltningen.

Under jaktåret 2010/2011 fälldes det ca 92 000 älgar i Sverige⁹⁹. Detta kan jämföras med de ca 7000 älgar som vargstammen uppskattningsvis tog år 2010/2011¹⁰⁰. Samtidigt är vargstammen huvudsakligen koncentrerad till Mellansverige. I de län som hyser huvuddelen av den svenska vargstammen, dvs. Dalarnas, Gävleborgs, Värmlands, Örebro och Västra Götalands län fälldes det år

⁹⁴ Sand et al. 2010

⁹⁵ Sand et al. 2010

⁹⁶ Sand et al. 2010

⁹⁷ Wikenros, 2011

⁹⁸ Wikenros, 2011

⁹⁹ Viltdata.se

¹⁰⁰ Naturvårdsverkets beräkning i enlighet med Sand et al. 2010

2010/2011 ca 26 000 älgar. Sammanlagt skedde 5994 trafikolyckor med älg i landet 2011. 2049 av dessa skedde i de fem ovan nämnda länen.¹⁰¹

Rovdjursturism

På många ställen i världen är rovdjursturism en stor och ekonomiskt lönsam näring. I vissa delar av Sverige har rovdjursturism etablerats. Den verksamheten kan bidra till ökat sysselsättning lokalt genom guidning, uthyrningsstugor och restaurangverksamhet. Enligt en kartläggning¹⁰² av rovdjursturism som Naturvårdsverket genomförde 2004 kan verksamheten bidra till att öka acceptansen till rovdjuren hos lokalbefolkningen, men det sägs huvudsakligen bero på den grundläggande attityden till rovdjuren och avståndet till verksamheten samt hur seriös och vederhäftig arrangören uppfattas. Vidare uppges att det på platser där det finns ett stort motstånd mot rovdjuren ofta även finns ett motstånd mot rovdjursturism.

¹⁰¹ Nationella viltolycksrådet. www.viltolycka.se

¹⁰² Nordmark, 2007

Förvaltningens ramar

De regler som styr förvaltning av vargstammen bygger i stor utsträckning på Sveriges internationella åtaganden, inklusive EU-direktiv som ska implementeras i den nationella lagstiftningen. De rättsakter som är av störst betydelse är art- och habitatdirektivet¹⁰³, artskyddsförordningen (2007:845), jaktlagen (1987:259), jaktförordningen (1987:905) och förordningen (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn, förordningen (2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer samt viltskadeförordningen (2001:724). Bernkonventionen, konventionen om biologisk mångfald (CBD) och CITES är konventioner av betydelse. Nedan beskrivs det huvudsakliga innehållet i rättsakterna med fokus på förvaltningen av varg.

Internationella konventioner

Bernkonventionen

1979 års konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (Bernkonventionen) ålägger parterna att vidta lämpliga och nödvändiga lagstiftnings- och andra åtgärder för att garantera bevarandet av miljön för vilda djur och växter, särskilt de listade arterna. Konventionen har tre listor på skyddsvärda arter, en för växter och två för djur. Listorna för djurarter är indelade efter deras skyddsbehov. Bilaga 2 omfattar bland annat björn, varg, järv och rovfåglar.

Bernkonventionen understryker behovet av att ha ett gränsöverskridande synsätt och uppmanar länder till att ta fram gränsöverskridande handlingsplaner för stora rovdjur. Sverige har ratificerat konventionen.

Konventionen om biologisk mångfald

Konventionen om biologisk mångfald kallas även mångfaldskonventionen eller Riokonventionen. Konventionen har arbetats fram inom FN-systemet. Den undertecknades vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio år 1992 och trädde i kraft år 1993. Sverige har ratificerat konventionen.

Konventionen är ett gemensamt försök att komma till rätta med förlusten av ekosystem, arter och gener. Målet är att bevara den biologiska mångfalden. Arbetet för att genomföra konventionen bedrivs inom ramen för olika naturtyper och tvärgående som till exempel områdesskydd, skog, kust och hav.

¹⁰³ Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter

CITES

Konventionen om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter kallas vanligtvis CITES- eller Washingtonkonventionen. Enligt konventionen ska den som handlar med utrotningshotade arter bestraffas och det djur eller den växt som någon försökt handla med ska konfiskeras och skickas tillbaka till exportlandet. Konventionen arbetades fram på initiativ av Internationella naturvårdsunionen, IUCN. Konventionen undertecknades år 1973 och trädde i kraft år 1975. Sverige har ratificerat konventionen och ändringarna. Varg är listad i bilaga 2 till konventionen.

EU-lagstiftning

Art- och habitatdirektivet

Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (art- och habitatdirektivet) har enligt artikel 2 till syfte att bidra till att säkerställa den biologiska mångfalden genom att bevara livsmiljöer och vilda djur och växter. Arterna och deras livsmiljöer som listas i bilagor till direktivet ska uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus. Varg finns upptagen i bilaga 4 och kräver därmed strikt skydd enligt artiklarna 12 och 13. Det strikta skyddet av en art innebär att det är förbudet att avsiktligt fånga, döda eller störa individer av arten samt att skada eller förstöra parningsplatser eller rastplatser.

Begreppet ”gynnsam bevarandestatus” är centralt i direktivet. Bedömningar av om undantag från det strikta skyddet kan göras utgår från hur åtgärden påverkar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos de skyddade arterna.

De arter som är listade i bilagor till direktivet ska uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus. Man skiljer mellan de arter som finns upptagna i bilaga 4 och som kräver strikt skydd enligt artiklarna 12 och 13 och de arter som finns upptagna i bilaga 5 och där kontroll och utnyttjande regleras i artiklarna 14 och 15. Varg finns upptagen i bilaga 4 och kräver därmed strikt skydd.

Åtgärder som vidtas enligt direktivet ska syfta till att bibehålla eller återställa en gynnsam bevarandestatus. Åtgärderna ska ta hänsyn till ekonomiska, sociala och kulturella behov och till regionala och lokala särdrag.

En arts bevarandestatus definieras som summan av de faktorer som påverkar den berörda arten och som på lång sikt kan påverka den naturliga utbredningen och mängden hos dessa populationer inom medlemsstaternas europeiska territorium. Bevarandestatusen anses ”gynnsam” när

1. den berörda artens populationsutveckling visar att arten på lång sikt kommer att förbli en livskraftig del av dess livsmiljö,

2. artens naturliga utbredningsområde varken minskar eller sannolikt kommer att minska inom en överskådlig framtid och
3. det finns, och sannolikt kommer att fortsätta att finnas, en tillräckligt stor livsmiljö för att artens populationer ska bibehållas på lång sikt.

Det finns undantagsmöjligheter från skyddet i art- och habitatdirektivet även för strikt skyddade arter. Undantag får göras om samtliga följande tre förutsättningar är uppfyllda:

1. minst ett skäl till undantag i artikel 16.1 (a)-(e) föreligger,
2. upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos bestånden av de berörda arterna i deras naturliga utbredningsområde försvåras inte, och
3. andra lämpliga lösningar saknas

De särskilda skälen i artikel 16.1 är följande:

- a) För att skydda vilda djur och växter och bevara livsmiljöer.
- b) För att undvika allvarlig skada, särskilt på gröda, boskap, skog, fiske, vatten och andra typer av egendom.
- c) Av hänsyn till allmän hälsa och säkerhet, eller av andra tvingande orsaker som har ett allt överskuggande allmänintresse, inbegripet orsaker av social och ekonomisk karaktär och betydelsefulla positiva konsekvenser för miljön.
- d) För forsknings- och utbildningsändamål, för återinplantering och återinförsel av dessa arter och för den uppfödning som krävs för detta, inbegripet artificiell förökning av växter.
- e) För att under strängt kontrollerade förhållanden selektivt och i begränsad omfattning tillåta insamling och förvaring av vissa exemplar av de arter som finns förtecknade i bilaga 4 i en begränsad mängd som fastställs av de behöriga nationella myndigheterna.

EU-domstolen har fastslagit att undantag kan medges i särskilda fall även om en art inte har uppnått gynnsam bevarandestatus¹⁰⁴. En förutsättning är då att undantaget inte förvärrar en ogynnsam bevarandestatus eller leder till att en gynnsam bevarandestatus inte kan uppnås.

EU-kommissionens riktlinjer för populationsbaserad förvaltning anger att grunden i artikel 16.1 (e) kan användas för att rättfärdiga en försiktig jakt på vissa djur. Riktlinjerna anger även att grunderna (c) och (e) skulle kunna omfatta fall där jakt behövs för att få lokal acceptans för rovdjur hos befolkningen på landsbygden.

¹⁰⁴ C-342/05 Punkt 29

Svensk lagstiftning

Artskyddsförordningen

Artskyddsförordningen (2007:845) ser till att EU:s fågeldirektiv¹⁰⁵ och art- och habitatdirektiv har införlivats i svensk lagstiftning. Artskyddsförordningens bestämmelser bygger på bemyndiganden i miljöbalken för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att utfärda regler till skydd för hotade djur- och växtarter. Artskyddsförordningen innehåller bestämmelser om fridlysning av vilda djur och växter och reglerar import, export, transport, förvaring, handel, preparering och förevisning av djur och växter av arter som lever vilt.

Med stöd av artskyddsförordningens bestämmelser har Jordbruksverket och Naturvårdsverket utfärdat närmare tillämpningsbestämmelser¹⁰⁶.

Jaktlagen och jaktförordningen

Bestämmelser om artskydd finns även i jaktlagen (1987:259) och jaktförordningen (1987:905) vilka dessutom reglerar viltvård, rätt till jakt och jaktens bedrivande.

Huvudregeln är att allt vilt är fredat och jakt får endast bedrivas om det sker i enlighet med jaktlagen, jaktförordningen och föreskrifter och beslut som meddelats med stöd av författning.

Naturvårdsverket får på eget initiativ eller efter ansökan av den som riskerar att drabbas av skada besluta om skyddsjakt efter varg under vissa förutsättningar¹⁰⁷. Ett beslut om skyddsjakt förutsätter att det inte finns någon annan lämplig lösning och att det inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Om dessa förutsättningar föreligger, får beslut om jakt meddelas

1. av hänsyn till allmän hälsa och säkerhet eller av andra tvingande skäl som har ett allt överskuggande allmänintresse, inbegripet orsaker av social eller ekonomisk karaktär och betydelsefulla positiva konsekvenser för miljön,
2. av hänsyn till flygsäkerheten,
3. för att förhindra allvarlig skada, särskilt på gröda, boskap, skog, fiske, vatten eller annan egendom, eller

¹⁰⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/147/EU av den 30 november 2009 (tidigare rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar)

¹⁰⁶ Jordbruksverkets föreskrifter (2008:30 J 15) om handel och andra åtgärder med exemplar av vilt levande djur- och växtarter som behöver skydd och Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NFS 2009:10)

¹⁰⁷ 23 b § jaktförordningen (1987:905)

4. för att skydda vilda djur eller växter eller bevara livsmiljöer för sådana djur eller växter¹⁰⁸.

Naturvårdsverket får under vissa förutsättningar delegera rätten att besluta om skyddsjakt efter varg till länsstyrelsen. Bland annat krävs att det finns en reproducerande stam i det aktuella länet¹⁰⁹. Eftersom det inte finns någon fastställd miniminivå för varg anger Naturvårdsverket i sitt beslut hur stort antal vargar som högst får fällas under ett år med stöd av länsstyrelsens beslut.

Vidare finns vissa begränsade möjligheter för enskild att skrämja bort varg som angriper tamdjur eller om det finns skälig anledning att befara ett sådant angrepp. Skulle sådana åtgärder inte vara tillräckliga kan en varg under särskilda omständigheter få dödas av i första hand ägare eller vårdare för att skydda tamdjur.¹¹⁰

Naturvårdsverket får under vissa särskilt angivna förutsättningar¹¹¹ besluta om licensjakt efter varg. Förutsättningen för sådan licensjakt är att det inte finns någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Jakten måste dessutom vara lämplig med hänsyn till stammarnas storlek och sammansättning samt ske selektivt och under strängt kontrollerade förhållanden. Naturvårdsverket kan delegera rätten att besluta om licensjakt till länsstyrelsen i län där det finns en reproducerande stam. Eftersom någon miniminivå för varg inte är fastställd måste Naturvårdsverket i sitt beslut ange hur stort antal vargar som högst får fällas under ett år med stöd av länsstyrelsens beslut. Naturvårdsverket har hittills inte delegerat beslut om licensjakt efter varg. Motsvarande delegeringsbeslut för licensjakt efter björn och lodjur har skett sedan 2010 (björn) och 2011 (lodjur).

Naturvårdsverket har rätt att meddela föreskrifter om länsstyrelsens beslut om licensjakt. Sådana föreskrifter ska reglera bland annat jaktperiod, jaktmedel, jaktledarens ansvar samt rapportering och besiktning av fällt djur. Sådana föreskrifter har tagits fram för länsstyrelsens beslut om licensjakt efter björn respektive lodjur. Den som avser bedriva licensjakt efter varg ska registrera sig särskilt i jaktregistret. Naturvårdsverket har meddelat undantag från detta krav i samband med 2010 och 2011 års licensjakter efter varg. Undantaget innebar att enbart registrering av jaktledaren krävdes.

¹⁰⁸ 23 a § jaktförordningen (1987:905)

¹⁰⁹ 24 b § jaktförordningen

¹¹⁰ 28 § jaktförordningen

¹¹¹ Enligt 23e och 24e §§ i jaktförordning (som utgår 2012-12-31 enligt SFS 2011:963) får Naturvårdsverkets beslut i fråga om jakt efter varg under 2012 endast avse jakt som är nödvändig för att förebygga eller minska riskerna för skador av varg.

Naturvårdsverket får också genom föreskrifter eller beslut i det enskilda fallet ge tillstånd till jakt om det behövs för forsknings- eller utbildningsändamål, för återinplantering eller återinförande av en art eller för den uppfödning som krävs för detta under förutsättning att det inte finns någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde.

Den 1 april 2011 infördes en bestämmelse i jaktförordningen som möjliggör för Naturvårdsverket att fånga en varg för att flytta den till annan plats i syfte att åstadkomma en ökad genetisk variation i vargstammen. Ett utsättande av sådan varg får bara ske efter medgivande av markägaren och jakträttshavaren. En förutsättning för åtgärden är att det inte finns någon annan lämplig lösning och att det inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde.

Förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn

Förordningen (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn syftar till att djur av dessa arter ska finnas i så stort antal att arterna långsiktigt finns kvar i den svenska faunan och att djuren kan sprida sig till sina naturliga utbredningsområden. Detta syfte ska uppnås i en sådan takt som främjar samexistensen mellan människor och dessa arter samtidigt som skador och olägenheter förebyggs och begränsas.

Sverige är enligt förordningen indelat i tre rovdjursförvaltningsområden – norra, mellersta och södra – och för varje område finns ett samverkansråd för samverkan mellan länsstyrelserna och, i norra och mellersta området, även Sametinget.

Enligt förordningen ska Naturvårdsverket fastställa regionala nivåer för förekomsten av varg i vart och ett av rovdjursförvaltningsområdena och inriktningen för förekomsten av varg i vart och ett av länen. Fastställandet görs efter förslag från samverkansrådet. De nationella mål som riksdagen har beslutat om utgör, med beaktande av artens naturliga utbredningsområde, ramen för Naturvårdsverkets fastställelse. Naturvårdsverket ska minst vart femte år se över fördelningen av inriktningen och nivåerna för förekomsten av varg.

Förordningen om viltförvaltningsdelegationer

Enligt förordningen (2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer ska det inom varje län finnas en viltförvaltningsdelegation som är en del av länsstyrelsen. Delegationerna leds av landshövdingen och har i övrigt en bred representation med regional förankring från intresseorganisationer och politiker.

Delegationen ska besluta om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen i länet, licensjakt och skydds jakt samt för bidrag och ersättning enligt

viltskadeförordningen. Delegationen ska också pröva frågor om godkännande av den inriktning för förekomsten av varg och järv i länet som enligt förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn ska lämnas till samverkansrådet, och en rovdjursförvaltningsplan för länet.

Viltskadeförordningen

Viltskadeförordningen (2001:724) innehåller bestämmelser om bidrag för skadeförebyggande åtgärder och ersättning för skador av bland annat varg.

Samebyarna ersätts för förekomst av varg och ersättningsnivån beslutas av regeringen efter förslag av Sametinget. Ersättningsbeloppet är år 2012 500 000 kronor för varje föryngring av varg inom renskötseområdet, 80 000 kronor för regelbunden förekomst av varg och 35 000 kronor för tillfällig förekomst av varg. I fråga om rennäringen får bidrag för skadeförebyggande åtgärder endast lämnas för åtgärder som normalt inte ingår i renskötseln. Bidraget räknas av från ersättningsbeloppet.

Enligt viltskadeförordningens bemyndigande har Naturvårdsverket utfärdat föreskrifter¹¹² (NFS 2008:16) som reglerar Länsstyrelsernas beslut om bidrag och ersättning för skador på annat än ren.. Vidare har Sametinget utfärdat föreskrifter¹¹³ om bidrag och ersättning för rovdjursförekomst i samebyar.

¹¹² Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2008:16) om bidrag och ersättningar för viltskador enligt 11 och 12 §§ viltskadeförordningen (2001:724)

¹¹³ Sametingets föreskrifter (STFS 2007:9) om bidrag och ersättning för rovdjursförekomst i samebyar

Förvaltningens organisation

I Sverige har riksdagen beslutat om de övergripande målen och principerna för förvaltningen av stora rovdjur. Dessa övergripande mål presenteras i kapitlet *Rovdjurspolitikens målsättningar*. Naturvårdsverket har i denna förvaltningsplan utifrån rovdjurspolitikens övergripande målsättningar preciserat ett antal delmål för vargförvaltningen och angett hur delmålen ska följas upp. De övergripande målen, delmålen och den preciserade uppföljningen utgör grunden för vargförvaltningen. Nedan redogörs för huvudaktörerna i den svenska vargförvaltningen. Redogörelsen beskriver ansvarsfördelningen vid den tidpunkt förvaltningsplanen fastställs.

Aktörer och deras ansvar

Regeringen - miljö- och landsbygdsdepartementen

Såväl miljödepartementet som landsbygdsdepartementet ansvarar för sakfrågor, lagstiftning och anslag som har betydelse för den svenska förvaltningen av varg

Miljödepartementet samordnar regeringens miljöpolitik. Några av departementets ansvarsområden är hållbar utveckling, klimat, biologisk mångfald, kemikalier, kretslopp, natur- och skogsvård, havsmiljö och internationellt miljöarbete. Departementet har huvudansvaret för frågor som rör förvaltningen av stora rovdjur. Departementet förfogar över anslaget för värdefull natur, som är det sakanslag som finansierar stora delar av Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas arbete med förvaltning av stora rovdjur. Vidare är departementet ansvarigt för den svenska miljölagstiftningen där bland annat artskyddsförordningen ingår.

Landsbygdsdepartementet har huvudansvaret för landsbygdsfrågor och därmed ett verksamhetsområde som bland annat omfattar skogsbruk, rennäring, samefrågor samt jakt och viltvård. Departementet har ansvaret för frågor som rör den övergripande viltförvaltningen. Här ingår bland annat ansvar för jaktlagstiftningen och frågor som rör viltskador. Departementet förfogar över viltskadeanslaget som Sametinget och Naturvårdsverket fördelar till bidrag och ersättningar för skador av fredat vilt, bland annat varg.

Naturvårdsverket

Naturvårdsverket är central förvaltningsmyndighet på miljöområdet och verkets arbete syftar till att främja hållbar utveckling med utgångspunkt i de av riksdagen fastställda miljökvalitetsmålen och strategierna. Naturvårdsverket har ett uttalat sektorsansvar för jakt, och därmed för viltförvaltningen, i landet. I ansvaret ingår bland annat att utfärda föreskrifter och vägledning om exempelvis jakt, artskydd, inventeringar och användningen av viltskademedlen.

Naturvårdsverket ansvarar för fördelningen av merparten av de medel som finns tillgängliga i rovdjurspolitiken. Medel för rovdjursinventering, förebyggande åtgärder och ersättning för skador, forskning, information och utbildning är viktiga delar i rovdjursförvaltningen som kanaliseras via verket samt till en del via Sametinget och Jordbruksverket.

Naturvårdsverket får besluta om skyddsjakt och licensjakt efter stora rovdjur, inklusive varg. Beslutanderätten får delegeras till länsstyrelserna i län som uppfyller vissa kriterier.

Naturvårdsverket ansvarar för databasen Rovdjursforum och har fleråriga avtal med universitetsinstitutioner som utför DNA-analyser av prover av betydelse för förvaltningen. Naturvårdsverket har även avtal med Viltskadecenter som utför arbetsuppgifter på uppdrag av verket.

Naturvårdsverket samverkar med andra myndigheter i arbetet med att förebygga jaktbrott. Verket har även ett väl utvecklat samarbete med de norska och finska förvaltningsmyndigheterna beträffande rovdjursförvaltning i stort men särskilt beträffande forskning om och inventering av stora rovdjur.

Naturvårdsverket har sedan 2002 ett nationellt råd för rovdjursfrågor knutet till sig. Rådet består av representanter för olika intresseorganisationer och ska bistå Naturvårdsverket i genomförandet av rovdjurspolitiken.

Länsstyrelserna

Samtliga 21 länsstyrelser i landet omfattas av rovdjurspolitiken. Varje länsstyrelse ingår i något av de tre rovdjursförvaltningsområdena. Vargstammen förekommer huvudsakligen i Mellersta rovdjursförvaltningsområdet.

Alla länsstyrelser har ansvar för inventering av rovdjur¹¹⁴. Utöver inventering ansvarar länsstyrelserna för bland annat beslut om bidrag och ersättningar för viltskador (utom på ren)¹¹⁵, besiktning av sådana skador och besiktning av fällda rovdjur samt arbete med att förebygga jaktbrott. Länsstyrelserna har även det regionala ansvaret för information och kommunikation. Länsstyrelserna har även ett tillsynsansvar enligt artskyddsförordningen. Vidare ska länsstyrelsen upprätta en rovdjursförvaltningsplan för länet.

Naturvårdsverket kan delegera rätten att besluta om skydds- och licensjakt till länsstyrelser i län med reproducerande stam av varg. År 2012 får länsstyrelserna i

¹¹⁴ 5 § Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, och kungsörn

¹¹⁵ 5 § Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2008:16) om bidrag och ersättningar för viltskador enligt 11 och 12 §§ viltskadeförordningen (2001:724)

Dalarnas, Gävleborgs, Värmlands, Örebro, Västra Götalands, Västmanlands och Jämtlands län besluta om skydds jakt efter varg.

VILTFÖRVALTNINGSDELEGATIONEN

Vid varje länsstyrelse finns ett beslutande organ, en viltförvaltningsdelegation, som är en del av länsstyrelsen. Delegationen beslutar om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen i länet, bland annat riktlinjer för licensjakt och skydds jakt samt bidrag och ersättning för viltskador. Delegationen prövar också frågor om godkännande av den inriktning för förekomsten av varg och järv i länet, samt miniminivåer för björn och järv, som länsstyrelsen ska lämna till samverkansrådet. Vidare godkänner delegationen den rovdjursförvaltningsplan för länet som ska upprättas enligt samma förordning.

Landshövdingen är viltförvaltningsdelegationens ordförande och övriga ledamöter utgörs av politiska representanter samt representanter för olika intressegrupper. En viltförvaltningsdelegation består, utöver ordföranden, av fem ledamöter som är politiska företrädare och som utses efter förslag av landstinget, en ledamot som har särskild kunskap i frågor om trafiksäkerhet och illegal jakt och som utses efter förslag av polismyndigheten i länet, en ledamot som representerar jakt- och viltvårdsintresset, en ledamot som representerar naturvårdsintresset, en ledamot som representerar friluftsintrasset, en ledamot som representerar ägare och brukare av jordbruksmark, en ledamot som representerar lokalt näringsliv och turism, och en ledamot som representerar skogsnäringen. I län med en rennäring delegation ska en av de politiska företrädarna utses efter samråd med Sametinget. En delegation i ett län med yrkesfiske ska ha en ledamot som representerar yrkesfisket. Ett län med fåbodbruk ska ha en ledamot som representerar fåbodbruket. I ett län där det redan finns en rennäring delegation ska en ledamot representera rennäringen, och där rennäring finns ska en ledamot utses efter samråd med Sametinget. Ledamöterna utses av länsstyrelsen efter förslag av den eller de berörda intresseorganisationerna i länet.

Samverkansråd

För att öka samarbetet inom rovdjursförvaltningsområdena finns det i varje rovdjursförvaltningsområde ett samverkansråd. I rådet ingår berörda länsstyrelser samt i norra och mellersta förvaltningsområdet även Sametinget. Samverkansrådet ska samverka i frågor som rör den regionaliserade rovdjursförvaltningen och utarbeta riktlinjer och principer för den regionaliserade rovdjursförvaltningen¹¹⁶. Samverkansrådet är ingen egen myndighet utan ett forum för samverkan mellan myndigheterna.

¹¹⁶ 4 § Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2010:1) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn.

Sametinget

Sametinget är dels ett folkvalt samiskt parlament, dels en myndighet. Myndigheten beslutar med stöd av viltskadeförordningen om fördelningen av ersättningen för rovdjursförekomst till landets 51 samebyar och fördelar därutöver bidrag till åtgärder för att förebygga rovdjursskador. Rovdjursinventeringen ligger till grund för beslut om ersättningar för rovdjursförekomst.

Sametinget betalar ut ersättning till samebyarna för deras medverkan i inventeringsarbetet av rovdjur och förordnar inventeringssamordnare i landets samebyar som medverkar i rovdjursinventeringarna.

Jordbruksverket

Jordbruksverket är regeringens expertmyndighet på det jordbrukspolitiska området. En av verkets huvuduppgifter är genomförandet och administrationen av EU:s jordbrukspolitik, däribland Landsbygdsprogrammet. Myndigheten anvisar inom ramen för Landsbygdsprogrammet medel till länsstyrelser för fasta stängsel till skydd mot rovdjur.

Jordbruksverket är administrativ CITES-myndighet vilket berör rovdjursförvaltningen, då lodjur, björn och varg är CITES-listade. Även de zoologiska konservatorernas verksamhet ligger under verkets ansvar. I djurskyddet ingår att Jordbruksverket har ansvar för bland annat djur i djurparker och djur i vilthägn. Det förekommer att djur från de vilda rovdjurspopulationerna omhändertas och placeras i djurpark.

Jordbruksverket ansvarar för riskhantering och åtgärder gällande smittskydd. Jordbruksverket ansvarar även för regler kring omhändertagande, transport och karantänfrågor i arbetet med den genetiska förstärkningen av vargstammen.

Naturhistoriska riksmuseet, NRM

Naturhistoriska riksmuseet är ett kunskapscentrum och en mötesplats för både allmänhet och experter byggd kring samlingar och utställningar. Museets arbete med kunskapsuppbyggnad sker vid museets forskningsavdelning som bedriver naturvetenskaplig grundforskning. Forskningsavdelningen bidrar bland annat med olika expertyttranden i ärenden som handläggs av andra myndigheter såsom Naturvårdsverket, Jordbruksverket med flera. Museet är mottagare av statens vilt, vilket inkluderar de stora rovdjuren och ett 50-tal andra vilda däggdjurs- och fågelarter i landet. Naturvårdsverket tillfrågar NRM i de fall ansökningar inkommer till verket från myndigheter, företag eller andra som vill disponera statens vilt, vilket kan vara fallet då rovdjur fålls vid skyddsjakt.

Statens veterinärmedicinska anstalt, SVA

Statens Veterinärmedicinska Anstalt är ett veterinärmedicinskt kunskapscenter specialiserat på djurs sjukdomar och smittämnen samt hur dessa sprids – mellan djur, till människan och i miljön. Det handlar såväl om tamdjur och fjäderfä som vilda djur och fåglar.

Samtliga stora rovdjur som fålls eller påträffas döda ska sändas till SVA för obduktion. Från djur som fålls med stöd av myndighetsbeslut sänds i vissa fall bara delar av djuren till SVA för analys. Misstänks brott utför SVA brottsundersökningar åt polis och åklagare. Vid anstalten görs numera även rutinmässigt åldersbestämningar och i många fall röntgenundersökningar för att upptäcka äldre skottskador eller andra skador. SVA tar prover för egna analyser och förmedlar prover till forskningsprojekten och för DNA-analyser.

SVA ansvarar även för sammanställning av data angående döda stora rovdjur och för riskvärdering gällande smittskydd.

Polisen, Rikspolisstyrelsen (RPS), Rikskriminalpolisen (RKP) och Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL)

Polisen arbetar tillsammans med länsstyrelserna och andra myndigheter för att förebygga illegal jakt efter stora rovdjur. Polisen utreder jaktbrott och har också rätt att i särskilda situationer låta avliva rovdjur med stöd av 9 § i jaktlagen (1987:259). Polisen samverkar ofta med länsstyrelserna i de fall djur uppträder oskyggt och orsakar problem – exempelvis björnar vid soptunnor.

Rikspolisstyrelsen meddelar föreskrifter beträffande förordnande och utbildning av naturvårdsvakter¹¹⁷ och jakttillsyningsmän¹¹⁸.

Viltskadecenter, VSC

Verksamheten vid Viltskadecenter regleras i ett årligt avtal mellan Naturvårdsverket och Sveriges lantbruksuniversitet. Verksamheten bedrivs inom huvudområdena kunskapsinsamling och kunskapsförmedling.

Kunskapsinsamlingen gäller de skador som orsakas av fredat vilt med särskild inriktning på hur sådana skador kan förebyggas. Därutöver tar Viltskadecenter regelbundet fram kunskap om de fredade arternas utbredning och antal. Viltskadecenter ska också ta fram kunskap om berörda näringars förutsättningar, kostnader för skador och skadeförebyggande åtgärder. Viltskadecenter ska sprida den kunskap som erhållits genom kunskapsinsamlingen till centrala myndigheter, länsstyrelser och näringarna.

¹¹⁷ FAP 696-2, RPSFS 2002:29

¹¹⁸ FAP 696-1, RPSFS 2000:28

Vissa delar av verksamheten nämns kortfattat i verkets allmänna råd till föreskrifterna om användningen av viltskadeanslaget (NFS 2008:16) och inventering av stora rovdjur (NFS 2007:10).

Viltskadecenter bedriver ett flertal projekt med målet att utveckla och utvärdera skadeförebyggande åtgärder och publicerar råd och information om vilka åtgärder som är lämpliga att vidta vid olika typer av verksamheter. Det sker i form av faktablad, broschyrer och rapporter som är tillgängliga för myndigheter, organisationer och enskilda.

Viltskadecenter ansvarar för utbildning av länsstyrelsernas viltskadehandläggare, och andra aktörer i rovdjursförvaltningen. Viltskadecenter har också koordineringsansvar för inventering av varg och gör sammanställningar över rovdjursförekomsten på nationell nivå. Centret koordinerar och prioriterar även prover för DNA-analys från varg. Viltskadecenter har supportansvar för rovdjursdatabasen Rovdjursforum gentemot användarna och svarar även för projektledning av vidareutvecklingen av databasen.

Viltskadecenter ansvarar för den nationella kvalitetssäkringen i form av samordning, utvärdering och sammanställning av länsstyrelsernas inventeringar av varg i syfte att erhålla resultat som är jämförbara mellan län och mellan år.

Samebyarna

Det finns 51 samebyar i landet fördelade på 33 fjällsamebyar, 10 skogssamebyar och 8 koncessionssamebyar. Samebyn är mottagare av de ersättningar som fördelas av Sametinget för rovdjursförekomst i renkötselområdet. Samebyarna deltar aktivt tillsammans med länsstyrelsen i inventeringsarbetet av rovdjur inom respektive samebys betesområde. Samebyarna blir också delaktiga i beslut om skydds jakt inom samebyarnas betesområden, där de ofta är utförare.

Svenska jägareförbundet

Jägareförbundet är en medlemsorganisation som organiserar ca 179 000¹¹⁹ av landets ca 277 000 jägare. Förbundet har myndighetsliknande uppgifter i det så kallade allmänna uppdraget, som inte är reglerat i jaktlagstiftningen eller i andra författningar. Medel till för det allmänna uppdraget kommer från Viltvårdsfonden och fördelas av Landsbygdsdepartementet årligen i regeringsbeslut.

Jägareförbundet genomför och medverkar i områdesinventeringar av lodjur och varg och spillningsinventeringar av björn. Förbundets inventeringsarbete är

¹¹⁹ Svenska jägareförbundets årsberättelse 2010

integrerat med länsstyrelsernas inventeringsansvar. Jägareförbundet har även uppdraget att förankra flytt av vargar på lokal nivå.

Forskning

De första populationsekologiska studierna av varg inleddes i december 1998 och sedan dess har forskning där vargen stått i centrum bedrivits inom ett flertal olika vetenskapliga discipliner, både naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska och vid flera lärosäten.

Forskning på varg

SKANDULV

Skandinaviska vargforskningsprojektet SKANDULV bildades år 2000. I projektet samarbetar forskare från universitet och institutioner i Sverige och Norge. SKANDULV får medel från flera finansiärer i Sverige och Norge som tillsammans bidrar till den samlade forskningen. Naturvårdsverket är via Viltvårdsfonden den största svenska finansiären.

FORSKNING DE KOMMANDE ÅREN

För åren 2012 till 2014 har Sveriges lantbruksuniversitet, Grimsö forskningsstation, beviljats medel för studier kring demografi, genetik och ekosystemeffekter av den återkoloniserande skandinaviska vargpopulationen. Forskningen fokuserar på sex frågeområden under kommande perioden:

1) *Förbättrade inventeringsmetoder.* Nuvarande inventeringsmetoder kommer att utvärderas och andra metoder undersöks när det gäller att beräkna populationens storlek. Bland annat görs försök att vidareutveckla och anpassa fångst-återfångst metoder till skandinaviska förhållanden.

2) *Populationsmodell för att testa förvaltningsstrategier*

SKANDULV kommer att försöka skapa ett verktyg för att kunna rekommendera lämpliga förvaltningsstrategier (jakt, artificiell invandring) för den skandinaviska vargpopulationen. Bland annat studeras sambanden mellan genetik, så kallade fitness-relaterade egenskaper samt beteenden som spridningsmönster och parbildning. Informationen läggs i individbaserade modeller som med hjälp av simuleringsteknik kan testa olika förvaltningsstrategier och deras effekter på både kort och lång sikt.

3) *Alternativa bytesdjur*

Vad äter vargen mer än älg? Preliminära data tyder på att vargen kan växla mellan älg och andra klövdjur. Forskarna går vidare för att utvidga kunskaperna kring detta.

4) *Jaktstrategier på älg i närvaro av stora rovdjur*

SKANDULVS forskning tyder på att några av de antaganden som tidigare gjorts för det skandinaviska varg-älg systemet kan behöva justeras. Det behöver tas

fram nya modeller som kan användas för att vägleda förvaltningen av älg i områden med permanent förekomst av varg och björn.

5) *Ändrat beteende hos bytesdjur*

Hur påverkas älggen om varg etablerar sig i deras närhet? SKANDULV studerar befintliga data från älgforskningen för att se om det går att urskilja några beteendeförändringar.

6) *Interaktioner med andra stora rovdjur*

SKANDULV har tidigare studerat interaktionen mellan lodjur och varg. Nu undersöks vad förekomsten av björn och varg inom ett område har för betydelse för beteende, habitatval, och predationsmönster.

JAKTSTRATEGIER OCH GENETISK VARIATION

År 2012-2014 finansierar Formas ett projekt om förvaltning av vargstammen vid Sveriges lantbruksuniversitet. Projektet studerar bland annat jaktstrategier genom en kombinerad analys av demografi och genetik. En viktig del av projektet är att teoretiskt undersöka effekten av olika jaktstrategier som fokuserar på att bibehålla den befintliga genetiska variationen. Individbaserade populationsmodeller är ett viktigt verktyg för att uppskatta populationers livskraft med hänsyn till både genetik och demografi. Med hjälp av dessa modeller simuleras händelseförlopp och testas effekterna av olika förvaltningsåtgärder, till exempel jakt baserat på vad vi vet om vargarnas beteenden och framgångar med hänsyn till bland annat kön, social status, ålder, inavelsgrad och genetisk diversitet. Projektet samordnas inom ramen för SKANDULV.

Genetiskt sammanhängande vargstam i Fennoskandien

Vid Stockholms universitet bedrivs forskning kring varg och populationsgenetik inom projektet *Genetiskt livskraftiga rovdjursstammar i Fennoskandia*. Projektet har beviljats medel från Viltvårdsfonden för åren 2012-2013 och syftar till att lägga en grund för en genetiskt hållbar situation för vargen i Sverige och angränsande områden i Norge och Finland. Med hjälp av populationsgenetisk teori i kombination med modeller som analyseras via datorsimuleringar ska projektet utreda hur en sammanhängande vargpopulation i Fennoskandien bör se ut. En viktig frågeställning är hur många lokala populationer som krävs för att behålla en livskraftig vargpopulation i Sverige, Finland, Norge och nordvästra Ryssland. Projektet studerar även hur stort genetiskt utbyte mellan de lokala populationerna som är nödvändigt och vad som krävs för att den svenska stammen ska kunna betraktas som genetiskt livskraftig.

Skelettförändringar hos skandinaviska vargar

Naturhistoriska riksmuseet bedriver forskning på förekomsten av medfödda missbildningar i skelettet hos vargar. Dessa missbildningar anses vara tecken på

inavelsdepression hos den skandinaviska vargpopulationen. Forskningen baseras till stora delar på skelettmaterial från museets samlingar.

Forskning kring varg- och rovdjursförvaltning

Uppföljning av viltförvaltningsdelegationerna

Viltförvaltningsdelegationerna infördes i syfte att främja regionalt ansvar och lokalt inflytande i förvaltningen av stora rovdjur. Delegationen är ett organ inom länsstyrelsen för samverkan i frågor som rör viltförvaltningen och består av representanter från politiska församlingar och organiserade intressegrupper som till exempel jägareorganisationer, skogsbruk och rennärning. Vid Luleå tekniska universitet pågår åren 2011-2014 forskning om rovdjurspolitikens legitimitet. Forskningen studerar huruvida den nya beslutsorganisation med ett nytt samförvaltningsorgan i form av viltförvaltningsdelegationer förbättrar förutsättningarna för en legitim rovdjurspolitik. Projektet studerar koalitioner inom viltförvaltningsdelegationerna och förutsättningar för ömsesidig förståelse respektive legitimitet. Forskningen finansieras av Naturvårdsverket (Viltvårdsfonden) och Formas.

Rovdjursgrupperna och akutgrupperna – hur gick det?

2006 beslutade regeringen att satsa 30 miljoner kronor för att förbättra dialogen med lokalsamhället i förvaltningen av stora rovdjur. Satsningen följs upp av Göteborgs universitet där forskare undersöker vad etablerandet av akutgrupper i Dalarna och Värmland samt införandet av lokala rovdjursgrupper i Dalarna har gett för resultat. Projektet undersöker olika förvaltningsstrategier inom rovdjursförvaltningen. Utgångspunkten är att lokalt deltagande och inflytande kan påverka lokalbefolkningens inställning till rovdjur. I projektet ingår en jämförande studie i Italien där man också gjort insatser för att uppnå lokalt samtycke i förvaltningen av varg. Forskarna utgår ifrån ett synsätt att dialog och kommunikation är nödvändigt för att förvaltningen av rovdjuren ska lyckas. Studien innehåller därför bland annat en kartläggning av hur kommunikationen inom rovdjursgrupperna och akutgrupperna fungerar.

Databas ger svar på förvaltningens frågor

Med syftet att skapa en ”intelligent” databas där forskningsdata överförs till en form så att de kan ligga till grund för att svara på viltförvaltningens frågeställningar har Grimsö forskningsstation beviljats medel från Naturvårdsverket för perioden 2012-2014 för projektet *Planering för hållbar förvaltning av stora rovdjur*. De långsiktiga forskningsprojekt kring stora rovdjur, inte minst varg, som pågått sedan ett till två decennier tillbaka har genererat mycket data, men informationen har hittills inte kunnat utnyttjas till fullo i förvaltningen då det fattas kvantitativa metoder för att inkorporera forskningsresultaten i förvaltningen. Projektet ska utveckla modeller som grundas på data som samlats in under en kombination av 67 års fältarbete inom

rovdjursprojekten. Projektet försöker utveckla förvaltningsåtgärder som håller rovdjursstammarna vid ett givet mål samtidigt som vissa individer avlägsnas. Vidare studerar projektet hur förvaltningsprocessen påverkas av skillnader i livshistoria mellan de fyra rovdjursarterna samt huruvida vissa arter är mer känsliga än andra för felbedömningar i förvaltningsbesluten.

Människors rädsla för varg och björn

Låg tilltro gör människor mer rädda

2011 slutfördes en studie i miljöpsykologi vid Lunds tekniska högskola, Högskolan i Gävle och Grimsö forskningsstation som handlar om människors rädslor för varg och björn. I en nationell undersökning av svenskars inställning till rovdjur rapporterade 44 procent att de var rädda för att möta björn och 25 procent att de var rädda för att möta varg i skogen. Projektet syftade till att få en djupare förståelse för olika aspekter av människors rädsla för varg och björn.

Oavsett om man betraktar rädslan som rationell eller inte, är upplevelsen av rädslan faktisk. Forskningen visade att det var delvis olika psykologiska faktorer som tycks bidra till att människor känner rädsla. Rädsla för björn var i hög grad relaterad till den kognitiva tolkningen av björnen som djurart, hur hotfullt och okontrollerbart en person föreställer sig ett direkt möte med björn i sin boendemiljö. Rädsla för varg hade en starkare grund i vilken tilltro en person kände till myndigheternas agerande i förvaltningen av varg. Personer som kände låg tilltro kände sig mer rädda.

Attityder till varg och rovdjursförvaltning

Attitydundersökningar

Sveriges lantbruksuniversitet och Umeå Universitet kommer under 2012-2013, med stöd från Naturvårdsverket, att genomföra en undersökning om bland annat svenskarnas attityder till varg, vargförvaltning och vargpolitik. Svenskarnas inställning till rovdjur och rovdjurspolitik, inte minst varg, har sedan cirka tio år tillbaka studerats i flera undersökningar och genom att upprepa frågor, och genom tidigare data, kommer det att vara möjligt att göra jämförelser över tid och mellan stad och landsbygd. Tidigare undersökningar i Sverige visar att det till exempel finns stora skillnader i acceptans för mål för vargstammens storlek mellan nationell, regional och lokal nivå. På nationell skala är det hög acceptans medan acceptansen i vissa lokalsamhället kan vara mycket låg. Tidigare resultat indikerar att attityderna till stora rovdjur i sig är relativt stabila över tid, men att attityder till rovdjurspolitik och åtgärder inom rovdjursförvaltningen förändras.

OM GLUPSKA VARGAR – FORSKNINGSHISTORIA OM VÅRA INSTÄLLNINGAR

De fyra stora rovdjurens och rovdjursförvaltningens historia i Sverige från mitten av 1600-talet till 1970-talet studeras vid Stockholms Universitet och vid Sveriges lantbruksuniversitet. Kan förståelsen av tidigare syn och agerande bidra till dagens förvaltning? Historisk kunskap ger oss en säkrare grund att stå på och kan både förklara och öka förståelsen av nutida attityder och handlingar. Många föreställningar om rovdjur i allmänhet och vargen i synnerhet tar avstamp bland annat i idéer om vad, och hur, djuret äter. Vargens diet är central i föreställningarna om dess natur. Under 1700-talet framhölls hur glupsk och snål (i betydelsen lysten efter mat) den var. Det var orsaken till att dåtidens myndigheter förespråkade förgiftade beten för att ta livet av den. Viktigt för förståelsen av attityder kring dagens förvaltning.

Källförteckning

- Gärdenfors, Ulf (ed.). (2010). *Rödlistade arter i Sverige 2010*. Uppsala, ArtDatabanken, SLU. ISBN 978-91-88506-35-1
- Ericsson, Göran, Sandström, Camilla, Kindberg, Jonas, Støen, Ole Gunnar. (2010) *Om svenskarnas rädsla för stora rovdjur, älg och vildsvin*. SLU Rapport 2010:1
- Johansson, Maria, Flykt, Anders och, Karlsson Jens. (2011) *Allmänhetens rädsla för björn och varg*. Slutrapport Viltvårdsfonden (Naturvårdsverkets dnr 802-0269-08)
- Karlsson, Jens, Danell, Anna, Månsson, Johan och Svensson, Linn. (2011) *Viltskadestatistik 2011. Skador av fredat vilt på tamdjur, hundar och gröda*. Riddarhyttan, Viltskadecenter SLU, Rapport 2012:1. ISBN 978-91-86331-45-0.
- Karlsson, Jens, Sjöström, Magnus (2007) Human attitudes towards wolves, a matter of distance. *Biological Conservation*, 137 (4), 610-616
- Liberg, Olof, Sand, Håkan, Wabakken, Petter. & Chapron, Guillaume. (2011) *Illegal killing of wolves in Scandinavia 1998 – 2011: variation in space and time. A report to World Wide Fund for Nature, WWF, (Sweden)* From www: <http://skandulv.nina.no/Portals/skandulvny/Publikasjoner/Illegal%20killing%20of%20wolves%20in%20Scand%201999-2011-final.pdf>
- Nordmark, Maria. (2007). *Rovdjursturism – Turism kring de fyra stora rovdjuren med fokus på björn*. Stockholm. Naturvårdsverket. Rapport 5688. ISBN 620-5688-3. ISSN 0282-729
- Sametinget. (2012). JO2010/2752. ”Utformning av ett förvaltningsverktyg för förekomst av stora rovdjur baserat på en toleransnivå för rennäringen” Rapport Regeringsuppdrag.
- Sand Håkan, Liberg Olof, Aronson Åke, Forslund Pär, Pedersen Hans Christian, Wabakken Petter, Brainerd Scott, Bensch Staffan, Karlsson Jens och Ahlqvist Per. (2010). *Den Skandinaviska Vargen en sammanställning av kunskapsläget 1998 – 2010 från det skandinaviska vargforskningsprojektet SKANDULV, Grimsö forskningsstation, SLU*. Rapport till Direktoratet för Naturförvaltning, Trondheim, Norge. Från www: <http://skandulv.nina.no/Portals/skandulvny/Publikasjoner/Artfakta%20Varg%20DN-uppdaterad%202010-12-21.pdf>
- Sandström, Camilla och Ericsson, Göran (2009). *Om svenskars inställning till rovdjur och rovdjurspolitik*. Umeå, SLU. Rapport 2009:1.
- Wikenros, Camilla (2011). *The return of the wolf. Effects on prey, competitors and scavengers*. Diss. Uppsala. Institutionen för ekologi. Sveriges lantbruksuniversitet. ISBN 978-91-576-7629-0 ISSN 1652-6880.
- Åkesson, Mikael (2011) *Sammanställning av släkttredet över den skandinaviska vargstammen fram till 2010*. SLU:s rapport 2011-06-22.

Bilaga 1

Sammanställning över styrande och vägledande dokument för vargförvaltningen

Den nationella rovdjurspolitiken

SAMMANHÅLLEN ROVDJURSPOLITIK

Prop 2000/01:57 Sammanhållen rovdjurspolitik

2000/01: MJU9 Sammanhållen rovdjurspolitik (Miljö- och jordbruksutskottets betänkande)

rskr. 2000/01:174 (riksdagsskrivelse)

SOU 1999:146 Sammanhållen rovdjurspolitik. Slutbetänkande av Rovdjursutredningen.

EN NY ROVDJURSFÖRVALTNING

Prop 2008/09:210 En ny rovdjursförvaltning.

2009/10: MJU8 En ny rovdjursförvaltning (Miljö- och jordbruksutskottets betänkande)

rskr. 2009/10:7 (riksdagsskrivelse)

SOU 2007:89 Rovdjuren och deras förvaltning. Betänkande av Utredningen om de stora rovdjuren.

Direktiv och konventioner

Art- och habitatdirektivet: rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter, senast ändrat genom rådets direktiv 2006/105/EG

CITES-konventionen: konventionen den 3 mars 1973 om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter (SÖ 1974:41)

Konventionen om biologisk mångfald. Rio de Janeiro den 5 juni 1992 (SÖ 1993:77)

Bernkonventionen: Konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö. Bern den 19 september 1979 (SÖ 1983:30)

Lagar

Miljöbalken (1998:808)

Jaktlagen (1987:259)

Förordningar

Artskyddsförordningen (SFS 2007:845)

Jaktförordningen (SFS 1987:905)

Förordning (SFS 2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn

Förordning (SFS 2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer

Viltskadeförordningen (SFS 2001:724)

Föreskrifter

Föreskrifter (SJVFS 2012:1) om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2007:42) om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar

Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2008:30 J 15) om handel och andra åtgärder med exemplar av vilt levande djur- och växtarter som behöver skydd

Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NFS 2009:10)

Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2008:16) om bidrag och ersättningar för viltskador enligt 11 och 12 §§ viltskadeförordningen (2001:724)

Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt

Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt

Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn

Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2010:1) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn

Sametingets föreskrifter (STFS 2007:9) om bidrag och ersättning för rovdjursförekomst i samebyar

Naturvårdsverkets beslut

Överlämnande av rätt att besluta om skydds jakt efter varg till länsstyrelserna i det Norra rovdjursförvaltningsområdet (2012-01-12, Dnr NV-12739-11)

Överlämnande av rätt att besluta om skydds jakt efter varg till länsstyrelserna i det Mellersta rovdjursförvaltningsområdet (2012-01-12, Dnr NV-12740-11)

Redovisning av regeringsuppdrag

Naturvårdsverket (2009). *Förslag till åtgärder som kan stärka vargstammens genetiska status, redovisning av regeringsuppdrag*. M2008/ 4819/Na, Naturvårdsverkets dnr 429-8585-08 Nv.

Naturvårdsverket (2010). *Genetisk förstärkning av den svenska vargstammen, svar på uppdrag om rutiner och utplantering av varg i Sverige*. M2010/1524/Na, Naturvårdsverkets dnr 429-1814-10

Nationell vägledning

Naturvårdsverket (2011). *Vägledning för prioritering av förebyggande åtgärder vid rovdjursangrepp i särskilt tamdjurstäta områden*. Redovisning av regeringsuppdrag i regleringsbrev.

Viltskadecenter (2012). *Rekommenderade priser på får, lamm och nötkreatur som dödas och skadats av stora rovdjur samt ersättningar för merarbete i samband med skador*.

EU-vägledning

Linnell J., V. Salvatori & L. Boitani 2008. *Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission* (contract 070501/2005/424162/MAR/B2).

EU-Kommissionen 2007. *Vägledning om strikt skydd för djurarter av intresse för gemenskapen i enlighet med rådets direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer* (svensk översättning som finns på Naturvårdsverkets hemsida.)
http://www.naturvardsverket.se/upload/handbok/Kommissionens_vagledning_artikel_12_habitatdirektivet.pdf

Bilaga 2

Övriga underlag

Årliga underlagsrapporter

INVENTERINGSRAPPORTER:

Inventering av stora rovdjur. Viltskadecenter SLU. Från [www](http://www.viltskadecenter.se):

http://www.viltskadecenter.se/index.php?option=com_content&task=view&id=110&Itemid=881#publikationerinventeringrovdjur

VILTSKADESTATISTIK:

Viltskadestatistik. Viltskadecenter SLU. Från [www](http://www.viltskadecenter.se):

http://www.viltskadecenter.se/index.php?option=com_content&task=view&id=110&Itemid=881#publikationerviltskadestatistik

Övriga underlagsrapporter

GENETISK FÖRSTÄRKNING, REGERINGSUPPDRAG. RAPPORTER TILL NATURVÅRDSVERKET (DNR 235-3697-10)

Forslund, Pär. (2010). *Delredovisning av uppdrag rörande rovdjursförvaltningen (dnr 235-3697-10); frågorna 1-4 till Leverantör 2*. SLU

Laikre Linda och Ryman Nils (2010). *Delredovisning av uppdrag rörande genetiska aspekter på den svenska vargstammen situation och flytt av vargar (Naturvårdsverkets dnr 235-3698-10)*. Stockholms universitet

Laikre Linda och Ryman Nils (2010) *Delredovisning 2 av uppdrag rörande genetiska aspekter på den svenska vargstammen situation och flytt av vargar (Naturvårdsverkets dnr 235-3698-10)*. Stockholms universitet

Laikre Linda, Ryman Nils, Jansson, Mija, Ståhl, Ingvar (2011). *Genetiska effekter av jakt och skydd av F1:or och F2:or. Komplettering av delrapport 2 från leverantör 3*. Stockholms universitet

Liberg, Olof,, Sand Håkan, Chapron Guillaume (2010), *Uppdrag från Naturvårdsverket 2010-07-21 åt SLU/Grimso (Leverantör 1) att svara på 17 frågor angående flytt av varg*. SLU

GENETISK FÖRSTÄRKNING OCH LICENSJAKT

Liberg, Olof, Sand, Håkan, Chapron, Guillaume, Forslund, Pär, Ahlqvist, Per, Ångsteg, Inga (2011) *Reglerande beskattning av den svenska vargstammen samt flyttning av varg inom landet för att förstärka vargstammens genetiska status*. En rapport till Naturvårdsverket från SKANDULV.

Åkesson, Mikael och Bensch, Staffan. (2010). *Undersökning rörande flytt och jakt på varg; delredovisning från Leverantör 4 på uppdrag av Naturvårdsverket (dnr 235-3697-10)*. SLU och Lunds universitet.

LICENSJAKT

Liberg, Olof, Sand, Håkan, Pedersen, Hans Christian, Wabakken, Petter (2008). *Dödlighet och illegal jakt i den skandinaviska vargstammen. En rapport från SKANDULV*. Ridderhyttan, Viltskadecenter, SLU. Rapport 2008:1. ISBN 978-91-977318-1-2.

Svanberg, Olle och Vilborg, Inger (2011) *Uppföljning av licensjakten efter varg 2011. Förhållandena under jakten*. Stockholm. Naturvårdsverkets rapport 6463. ISBN 978-91-620-6463-1.

Svensson, Linn och Åkesson, Mikael. (2011) *Licensjakt varg 2011. DNA-analyser och inventeringsdata. Uppdragsrapport till Naturvårdsverket*. Ridderhyttan, Viltskadecenter, SLU. Rapport 2011-2. ISBN 978-91-86331-30-6

Söderberg, Arne m fl.(2011) *SVA:s undersökningar av vargar fälld under licensjakten 2011*. 1. Uppsala, Statens veterinärmedicinska anstalt. SVA: rapportserie 18. ISSN 1654-7098

Åstrand, Kerstin, Persson, Björn, Oltner, Jenny, Jonsson Gun (2010) *Beslutet om licensjakt på varg 2010. En processutvärdering med fokus på beredning av beslutet*. Stockholm, Naturvårdsverkets rapport 6361. ISBN 978-91-620-6361-0